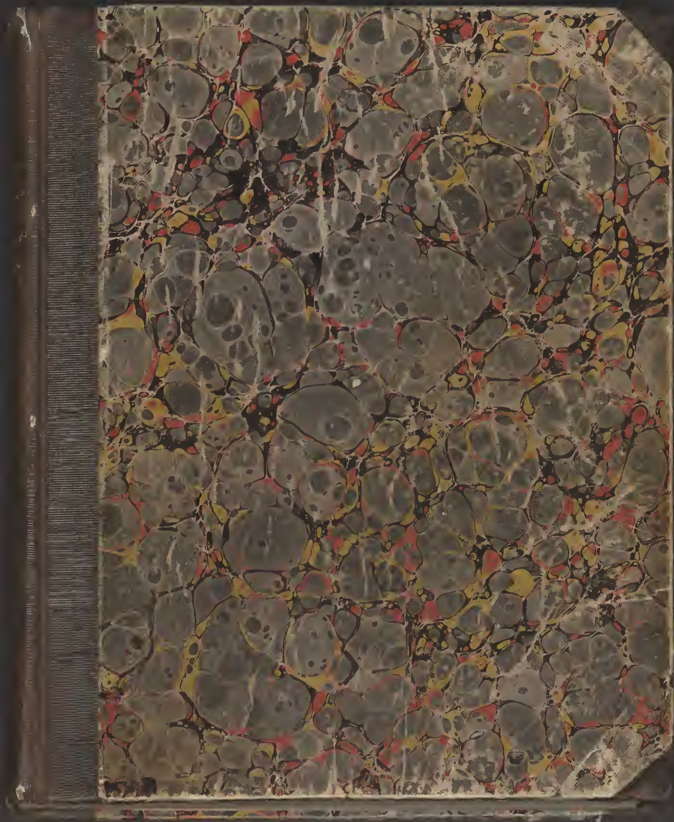

Kjøbenhavns Selsk. Skrifter V. og VI.

Første Afhandling
Om
REFORMATIONEN i Island,
Hvad Begyndelse, Fremgang og Modstand samme har havt fra 1539 til 1548.

Meddeelt af

Ludvig Harboe.

At betragte Guds Riges Beskaffenhed, hvor herlig det udbreeder sig, og hvor fast en Grundvold det har, at alle dets Modstandere med deres Magt og List, med saa vel aabenbare som hemmelige Anslag ey kand formaae noget mod samme, er een af de fornøyeligste Forretninger, man kand forlyste sig med, og tillige een af de nyttigste Ting, man kand opbygges ved. Derfor have mange brave og berømmelige Mænd ikke sparet nogen Umage, at udføre saa vigtig en Materie, ikke alleene i Almindelighed, ved at underviise os, hvorledes Guds Rige er bleven grundet og udbredet allevegne, men og i Særdeleshed at meddeele os udførlige Beskrivelser, paa hvad Maade et og andet Rige, Land eller Stæd er bleven oplyst, og kommen til Sandheds Erkiendelse.

Dette har og bevæget mig, at foretage nærværende Afhandling om Reformationen i Island.

Naar Christendommen først er bleven indført i dette Land, er nøye og omstændelig bleven udført deels i Christendoms Saga. ed. Skalholt 1688. 4. Oluf Tryggesons Saga trykt paa Skalholt 1680. 4. Part. II. p. 215. 238. Schedis Ara Prests Froda ederet Skalh. 1688. 4. pag. 6. seqq. og af salig D. Chr. Worm Oxon. 8. Cap. VII. p. 42. seqq. ligeledes af sal. Andrea Bussæo Hafn. 1733. 4. Cap. VII. p. 35-49. deels og i den lærde og accurate Islænders Herr Arngrim Jonssens Skrifter, i sær hans Crymogæa Lib. I. p. 103. sqq. at jeg skal forbigaae en Disputation de prima fundatione Religionis Christianæ in Islandia, som en Islænder Jonas Davidis 1696. har ladet udgaae, efterdi derudi kun kortelig findes excerperet, hvad udi de anførte udførlig berettes, endskiønt det derhos ikke kand negtes, at det meeste i denne Materie er skreven i et Sprog den mindste Deel forstaaer, og at de Bøger derom paa Latin ere udgangne, ikke ere almindelige.

Derimod er om den i Kirke-Historien saa merkelige Periode angaaende Reformationen i Island ikke ret meget bekiendt, hvilket og i et af de berømmelige Skrifter, Dannemark har Ære af, nemlig det Danske Magazin Tom. III. 35de Hefte p. 338. er bleven erindret; thi vel forekommer adskilligt om Reformationen sammesteds i vores store Historie-Skriveres A. Hvitfelds Kronike, Cunradi Aslaci Chronologia, Cragii og Stephanii Annalibus, og forbenævnte Herr Arngrim Jonssens Crymogæa Lib. III. p. 145. sqq. Comment. de Islandia P. II. p. 63. 66. Anatome Blefkeniana P. II. Lit. H. 2. ed. Holanæ og p. 42. sqq. ed. Hamb. 1613. men som det ikke har

været

været nogen af disse Skribenteres Hoved-Oyemerke, at skrive en udførlig Kirke-Historie, saa søger man hos dem forgieves en tilstrekkelig Beretning, hvorledes Reformationen i Island er bleven indført, og hvad Modstand samme har haft.

Da jeg nu deels den Tiid, jeg opholdt mig i Island, deels siden har faaet adskillige Manuscripter i Hænder, der kunde give nogen nærmere Oplysning i denne Materie, saa troer jeg, at een og anden skeer en Tieneste derved, naar jeg meddeeler, hvad jeg herom har kundet opspore, hvorhos jeg formoder, at andre derved lade sig opmuntre, at supplere, hvad herudi mangler, paa det man med Tiden kand faae noget tilstrekkeligt og sammenhængendes.

Det vil være mig tilladt, at jeg i Forveyen kortelig viser, hvorledes deres Regimente, der skulle have været et Lys og Exempel for andre, en Tiidlang for Reformationen har været beskaffen, og hvor lidet af Christi Sind hos dem har været at finde, der nævnede sig Biskoper og Meenighedernes Forstandere, paa det og derved i Henseende til Island det merkværdige Vidnesbyrd kand stadfæstes, som den salige Lutherus aflegger om de Tiders ynkelige Tilstand i Kirken: Totum orbem tædere corruptionis cœperat, nemo enim abusus ferre amplius volebat, ita ut ad inordinatum impetum & periculosissimam mutationem, cum totius Religionis interitu, & christianismi in atheismum conversione perventum fuisset. Vid. Seckendorfii Hist. Lutheranismi L. II. S. 14. §. 44. Add.

§. 1.

Den Overmod og Haardhed, som de sidste Catholske Bisper i Island lode see mod Almuen sammesteds, foraarsagede megen Uvillighed og Gienstridighed blant den gemeene Mand, hvorvel ingen Tviil er, at den største Deel mere hemmelig har sukket over de dem tilføyede Trængseler, end at de offentlig torde lade sig merke dermed, af Frygt, at de ikke maatte falde under Kirkens Band, og deres Eyendom dem vorde frarovet; dog blev samme ved een og anden Leylighed kiendelig nok, hvorom jeg vil anføre nogle Prøver.

Allerede hundrede Aar og længere for Reformationen hørde man de bitterste Klagemaal, over den Haardhed de Catholske Bisper tracterede Folket med; derfor blev i Aaret 1431. Løverdagen næst efter Peders Messe, af Hirdstiorene eller de øverste Befalnings-Mænd, Lavmændene, Lavrettes Mænd og Almuen paa Althinget, saaledes besluttet, og derpaa gave de hinanden Haanden, at de ville være deres værdige Herre Erich, med Guds Naade, Norriges, Danmarks, Sverriges og Gothers Konge og Hertug over Pommern, huld og troe, og holde de Love, som S. Olaf havde givet, og hans rette Efterkommere siden havde samtykt imellem Kongeriget, og dem, som boede i Landet, efter det som Lov-Bogen, Christen-Retten og Kongernes Rette-Boder indeholdt, men alle nye Paalæg, som Bisperne ville giore, ved at sette i Band, at giore Forbud, og at herske over dem, videre end udi det Forbenævnte anført er, ville de paa ingen Maade underkaste sig.

I Aaret 1481. da Olaus I. (*) var Bisp i Holum, beklagede 24 Præster af Holum Stift sig, udi et Brev til Kongen, Erke-Bispen og Rigens Raad i Norge over den meenige Almues afvendte Sind fra Bispen; dette Brev er skreven paa Holum i Hialltedal in vigilia St. Jacobi Apostoli 1481. og findes udi en Copie-Bog i Holum Stift-Kiste, hvoraf jeg i sær vil anføre de Ord, hvormed de tilkiendegive deres Fortrydelse

(*) Denne Biskop Olaus Rögnvalldsen blev 1458. Mandagen næst efter Barnabæ Apostoli af Præsteskabet i Holum Stift udvaldt til Biskop, og heder det, i det derpaa udstædede Brev, at det er skeet Gud, Sto Johanni, den gode Gudmund og den hellige Kirke til Ære.

trydelse over Almuens opbragte Sind; Saa skrive de: "Helldr vitúm "vier, ad Almúgenn hefr ſkulld vid Biſkupinn, ſuo hann má Kyrkjun-"nar Rietti ey framkoma fyrer þeirra Ofurdádigheit: er og ſo ſtór "miſſemia kominn millum lærdra Manna og Almúgans um allt Island, "at vier þeinkjum, ad Chriſtinndomr muni forgángaſt, ef ſuo ſkal "leingi ſtanda. i. e. Men vi vide, at Almuen har opſat ſig imod Biſpen, "ſaa at hand, for deres Uregierligheds Skyld, ey kand udføre Kirkens Ret-"tighed; der har og ſaa ſtor en Ueenighed opſpunden ſig blant "lærde Mænd og Almuen over heele Island, at vi har den "Tanke, at Chriſtendommen vil gaae til Grunde, derſom det "ſaaledes længe ſkal vedblive." I et andet Brev ſkreven af XI. Præſter Loverdagen næſt efter Peders Meſſe 1481. finder jeg, at da Biſkop Olav, i Lav Retten paa Øxeraae-Thing, lod oplæſe de Privilegia, ſom Kongen havde givet Holum Dom-Kirke og Biſperne, en Lav-Mand ved Navn Raffn Brandſſen og hans Tilhængere giorde Skraal og Larm, paa det ingen maatte høre det, ſom blev oplæſt, de viiſte Biſpen ud af Lav-Retten, og truede nogle, at de vilde myrde Præſterne, hvis de ikke lode deres nye Paalæg fare: "ad þad mundi gyllda Preſtanna Lyf, "ef þeir liete ecki af ſijnum Upptektum." Samme Klage igientages i det tredie Brev, ſkreven i ſamme Aar af 12 Præſter, in octava viſitationis Sanctæ Mariæ Virginis, og mældes derudi blant andet: At den gemeene Mand ey vilde rette ſig efter Præſternes Domme, men de dømte tvert imod de ſamme udi Sager, ſom angik Kirken, ſaa at Biſpen og hans Ombuds-Mænd ey kunde udføre Kirkens Ret, de ſaae ikke heller nogen Redning for Kirken, hvis ikke Olld ſelv, Erke-Biſpen i Tronhiem paa Kirkens vegne, Kongen og Rigets Raad i Norge, ville beviſe Kirken den Hielp, at den maatte faae den Ære, ſom den tilkommer, og Kirkens Lov om formælder; derhos anføre de, at denne Opſetſighed, ſom Almuen beviiſte, havde taget ſin Oprindelſe af Biſkop Olavs Nidkierhed for Kirkens Beſte, hvilken vel ſærdeles beſtod derudi, at hand under allehaande Paaſkud kunde tage andres Eyendomme til ſig, og derved forøge ſit Gods.

At de Jorder, ſom hand paa den Maade havde faaet fra Almuen ey har været faae, kand ſees af hans Teſtamente, forfattet Fredagen

næst efter Olavs Messe An. 1479. hvorudi hand, Gud, Jomfru Mariæ, Sancto Johanni Episcopo Holensi, (*) den gode Gudmund Biskop paa

(*) Om denne Johanne eller Jon Augmundsen Biskop paa Holum, hvis Navn i sin Tiid har været saa berømt, at man giorde mange Løfter og Bønner til ham som en stor Helgen, vil jeg kortelig berette det fornemste af en Historie, som haves i Msct. i det Islandske Sprog, og Hr. Assessor Arnas Magnussen har taget sig den Umage, at oversætte paa Latin, hvilket Msct. forefindes blant hans ypperlige Samling af rare Documenter paa Universitæts-Bibliotheket. Jon Augmundssen, er fød i Aaret 1052. paa Bredebolstad i Fliots-Hlüd; hand blev i sine unge Aar sendt til Biskop Isleif paa Skalhollt, for at informeres, og vandt ved sin Fliid Bispens Bevaagenhed. Da hand var bleven Diaconus, reiste hand, ongefehr i Aaret 1074., til Norge, derfra til Danmark og endelig til Rom; den anseelige Person hand førte, giorde ham vel behagelig, men særdeles hans gode Opførsel, og hans Videnskab at synge og at spille paa Harpen. Ved sin Tilbagekomst til Island bragte hand een af sine berømmeligste Landsmænd Sæmund Sigfussen med sig ("magnum illum & nunqvam sine honore nominandum Islandiæ sacerdotem, cui haberemus sane "qvod deberemus, nisi insignia ejus scripta, plena sapientiæ & eruditionis, temporum nobis eripuisset injuria, ita S. V. D. C. Wormius in Dissert. de Aræ vita & scriptis, subjuncta "ejusdem Schedis de Islandia pag. 183.") og begav sig til sit Fødestæd Bredebolstad, hvor hand som Præst boede længe, og 2de gange indlød sig i Egteskab. Anno 1105 blev hand som den første Biskop udvalt i Holum Stift, og forføyede sig til Dannemark for at lade sig indvie af Erke-Biskop Øzur eller Adzer, men hand giorde ham det vanskeligt, fordi hand havde havt 2de Koner, og befoel ham at reise til Rom, for at søge Pavens Tilladelse. Hr. Jon Augmundssen maatte da begive sig paa denne Reise, og udrettede ved Erke-Bispens Recommendation sit Ærende saa vel, at Hr. Adzer fik Befalning af Paven at indvie ham, hvilket og skeede 3 Cal. Maji 1106. i hans Alders 54. Aar, (ikke 64. som Arngrimus Jonæ in Comment. de Islandia fol. 59. mælder.) Saasnart hand havde tiltraadt sit Bispe-Embede i Holum Stift, var hand betænkt paa at bygge en større Kirke paa Holum; og paa det unge Mennisker i tide kunde præpareres til det, som den Tiid blev udkrævet af en Præst, oprettede hand en Skole, og antog til Lærer derudi en Præst af Gothland Gisle Finnesen, der skulde docere Grammaticam, derhos maatte hans egen Capellan og særdeles Ven, Richinus, underviise dem i Sang og at giøre Vers; hand forbød visse Dages Udvælgelse efter Hedningers Viis, og at synge løsagtige Viser, som den Tiid vare brugelige. Een af Disciplene Klængur Thorstensen der siden blev Biskop paa Skalholt, vilde hand ikke tilstede at læse Ovidii Epistolas Amorum, paa det hand ikke deraf maatte forføres; de Navne Odins Dag og Torsdag aflagde hand først i Island, fordi de smagede af Hedenskabet, hvorimod de Navne Midvikudagr og Fimtudagr bleve indførte, som endnu ere brugelige; derimod anbefalede hand, at søge flittig til Kirken paa Hellige Dage, og andre bestemte Tider, og underviiste Præsterne, hver Dag aarle og sildig at søge til Kors og Kirke, og formanede enhver at have et Kors i sit Huus, og ved alle Leyligheder at tegne sig med Korsets Tegn; hand paastod og, at hver Mand skulde vide Pater Noster og Credo in Deum. Paa det hand des bedre kunde tage vare paa sit Embede, overlod hand Bispestolens Oeconomie til andre. Som hand høyligen berømmes for det exemplariske Levnet hand førte, den store Gavmildhed hand udviiste, Beden og Fasten, hvormed hand Dag og Nat tvang sit Legeme, saa roses hand særdeles for de idelige Formaningers skyld, hvilke hand gav, og sine Prædikener, som hand læste af Bogen, paa det Folket skulle see, at hand tog dem af hellige Mænds Bøger. Hand var ellers meget elsket, og mange søgte til Holum, for at høre ham, hvorfore de og byggte smaae Huuse omkring Kirkegaarden for at være hannem des nærmere. I Aaret 1121. blev hand syg, lod sig efter Papistisk Viis smøre med Olie og annammede Christi Legeme: hvorpaa hand sang den Psalme: Refecti Domine pane coelesti ad vitam qvæsumus nutriamur æternam, og

paa Holum (*) og alle Guds Hellige til Ære, henlagde disse Jorder til en Præstes Underholdning, der hver Dag skulde læse en Messe i Holum Dom=

og siden: Benedicam Domino in omni tempore, semper laus ejus in ore meo, under hvilke Ord hand opgav sin Aand 9 kalend. Maji, da hand havde været 15 Aar Biskop og levet 69 Aar. Hans Liig blev 1198. igien som en Helligdom opsøgt; men først 1200. qvinto Nonas Martii med Procession Skriin-lagt, siden blev hans Døds Dag helligholden, som een af de største Apostel-Dage, hvorom det heder saaledes i en Pergaments Bog der indeholder adskilligt om de Helgenes Høytider: "ágiæta "hátid eigum vier at hallda Jons Hola Biskups, skulum vier þann dag hallda sem stærrstu "Postula Messr." Man indbildte sig, at hand giorde Mirakler, hvorfor man giorde mange Løfter og Bønner til ham, nogle at de vilde synge 5 gange Pater Noster hver Uge, andre 90 gange Pater noster og Ave Maria, andre hver Løverdag 50 gange Pater noster; Dette er en kort Indhold af den temmelig vitløftige Jon Biskups Saga. I Laurentius Biskups Saga, (som jeg i den henseende agter for een af de beste Islandske Historier og Levnets-Beskrivelser, efterdi adskilligt merkværdigt om udenlandske Affairer deri berettes, hvoraf saavel en og anden Feil i vore Historier kand rettes, som og Historien paa en og anden Maade suppleres) findes Cap. 4. at Kong Erich i Norge ærede ham som en Helgen, saa længe hand levede, fordi hand meente engang ved hans Forbøn at have faaet god Vind, hvorfor hand og 1286. forærede sin beste Klædning til hans Amindelse; om Gudmund den Gode, som strax mere skal mældes om, berettes, at hand altiid bar et Been af denne Johanne hos sig, i den Mening, at hand derved vills udrette store Ting.

(*) Een ved Navn Broder Arngrimur har beskreven denne Gudmundi Arasons Levnet, hvilken Beskrivelse er fuld af Jertegn, der skal være skeedte af ham, saavel for som efter hans Død: Hans Fæderneland var Island, hvor hand blev født 1160. (andre sige 1161;) I hans 12te Aar blev hand Acoluthus: (hvad dette Embede med sig førte viser I. Bingham in Antiqq: Eccles. vol. II. og J. G. Veber in Sched. de ordin. Eccles. pag. 69.) i hans 13de Aar Subdiaconus, derpaa Læse-Diaconus, og i hans 24de Aar blev hand viet til Præst og forrettede dette Embede paa adskillige Stæder; hand var allerede den Tiid agtet for en hellig Mand; thi en Abbed ved Navn Carl gik i Procession mod ham, da hand kom til hans Kloster, og sang det Responsorium: Vir iste in populo mitissimus apparuit, Sanctitate autem et gratia plenus, iste est qvi assidue orat pro populo, & pro civitate ista. Da hand 16. Aar havde været Præst blev hand udvalt til Biskop paa Holum, og blev An. 1202. XVI. Calend. Octobris af Erkebiskop Erick i Tronhiem indviet; Men hand var neppe kommen tilbage til Holum, som skeede i Aaret 1203, førend hand ved at tage dem under sin Beskiermelse, der havde begaaet grove Excesser, ved at bandsette, at lade Kirkerne laase, og at forbyde Guds-Tienestens Holdelse, i den Meening derved at bringe sine Modstandere til Ydmygelse, opvakte saa mange og mægtige Fiender mod sig, at hand maatte vige fra Bispe-Stolen, og opholde sig snart her, snart hisset i Landet; hand søgte personlig Hielp og Bistand hos Erkebispen i Tronhiem, hvor hand blev i 4. Aar, men kort efter at hand havde indfunden sig igien paa Holum, bliver hand der af sine Fiender fangen tagen, og en tidlang nøye forvaret, af hvilket Fængsel hand til sidst ved en Bonde Eyolf Kárson befriets; hand søger vel adskillige gange igien at fæste Fod paa Holum, men har samme Skiæbne som tilforn, nemlig at hand atter fangentages. Endelig stevnes hand og hans Uvenner for Erkebispen, som finder Gudmunds Sag af den Beskaffenhed, at hand dømmer Gudmund kand ey beholde det Bispelige Embede uden at Paven vil dispensere ham, hvoraf man let kand slutte, hvor grove hans Forseelser maae have været; hand sendte da en Præst ved Navn Ketel med et Latinsk Brev til Paven, og forestillede alt hvad passeret var, derpaa fik hand det Svar, at det stod i hans Magt, enten hand vilde blive i Bispe Embedet eller ikke: Si vult cedere cedat. Men

dette

Dom-Kirke for alle Christnes Siele. Da denne Bisp Olav 1497. ved Døden afgik, fuldte hans Broder-Søn Gottschalk II. hannem ikke allene 1500. i Bispedømmet, men hand overgik ham og meget i Haardhed, i det hand under Lovens Skin frarøvede andre deres Gods; hand lod nemlig ved sine Speidere udforske, hvad der blev spiist og talt i Huusene,

dette sidste havde hand ingen Lyst til, hvorfor hand, efter 4. Aars Forløb, vendte igien til Island, for at forrette sit Biskoppelige Embede i Holum Stift, dog det gik ham ikke bedre end før, hand maatte nemlig vige to gange efter hinanden, og 3die gang beqvemme sig til, som en Fange at være forvaret paa Holum. Endelig slap hand dog løs, og levede de 4 sidste Aar rolig; hand døde 1237. 17. Cal. April. i hans Alders 77de og Biskopelige Embedes 34de Aar. Denne Historie sluttes af Broder Arngrimur med følgende Vers:

Me dispone pia post mortem virgo Maria
Pontificis mundi sub præsidium Godemundi.

Efter Laurentius Saga Cap. 30. lod Bisp Audun paa Holum efter Kong Haagens Tilskyndelse, 1315. søge efter hans Been, thi ingen vidste hvor de vare henlagde, man grov i Choret, men fandt dem ikke, endelig bleve de fundne i For-Kirken, og lod da Biskop Audun samme legge i en Kiste, og satte dem for det store Kors i Kirken, hvorpaa man allevegne fra Island søgte derhen og giorde Løfter til ham; Saa blev i Aaret 1402. da saa svar en Pest grasserede i Island, at naar 15. Mennisker fuldte eet Liig til Graven, ikke mere end 4. af dem komme levendes tilbage, for at afvende denne Lande-Plage besluttet, at give en halv Vætt, det er 40 Pund Sølv til Holum Dom-Kirke, for deraf at forfærdige Gudmund den Gode et Skrin eller Kiste. Der er tæt ved Holum Bispegaard et høyt Bierg og imod den øverste Høyde en Hule, hvori Biskop Gudmund lod opreise et Alter af Jord, denne besværlige Vey gik hand hver Morgen i Fasten med bare Fødder, for der at giøre sin Bøn.

Skulde nogen have Lyst at læse mere om ham, saa kand Sturlunga Saga tiene til videre Efterretning i Tredie Part. Cap. 1. 2. 3. 4. 5. særdeles, hvor der handles om hans Opførsel, Fliid, Bønner og Almisser, hvorved hand forhvervede sig det Tilnavn Gudmund den Gode. C. 6. 8. 9. 20. 32. 33. 35. 36., Fierde Part. Cap. 7; 20. I Femte Part Cap. I-IX. XII. XXIII. XXIV. XXVII. XXIX. XXXII. XLVII. Siette Part. Cap. 8. 11. 13. 14. 49. udi hvilket sidste Capitel berettes, at Gudmunder levede de 3 sidste Aar nemlig fra 1234. til 1237. som en rolig Eremit og ey som en haard Biskop, hand havde den Tiid liden Hilsen og kunde ey see at læse i Bøger, men i det sidste Aar blev hand gandske blind; Imidlertid lod hand læse for sig hellige Mænds Historier paa Latin; hand roses og der meget for sin Godhed, og at Kong Haagen og Erke-Bisperne Thoris og Guthorm med andre Lærde Mænd i Norge, skal have elsket ham som en Broder, og anmodet ham om Forbøn for dennem; Om hans Gudfrygtigheds Øvelse berettes dette, at hand hver Morgen, naar hand opvaagnede, betegnede sig med Korsets Tegn: Signde hann sig fyrst, og siden sang Adesto Deus unus omnipotens Pater et Filius et Spiritus Sanctus, derpaa Credo in Deum, siden Confiteor, videre den Bøn Omnipotens Sempiterne Deus, qui es ternus & unus, da Affidue nobis &c. Pater noster &c. nogle Davids Psalmer, og endelig Exaudi orationem meam og andet mere.

I Bartholini Adversariis Msct. ad An. 1237. anføres følgende af Bollandi Act. S. S. Feb. T. 1. p. 3 .6. S. Godermundus Episcopus & martyr in Islandia refertur in Msct. Florario, & Molani Additionibus ad Usvardum, nobis ignotus, qvia diversum remar ab Jona Ogmundo Episcopo Holensi.

ſene, og udſuede derefter paa det ubarmhiertigſte dem, hvilke hand foregav at have overtraadt Guds og Kirkens Love; dette hans uretfærdige Forhold giorde ham ſaa forhadt, at der ikke allene blev klaget over ham til Erke-Biſp Gauto i Thronhiem, men hand blev og kaldet den Grumme, hvilket Navn hand, til at ſkille ham fra en anden af det ſamme Navn der var Biſkop i Holum 1447., indtil denne Dag fører. Særdeles viiſte hand et uforſonligt Had mod en Lav-Mand Jon Sigmundſſen, hvilken og hans Kone hand ſkilte fra alt det de eyede, og des uden ſatte dem i Band; Jon Sigmundſſen foreſtillede vel Kongen og Erke-Biſpen den Uret hannem var ſkeet; Erke-Biſpen gav og i Aaret 1509, en Skriftlig Befalning til Biſp Stephan i Skalholt, Abbeden paa Helgefeld Cloſter Hr. Halldor, og Hr. Narfe, at de ſkulle ſtevne Biſkop Gottſkalk og Jon Sigmundſſen for ſig, og med Kirkens Prælater og de vittigſte Mænd dømme imellem dem; men endſkiøndt Jon Sigmundſſen tydelig nok kunde beviſe ſin Uſkyldighed, ſaa trængte dog Biſkop Gottſkalk ved ſin Magt og falſke Vidner igiennem. Der fortælles, at da Biſpen var i et Gieſtebud, og hørde Jon Sigmundſſen var død, blev hand forſkrekket og ſagde: ad þá være mál at bua ſig til ɔ: Nu var det Tiid at og hand beredde ſig til ſin Bortreiſe, hvor paa hand ſkyndede ſig haſtig til ſit Hiem, og efter en haard Sygdom ved Døden afgik i Aaret 1520. (*) De Jorder, ſom hand ſaaledes havde lagt under Biſpe-Stolen, tillige med andre, hand havde kiøbt, befalede hand, at ſkulle legges til Siele-Meſſer, hvorom hans Teſtamente udførlig formælder, ſom er ſkrevet Onsdagen for Barnabæ Apoſtoli 1520.

Til ſamme Tiid, nemlig fra 1494. til 1519., var Stephan Jonſen Biſkop paa Skalholt; hans Opførſel beſkrives af Jon Eigilſen udi Continuation

(*) Angrimus Jonæ in Comment. de Islandia P. II. fol. 63. ſkriver derom ſaaledes: Anno 1520. cum inter pocula & voluptates convivales verſaretur, audiretque obiiſſe Jonam Sigismundum, qvem cum uxore & liberis multos annos crudeliſſime vexaverat, in ſubitum morbum repente incidit, & ſic paulo poſt eam, qva in tota vita in miſeros ſubditos uſus eſt vim, cum miſerabili morte commutavit. Man finder og adſkilligt om den Uret og Vold Jon Sigmundſſen maatte taale, i en meget rar piece paa 3 Ark, ſom Biſkop Gudbrand Thorlakſen An. 1608. 8. har ladet trykke paa Holum om de falſke Breve, ſom vare digtede paa Lav-Mand Jon Sigmundſſen, længe efter hans Død.

tinuation af Hungervauku, der findes i Mſct. ſaaledes: At hand var en lærd Mand, og fandt ſin Fornøyelſe i at underviſe andre, at hand aldrig drak ſaa meget Øll i den Tiid hand var Biſkop, at man ſkulde have ſeet ham drukken, at hand aldrig aad Kiød uden paa Juule og Paaſke-Dag, aldrig havde Skiorte paa, eller aad Melke-Mad (hvítann mat) uden paa Søndagen. Hand beretter ellers en ret heroiſk Gierning om denne Biſkop, og noget merkværdigt, ſom i hans Tiid har tildraget ſig, at nemlig i Aaret 1513. een indfandt ſig paa Skalholt med Aflads-Breve fra Paven, og der opholdt ſig i 14. Dage, men ey fik Biſpen mere i Tale end 2 gange, da hand talede Latin med Aflads Kræmmeren, paa det andre ikke ſaa lige maatte forſtaae det de talede ſammen, og erklærede ſig, at hand vel ikke ville imodſtaae Paven eller hans Sendebud, og maatte hand ſælge ſine Aflads Breve til hvem hand vilde, men ingen af dem, der vilde følge hans Raad, ſkulde kiøbe dem, ikke heller nogen af hans Folk, hvorfor ſamme Aflads Kræmmer med uforrettet Sag og en tom Pung maatte reiſe fra Biſpe-Stolen, og hos andre der i Landet ſøge at faae ſine Vahre affat; Ellers melder foranførte Hr. Jon Eigilſen om ham, "at hand forfoer ſaa haardt "med dem, der havde forſeet ſig i noget, med Revſelſer og "andre haarde Paalæg, at mange heller udvaldte ſig Dø"den, end ſaadan haard Medfart." Deraf kom det og vel, at hand med ſine Mænd eengang blev overfalden, og en Deel ilde Medhandlede, paa hans Viſitats; derom bær en Dom Vidne, dømt af 12. Præſter, over Morten Olaffſen og hans Søn Isleif i Aaret 1513. Hvilken Dom findes paa Pergament ſkreven i Skalholts Stift Kiſte. Jeg kand ved denne Leylighed ikke forbigaae at anføre om denne Biſkop Stephan Jonſſen, at hand har været udenlands, og beſeet ſig i fremmede Lande, hvor hand og blev Magiſter Artium. Biſkop Sven gav ham i Aaret 1472. Tilladelſe at være borte i 10 Aar, derom vidner et forældet Pergaments-Brev, i fornævnte Stift-Kiſte ſom jeg herved uforandret vil meddeele: "Noverint univerſi per preſentes, qvod nos Sveino, per"miſſione Dominica Epiſcopus Scalholtenſis, in vigilia Paſche vide"licet, XX octavo die menſis Marcii, anno ab incarnacione Domini "MCDLXXo. ſecundo, in ecclesia noſtra cathedrali apud Scalhollt

"in

"in Islandia facros & generales ordines celebrantes; Dilectum nobis "in Christo Stephanum Johannis diaconum nostre dioecefeos ad utilitatem dicte Ecclesie nostre Scalholtensis, ad omnes facros ordines, "sibi concessum, de qvo reputavit se contentum, in Presbyterum canonice ordinavimus tunc ibidem, qvem prius duobus precedentibus "facris ordinibus, fcilicet Subdiaconatus & Diaconatus, ac etiam omnibus & fingulis minoribus ordinibus videlicet hostiariatus, Lectoratus, "exorcistatus & acolutatus, (*) statutis ad hoc a jure temporibus, "Canonice in Ecclesia ordinavimus fupradicta, ac eciam dicto Domino "Stephano licenciam dedimus, qvatenus fcolas in partibus transmarinis freqventare & fuas peregrinationes possit peragere, ubicunqve sibi placuit ex devocione Sanctorum liminum, fit ita, qvod "infra decennium revertatur. Vestram igitur caritatem affectuose "rogamus, qvatenus Dominum Stephanum, in fuis necessitatibus "vestris confiliis misericorditer adjuvetis, ab omnium bonorum "opum retributore mercedem in futurum desiderabilem percepturi, "in cujus rei testimonium Sigillum nostrum presentibus est appensum. - - - mōis Anno qvarto post prescripta Et. - - -

§. 2.

De tvende sidste Biskoper for Reformationen, eftergave de Formældte intet udi Haardhed. Disse vare Ogmund Paulsen og Jon Aresen, den første Biskop paa Skalholt, og den anden paa Holum. Om Biskop Augmund Paulsen findes en smuk Efterretning, der er skreven af en lærd Islænder, Jon Olaffen, udi Danske Magazins 35 Hefte pag. 338-348, og kand samme give en temmelig god Oplysning om det, som i hans Tiid forefaldt ved Reformationen, i Island; Jeg vil ikkun for Historiens Skyld tilføye noget lidet om hannem, som ikke er anført paa forbenævnte Sted; Hand, Biskop Augmund, havde i sin Ungdom været i Engeland, og maae hand have havt gode Midler; thi da hand var der, forstrakte hand een af sine Lands-Mænd en Sum Penge, som jeg

(*) Om disse adskillige Ordener og deres Forretning fortiener at eftersees D. Johan. Sluterus in Diss. de V, D. Ministrorum ordine ac, vocatione potestate. Hamb. 1690. 12. Joh. Georg. Weber de Ordine Eccles. ed. 1730 p. 66. 68. sqq. D. Joh. Alb. Fabricius in Bibliogr. Antiqvaria p. m. 452. 457. sqq.

har læst i et Vidnesbyrd udgivet, 1573 den 7de May af Sigurder Ormsen, der havde været Biskop Augmunds Tiener. Medens hand var ung var hand temmelig for Pragt, men siden skiettede hand ikke meget om, hvorledes hand klædte sig. Af Natur var hand haard og stræng mod dem, hand omgikkes med, og slog sine Tienere, som smaae Børn; Naar en og anden giorde noget, som ikke var efter hans Hoved, saa var Hore-Søn den beste Titul, hand gav dem, de maatte være Fattige eller Rige, og havde hand for sin Stormodigheds og Haardheds Skyld liden Kierlighed i Stiftet. Hand var ellers af Person en velvoxen Mand, høy og føer, havde smaae og skarpe Øyne, et guult Haar, og var rund af Ansigtet. Allerede 1504 maae hand have været Præst i Breedebolsstad i Fliotshlyd; thi i Skalholts Stift-Kiste findes et Brev skreven paa Pergament af Biskop Stephan, paa forbemældte Sted in Translatione Sancti Benedicti Abbatis & Confessoris Anno MDIIII. hvorudi haud giver Herr Augmund Paulsen, som hand nævner sin Provst, fuldkommen Magt og Tilladelse, at lade sig i Bispens Fraværelse af en Præst absolvere i Skalholts Stift, som hand vilde anmode derom, af de Synder, som hand uformodentlig kunde falde udi, paa det Guds Tienesten derfor ey maatte nedlegges. Da hand der var Præst passerede en egen Casus, hvorved hand vilde lade see hvor religieus og nidkier hand var for Guds Ære; Der var nemlig til samme Tiid en stor Hungers-Nød i Landet, hvorfor man søgte alle Udveye, for at finde noget til sin Underholdning; Man havde blant andet og opstillet et Fugle-Garn, for at fange Fugle dermed. Det skeede da paa en Paaske-Dag, at saadant et Garn stod opstillet paa Bredebolstad, og havde en Mængde Fugle samlet sig under samme, hvilket man forkyndede Præsten Ogmund, men hand forbød at lade Garnet nedfalde over Fuglene, af den Aarsag, fordi det var en Livsens Dag, og ikke en Døds Dag; dog skeede det at en Koe sleed sig løs, og med Foden traadde paa Strengen, saa at Garnet faldt over Fuglene, uden Tviil saa kaldede Ryper, som findes i stor Mængde der i Landet, disse vare 300 i Tallet, og bleve de alle giemte i en Stue til efterfølgende Mandag Eftermiddag, da man først slagtede dem, og giorde Herr Ogmund sig derover følgende Tanker, at dette var et Mirakel, som Gud havde giort, for at frelse mange Menniskers Liv, lige-

som

som hand havde sørget for Sielene, og frelst dem af Helvede, det som videre kand være merkværdigt om denne Mand, skal i det efterfølgende anføres.

Om Biskop Jon Aresen bør og noget mældes, efterdi hans Navn siden udi den Islandske Reformations-Historie meget ofte forekommer; omendskiønt hand i sine Forfædre var af fornemme Slægt, og søgte en Ære derudi, at hand kunde opregne sit Stamme-Register fra Adam af, fra hvilken hand vilde være den 85 (*) Green, saa vare dog hans Forældre

(*) At efterfølgende Stamme-Tavle, som Biskop Jon Arasen selv har forfattet, her tilføyes, skeer blot for at fornøye en og andens Curiositæt, der maaskee finder Behag i at see, hvorledes denne Genealogiske Tabell er indrettet.

1 Adam.
2 Seth.
3 Enos.
4 Kenan.
5 Mahalaleel.
6 Jared.
7 Hanoch.
8 Mathuselah.
9 Lamech.
10 Nra.
11 Japheth hans Søn.
12 Jafne eller Javan hans Søn.
13 Jothum hans Søn.
14 Syprus hans Søn.
15 Cretus eller Denus hans Søn.
16 Saturnus i Cryt hans Søn.
17 Jupiter hans Søn.
18 Darius hans Søn.
19 Oritonius hans Søn.
20 Throas hans Søn.
21 Julus hans Søn.
22 Hundaan hans Søn.
23 Priamus
Munan eller Mennan Konge i Troja havde Priami Daatter til Ægte.
24 Priami Daatter heed Troana.
25 Hendes Søn Throar, som vi kalde Thor.
26 Hans Søn Evida eller Indrida.
27 Hans Søn Lorica.
28 Hans Søn Vinge Thør.
29 Hans Søn Vinge Ner.
30 Hans Søn Modan.
31 Hans Søn Maage.
32 Hans Søn Sesep.
33 Hans Søn Bediuk.
34 Hans Søn Atra.
35 Hans Søn Trinan.
36 Hans Søn Heremot
37 Hans Søn Skialldr eller Skiold.
38 Hans Søn Beuf.
39 Hans Søn Godolfer.
40 Hans Søn Byrta.
41 Hans Søn Fialfr Borck.
42 Hans Søn Voden eller Odin.
43 Hans Søn Skiøldr.
44 Hans Søn Fridleifer.
45 Hans Søn Fridfrode.
46 Hans Søn Herleifer.
47 Hans Søn Havar Handrame.
48 Hans Søn Frode.
49 Hans Søn Vermunder den Kloge (hinn vitre.)
50 Hans Daatter Olof.
51 Hendes Søn Frode-Fridsame.

52 Hans

ældre Are Sigurdsſen og Ellen Magnus Daatter meget fattige, og blev hand født i Oefiords Syſſel i Holum Stift i Aaret 1484. Man fortæller, at hans Moder, førend hun blev gift, ſkal have havt en Drøm, at hun var ſvanger og derpaa fødde en Slange, hvorhos hun havde hørt en Roſt, at i det øverſte Chor i Holum Dom-Kirke en Reede var bereedt for denne Slange, hvilket hendes Moder ſaaledes ſkal have udtolket, at hun ſkulde føde en Søn, der ſkulde erlange en ſærdeles Anſeelſe i Holum Stift. I ſin Barndom maatte hand, for ſtor Fattigdoms ſkyld, ofte lide Sult og Hunger, der gik ſaa vidt, at hand eengang ville ſtiele et Faar, hvis hans Moder ikke havde forhindret ham i dette hans Forſæt. Samme Nød drev ham endelig til Muukathverraae Kloſter, hvor hand blev brugt til at renſe Koe- og Heſte-Staldene. Paa dette Sted lærde hand formodentlig det hand vidſte, at læſe i det Islandſke Sprog, og maaſkee ſaa meget, at hand kunde kiende de Latinſke Bogſtaver, paa det hand ſiden maatte være i Stand at læſe Meſſer, men hand fik aldrig nogen Grund i det Latinſke Sprog; hvorfor og Peder Pouelſen, ſom ſiden blev Abbed paa Muukathverraae, og i ſær en Præſt ved Navn Bødvar, proteſterede, da man udvaldte ham til Biſkop,

52 Hans Søn Fridleifr.
53 Hans Søn Frode hinn Frækne (den Dappere.)
54 Hans Søn Halfdan.
55 Hans Søn Hroë.
56 Hans Søn Valdar den Milde.
57 Hans Søn Harald den Gamle.
58 Hans Søn Halfdan Smalle.
59 Hans Søn Iver Vidfadme.
60 Hans Daatter Audr hin Diupaudga (den meget Rige.)
61 Hendes Søn Randver.
62 Hans Søn Hringr.
63 Hans Søn Ragner Lodbrog.
64 Hans Søn Biørn Iarnſida.
65 Hans Søn Asleiker.
66 Hans Søn Hroalder Hryggr.
67 Hans Søn Biørn Byrduſmior.
68 Hans Søn Hofda Thorder, ſom boede paa Høfde i Høfdeſtrand paa Island.
69 Hans Daatter Herdis
70 Hendes Daatter Thorlaug.
71 Hendes Søn Eyolfer Hallte, paa Modrevall.
72 Hans Søn Gudmunder.
73 Hans Daatter Thurider.
74 Hendes Søn Thorvalder hinn Audge.
75 Hans Søn Gudmunder Dyre.
76 Hans Søn Einer.
77 Hans Søn Erik.
78 Hans Søn Brander.
79 Hans Daatter Oddni.
80 Hendes Søn Steinthor.
81 Hans Daatter Oddni Okerkerling.
82 Hendes Daatter Ellen.
83 Hendes Daatter Thora Brok.
84 Hendes Daatter Ellen.
85 Hendes Søn Jon Araſen Biſkop paa Hoolum.

Biskop, i det den sidste meente man burde agte paa den geistlige Lovs, eller Christen-Rettens Bydende, hvori var befalet, at en Deel af de Biskoppelige Forretninger, som at indvie Kirker, og at firme Børn, skulde skee i det Latinske Sprog, hvis samme skulde være af nogen Gyldighed. (*) Biskop Jon Arason, giorde over denne Herr Bødvars Modsigelse følgende Vers:

Latina er list mæt
I henne eg kann
Til Nauda hefr nóg tråd,
Þotte mier þo riett

Løgsnar Bødvar
Ecke par Bødvar
Nu þar Bødvar
Þitt svar Bødvar. i. e.

Du Lov-kyndige Bødvar! det Latinske Sprog er en herlig Videnskab, men kiere Bødvar, jeg kand ey det ringeste deraf, imidlertid har du sagt nok derom mig til Modsigelse, endskiønt det syntes mig, min gode Bødvar, at du talede ret.

Naar hand derfor skulde skrive et Latinsk Brev, eller efter de Tiders Sædvane i samme Sprog lyse Band over nogen, maatte hand bruge andres Hielp, og i sær Jon Matthiesens, der var Præst og Bogtrykker paa Bredebolstad i Westerhope; Der berettes, at da hand i sine opvoxende Aar, faldt i Søvn paa en Hest, og af samme i en Morads, hand skal have tilraabt de nærværende Arbeids-Karle: stidied þier Biskups efned. i. e. hielper den op, som engang skal blive Biskop; hvilket man vel den Tid loe over, da det havde slet Udseende dertil, men man maatte til sin Tid erfare, at hand uvidende havde spaaet Sandheden. Abbeden paa Muukathveraae Einer Benedictsen, en Mand, som siges at have været snart den eeneste i Holum Stift, der vidste noget Latin, viiste ved alle Leyligheder sig ham bevaagen, og paamin-

(*) Saa heeder det i Thorlaks Runolfsens og Ketil Thorstenssons gamle Christen Rett. Cap. IX. ef maþr letr þan Byscop vigia Kyrkjor, eþr Byscopa Baurn er eigi er a Latino tungo lerþr, ok verþr hann sekr um þat þrim Markom viþ þenna Byscop er her er áþr. - - - - Svo skal Kyrkjo vigia oc Byscopa Baurn, sem ecki se aþr at gert, þott þeir hafi yfir sungit er eigi ero a Latino tungo lerþir. i. e. Saafremt nogen lader en Biskop indvie Kirker, eller firme Børn, som ikke forstaaer det Latinske Sprog, bør hand derfor bøde 3 Mark til den Biskop, som her er tilforn. Naar Kirker indvies og Børn firmes af de Personer, som ey forstaaer det Latinske Sprog, saa skal denne Forretning dog igientages, ligesom den ikke tilforn havde været foretagen.

mindede de andre Munke hemmelig, at give ham noget af deres Spise; hand skal og undertiden have sagt til ham: Hvorledes det og gaaer, saa siger mit Hierte mig, at du bliver en større Mand end jeg er. Siden forlod hand Muukathveraae Kloster, og opholdt sig hos sin Moder, og arbeydede for hende indtil sin Alders 24de Aar; derpaa reyste hand til Holum og blev indviet til Præst. Hand fik først Helgestad Kald i Reikiadal, hvor hand tog en Maitresse Helge Sigurders Daatter, der blev hos ham indtil hans Døds Dag; de Navnkundigste af hans Børn vare, Are, Biørn og Sigurder, hvis Navne siden efter forekomme, de 2de første erklærede hand 1522. paa Himmelfarts Dag for sine Børn og Arvinger.

I hans Embedes andet Aar blev hand forflyttet til Hrafnagils Præste-Kald, reyste i den Tiid 2 gange for Biskop Gottschalk til Norge, og blev efter hans Død, først Officialis og siden Bisp i Holum Bispedømme, hvilket Embede hand forestod indtil 1550, da hand i sit Alders 66de Aar blev henrettet, hvorom siden mere skal vorde anført.

I sin heele Opførsel viiste hand sig haardnakket i høyeste Grad, hevngierig, og fornøyet, naar hand kunde vende alt op og need; hans stormodige Sind forførte ham til de største Excesser, der endelig udbrød til en aabenbare Ulydighed imod Kongen og hans Befalninger; Derhos var hand for at lade sig see; ved Solenniteter lod hand sig opvarte af 12 Tienere, af hvilke hver maatte bære sit Lys for ham; Som hand var meget beqvem til den Islandske Poesie, saa anvendte hand den og ved alle Leyligheder, til at beskrive sine egne Forretninger, hvoraf siden adskillige Prøver skal meddeeles.

Kort for sit Endeligt forfærdigede hand et temmelig viitløftigt Poëma over Passionen, kaldet píslargrætr, som Herr Bisp Gudbrand Thorlaksen har ladet indrykke udi en Viise-Bog trykt 1612. 4. p. 256. sqq. Man har og af ham en anden Digt over den 51. Psalme, som findes l. c. p. 269. sqq. Endelig tillegges ham og et Islandsk Poema over Christi Lidelses Historie, og et Vers, der er giort Jomfrue Maria til Ære, og endnu findes i MSSt. men om hand har kundet saa meget Latin som

samme

samme er blandet med, tviler jeg paa. Maria kaldes derudi: Matrona Angelorum, gemma polorum, gloria Sanctorum, auxilium miserorum, exemplar morum, porta Cœli &c. Det man har at takke ham for, er Bogtrykkeriet, som hand 1530. forskrev fra Sverrig; hand skal derudi have ladet et Breviarium trykke i 4to, men det er nu bleven usynligt.

§. 3.

Disse forbenævnte Bisper Ogmund Pouelsen og Jon Arasen laae hverandre fra den første Tiid, de kom til Bispe-Sædet, i Haarene; Ogmund var af Biskop Stephan Jonsson udseet til at være hans Eftermand, og blev Bisp 1522. Som hand derhos tillige forrettede en Hirdstiøres eller Stifts-Befalningsmands Embede, (*) saa havde og Kanikerne i Tronhiem givet ham fuldkommen Magt over Hole Dom-Kirkes Eyendomme og Penge, hvorfor hand allene vilde have at raade over det heele Land, saa ingen i begge Stifter foruden hans Villie maatte foretage noget: Men Prælaterne og Præsterne i Holum Stift, havde allerede tilforn fra de samme Kaniker i Tronhiems Capittel faaet den Befalning, at de i den afdøde Biskop Gottschalks Sted, skulde udvælge een, hvilken de selv vilde, og derfor udnævnte de i Aaret 1522. Jon Arason til deres Biskop. Deñe deres Adfærd forsvarede de ikke allene med den Fuldmagt, som de dertil havde faaet fra Tronhiems Capitel, men og derved, at Dom-Kirken i Holum havde lidet stor Skade, naar Bisperne i Skalholt havde havt Opsyn over Holum Stift, i det de havde borttaget meget Gods og Penge derfra, og ey givet nogen Erstatning derfor; i sær havde Biskop Ogmund tilbageholden en Summa paa 200. Riinske Gylden, der tilhørde Hole Dom-Kirke, endskiønt Erke-Biskop Erik havde befalet, at de igien skulde udleveres; Hvorfor de appellerede til benævnte Erke-Biskop og hans Capitul, imod Biskop Ogmunds Dom, og bade at det Val, som de havde foretaget, maatte vorde stadfæst; dette merkelige Brev findes udi en Copie-Bog i Holum Stift-Kiste, og

(*) Denne store Myndighed skal hand derved have forhvervet sig, at hand ved Foræring vidste at insinuere sig hos den bekiendte Duwcke, da ellers Kong Christ. II. ikke var ham gunstig, fordi Ogmunds Folk i Aaret 1519. havde ilde tilredt og saaret nogle Mænd, som tilhørde Kongens Ovibudsmand paa Beosested.

og er dateret in craſtina Die Apoſtolorum Simonis & Judæ Anno Domini 1522.

Biſkop Augmund ſatte ſig af yderſte Kræfter imod dette Val, og ſendte til den Ende en Præſt ved Navn Olaf Giſleſen til Holum, at forelæſe Jon Araſon et Brev, hvorudi hand forbød ham, at reiſe ud af Landet; Samme Mand torde ey vove ſig længer end til Wiidenæs, en Gaard, ſom ligger tet hos Holum Biſpe-Gaard, hvorhen hand citerede Jon Araſen for at høre det Ærende, hand havde medbragt. Jon Araſon lovede vel paa efterfølgende Dag at indfinde ſig, men ſom hand let kunde ſlutte, hvad Ærende Sendebudet havde at føre, iførte hand en Præſt ved Navn Thorſten Gunnerſen ſine Klæder, ſatte ham efter de Tiders Sædvane en Struds-Feder paa Huen, (ſette uppa hann mukahafn med Sernot ſtaaer i en Relation) og lod ham, geleidet af alle ſine Tienere og ſin Søn Are, gaae til den af Biſkop Øgmund udſendte Olaf Giſleſen; Efterdi nu denne Olav tænkte, at Thorſten maatte være den udvalte Biſkop, giorde hand ſtore Complimenter for ham, og overleverede Biſkop Øgmunds Brev, hvorhos hand i Forvirrelſe lod Hatten falde. Dette Brev fik Biſkop Jon aldrig at ſee; men Thorſten Gunnerſen ſvarede igien ſkriftlig i Jon Araſons Navn, og forebragte ſine Undſkyldninger, hvorfor hand ey kunde rette ſig efter den tilſendte Skrivelſe, endelig ſatte neden under Brevet:

Vaſade i Vyenes, valinn til at bera ſkial,
Setti nidr ſinn Hatt, og (*al.* þa) Sveinenn fann (qvadde) hann
Þorſtein. i. e.

Den ſom var udvalt til at bære Brevet kom ubetænkſom til Videnæs, og lod ſin Hat falde, da hand fandt (hilſede) Tieneren Thorſten; hvoraf Biſkop Augmund ſtrax ſluttede, at hans Ærende ikke ret var bleven beſtilt; derfor ſendte hand 2de gange efter hinanden 2de andre Præſter, af hvilke den eene var Jon Einerſen, ſom Augmund vilde have til ſin Ombudsmand eller Biſkop i Holum Stift, da hand vel ſaae, at hand eene ikke kunde beſtride begge Stifter, men den underfundige Jon Araſon magede det ſaa, at de Breve ikke bleve læſte, hvorudi Øgmund giorde Forbud paa hans Udreyſe af Landet. Endelig ſendte

Jon

Jon Arason sin Tiener til Bisskop Augmund og tilbød ham Fred; men medens samme Mand var paa Skalholt og blev der vel tracteret, samlede Bisskop Augmund 300 Mand, hvormed hand agtede uformodentlig at overfalde Jon Arason. Forberorte Tiener erfoer først efter Bisskoppens Bortreyse, hvad hans Agt var, hvorfor hand kastede sig paa Hesten, kom Bispen forbi, og til Holum, hvor hand forkyndede hvad der var i Vente. Allevegne hvor Bisskop Augmund kom i Norder-eller Holum Stift, tvang hand Præsterne til at igienkalde det Votum, de havde givet Jon Arason, og at give det til den af ham denominerede Jon Einersen; Een ved Navn Thomas, Præst, og Raadsmand paa Holum, som ey vilde lade sig tvinge, grebe Bisskop Augmunds Folk, da hand stod for det høye Altere i Holum Dom-Kirke, med en stor Kniv i hver Haand, for dermed at forsvare sig, bandt ham i en Heste-Tømme, og slæbede ham med sig ongefær 3 Miil Veys til Meelefels Dal, hvor de lode ham fare. Jon Arason var imidlertid kommen paa et Skib, som tilhørte Tydske Folk; Bisskop Augmund sendte vel derhen og lod dem haardelig true, hvis de vilde understaae sig, at tage Jon Arason med sig af Landet, men hand fik til Svar, at de ey frygtede sig for at komme til ham, og skulde de hverken spare Lod eller Krudt. Dette satte ham i saa stor Frygt, at hand lod 12 Mænd holde Vagt hos sig. Derpaa lod Bisp Augmund allevegne forbyde at lade nogen Kost og Tæring være følgagtig til Skibet, hvorfor de som vare paa Skibet moxen uden Tæring maatte begive sig til Søes. Øgmund søgte vel i Norge formedelst forbemeldte Jon Einersen, at beskylde Jon Arason for adskillige Forseelser, iblant andet, at hand havde staalet alt Sølv af Holum Dom-Kirke, ogført det bort med sig, men Jon Arasen fremlagde Lovfaste Vidnesbyrd, at det altsammen var nedgravet i Kirken, og derfor udrettede hand intet med denne Klage, men Jon Arason blev 1524. indviet til Bisskop over Holum Stift; og beretter de Islandske Annaler, at da hand var bleven indviet og gik fra Erke-Bispen, Bisskops-Huen skal være falden af hans Hoved, hvorover hand selv giorde den Udtydning, at den Værdighed, hand som Bisskop var ophøyet til, igien hastig vilde mindskes og fra ham tages.

Hand kom derpaa 1525. tilbage til Island, og sad stille indtil 1527. da begge Bisper rustede sig med Magt imod hverandre, og mødte hinanden paa Lands-Thinget ved Oxeraae; Biskop Augmund med 12. til 1400 Mand, og Biskop Jon Araſen med 900 Mand, dog bleve de formedelst Abbedernes, og de fornemste Præsters Mellemhandling saaledes forligte, at det ved en Eenekamp skulde afgiøres, hvorudi Biskop Augmunds Mand fik overhaand.

Som disse martialske Bisper vare deres Underhavende og Almuen, med slig en Opførsel, til Forargelse, saa forsømte de og ikke at bruge al Haardhed mod dem, der paa nogen Maade forsaae sig imod dem, og naar de da vilde forsvare sig, vare de strax færdige med at sette dem i Band; Jeg har funden en Concept af sligt et Band-Brev skreven paa Pergament, men uden Aars-Tall, i Stifts-Kisten paa Skalholt, hvormed Biskop Ogmund sætter een ved Navn Eyolfer Einersen i Band, for det hand blant andet havde stævnet ham udaf Landet, uden Tviil for Erke-Bispen i Tronhiem.

§. 4.

Midt udi denne jammerfulde Tilstand forbarmede GUd sig i Naade over sit Folk i Island, og lod uformodentlig Reformationens Lys frembryde; Dette begyndte først at skinne i Skalholts Stift og paa Bispe-Gaarden selv, hvor Mørkhedens Magt hidindtil havde havt sit Sæde. Det første Redskab, som GUd brugte dertil, var Herr Odder Gottskalksen; Jeg har vel paa et andet Sted (*) allerede kortelig mældet, hvor meget Island har at takke denne brave og retsindige Mand, men jeg agter det fornøden for mit Øyemeeds Skyld, at igientage det samme, og at tilføye et og andet. Herr Odder Gottskalkson var en ond Faders god Søn; Thi Biskop Gottskalk paa Holum, om hvilken tilforn noget er bleven anført, havde avlet ham, efter de Tiders Sædvane, da Bisperne uden Paa-Anke holdt Maitresser, med Valgerder Jons Daatter; Hand havde den Lykke i sin Alders slette Aar at blive sendt til Norge til sin Fader-Broder Guttorm, som der var Lav-Mand, hvilken bar megen Omsorg for ham, og lod ham

(*) Vid. Dån. Bibl. T. VIII. p. 21. 41. sqq.

ham underviise i det Latinske, Tydske og Danske Sprog. Da hand fornam at mange lærde og fornuftige Mænd vendte sig til den Lutherske Religion, blev hand derover urolig i sit Sind. Paa det hand nu maatte komme til en Hiertens Forsikring i denne vigtige Sag, saa vendte hand sig til GUd, og laae i 3 Nætter, da alle vare i Søvne, i den bare Skiorte i Bønnen for ham, og paakaldede ham, at hand vilde aabne hans Hierte, og overbevise ham, saa hand maatte faae den rette Forstand paa den sande Religion, hvortil hand føyede det Løfte, at hand af alle Kræfter vilde fortplante og udbrede den Sandhed, hand blev overbeviist om, og forsvare samme indtil sit sidste Endeligt.

Hand bevidnede, at hand, siden den Tiid, fandt en stor Aversion for den Rom. Catholske Lærdom, og at derimod alt var bleven ham klart og tydeligt, som hand læste om den Lutherske Religions Grund-Sandheder. Da hand siden kom til Dannemark og til Tydskland, hvor hand studerede i Wittenberg, blev hand mere og mere rodfæstet i den Lærdom, hand nu bekiendte sig til, og da det var hans Forsæt trolig at aagre med det Pund, GUd havde betroet ham, saa kiøbte hand sig gode Danske, Tydske og Latinske Bøger, og reyste dermed til Island for at tiene sit Fædrene-Land; der vendte hand sig til Biskop Augmund, og insinuerede sig saaledes hos ham, at hand blev hans Skriver; Biskoppen havde og gierne viet ham til Præst, men hand undskyldte sig derfor, og foregav, at hand, efterdi hand havde en meget slet Røst, ey kunde synge de sædvanlige Horas, Messer o. s. v. Omendskiønt nu Odder Gottskalksen ikke understod sig offentlig at fremføre den erkiendte Sandhed, saa laae dog det Løfte, hand havde giort, hannem bestandig i Minde, hvorfor hand hemmelig søgte at udstrøe Guds Ords reene Sæd, hvilket og viiste sin Kraft, og ved hans Tieneste slog Rødder i en og andens Hierte. I sær fik hand en Opsyns-Mand paa Bispe-Gaarden Odder Eyolfsen paa sin Side, saa og den, som var Præst ved Dom-Kirken Herr Gisle Jonsson, hvilke hand hele Dagen igiennem informerede udi et afliggendes Huus, og videre underviiste, udi det som hørde til den sande Lærdoms rette Kundskab og Forstand.

Det er troligt, at hand ved denne Leylighed nærmere har veyledet Kirke-Præsten at randsage den Hellige Skrift; Thi der fortælles, at ved samme Tiid bemældte Herr Gisle Jonsson uformodentlig er bleven funden af Biskop Augmund staaendes for Kirken at læse i det Latinske Nye Testament, og at Bispen, da hand fandt samme hos ham, ikke allene med stor Vrede spurdte ham ad, om hand havde Lutheri Vildfarelser, men og reev det Nye Testamente fra ham, og slængte det paa Gaden.

Der fandtes og ved den Tiid en anden Præst paa Skalholt Herr Jon Einersen, der ligeledes fik Smag paa den Sandhed Herr Odder Gottskalksen ikkun i Eenrom forkyndede. Hand blev saa dristig, at hand paa en Kyndelmisse Dag offentlig i en Prædiken talede om det Afguderie, som blev dreven ved Helgenes Paakaldelse; Derover blev Bispen meget forbittret, hand tiltalte ham derfor, og sagde, at hand aldrig havde anseet ham for saadan en Mand, der skulde være indtagen af Lutheri vildfarende Lærdomme; Præsten forsvarede sin Thesin efter Guds Ord, og lod sig blant andet forlyde, at Paulus mod denne Tiids Lærdom og Praxin havde lært, at en Biskop, en Præst, en Diaconus skulde være een Qvindes Mand; hvorpaa Bispen svarede: **Paulus var en Lærer for Hedningene, og ikke for os:** Et herligt Svar af een, der skulde have Kundskabens Nøgle og være de Blindes Veyviser, og et u-imodsigeligt Vidnesbyrd, hvad Kundskab hand har haft i Guds Ord. Derefter var Bispen betænkt paa, at skaffe bemældte Præst fra Bispe-Gaarden, paa det ikke, som hand sagde, slig en Vildfarelse maatte udbrede sig fra Bispe Sædet, men fordi hand ellers var hans Ven, gav hand ham et andet Præste-Kald, der var bedre, nemlig Odde i Rangervalle Herred, hvor hand fik mere Leylighed, og friere Haand, at prædike Guds Ord uden Menniske-Bud.

Herr Odder Gottskalksen forsømte imidlertid ikke, at anvende Tiden paa et meget nyttigt og nødvendigt Arbeyde, nemlig det Nye Testamentes Oversættelse i det Islandske Sprog. At hand des mere rolig og hemmelig kunde anvende Tiden paa dette Arbeyde, lod hand sig i en Koe-Stald et lidet Rum indrette, og foregav,

regav, at hand var occuperet med, at læse og afskrive gamle Bøger, og Biskopelige Statuter, som hand og foreviiste dem, der begierede at see hvad hand forehavde; det samme havde hand og overtalt Bispen at troe, hvorfor hand i Begyndelsen bekom saa meget Papiir, som hand behøvede, men det er troligt, at Bispen endelig ved sine Speydere har opdaget, hvad hand forehavde, og hvad Lærdom hand indprentede andre, som hand omgikkes med, thi hand havde ikke bragt mere end Matthæi Evangelium i den forehavende Oversættelse til Ende, førend hand begav sig bort fra Bispe-Stolen, og forføyede sig til Reykium i Ølvese, hvor hand videre fortsatte sit Arbeyde.

Saaledes maatte Biskop Ogmund med Græmmelse see, at Guds Ord er som en Suurdey, der igiennemsyrer den heele Dey, og at den reene Lærdom videre og videre, efter saa ringe en Begyndelse udbredede sig. Dette bragte ham i saa stor Bevægelse, at hand Anno 1539. in ipso die Sancti Gregorii d. 12 Martii lod en Dom udgaae mod Lutheri Lærdom (vide Danske Magazins 35 Hefte p. 342.) hvori hand siger, at den store Vildfarelse og Vantroe krænker ham, som tiltager i dette fattige Land, og at en Munk, som har opreyst sig, og prædiket den nye Vildfarelse og Vantroe, skal ligeledes have udskikket sine Sende-Bud, saa vel i dette Land, som andensteds; Men efterdi hand ingensteds kand finde, at dette Kietterie bør agtes eller adlydes, saa dømmer hand det udygtigt og ingenlunde efterretligt; forbydende alle i Skalholts Stift, at holde dermed, saalænge, og indtil et aabet Brev indkommer i Landet fra den Pavelige Magt og Kæyserlige Majestæt; de Fremturende truer hand paa det haardeste med Band, og tilbyder sig uden Penge-Straf at afløse dem, som have funden Smag i forbemeldte Religion; derhos befaler hand sine Præster, at læse dette Brev offentlig, hver i sin Sogne-Kirke, og at holde sig det efterretlig, dog uden al Haardhed og Umildhed.

Dog GUD vilde nu u-agtet al menniskelig Viisdom og Magt, som lagde sig derimod, udføre sin Gierning, og viiste ligeledes her, at hans Raad er underligt, men at hand udfører det herlig.

§. 5.

§. 5.

Biskop Augmund havde i sin Alderdom, da hand var hen ved 70 Aar, mistet sit Syn, og var bleven saa svag, at hand var betænkt paa en Successor i sit Embede, der med større Fyrighed kunde imodstaae de formeente Vildfarelser, hvilke hand saae mere og mere at tage overhaand; dertil udvalte hand sin Søster-Søn Sigmunder Eyolfssen, som var Præst i Hitardal; Samme Mand gik 1537. til Norge, og lod sig der indvie til Biskop, men hand levede ikke længer end 19 Dage, da hand fik Kræft i den ene Fod, hvoraf hand døde, og blev begraven i Tronhiem, og maa hand have været den sidste Catholske Biskop, som er bleven indviet i begge hans Majestæts Riger. Da nu en anden i hans Sted skulde udvælges, faldt Biskopens og alle Præsternes Vota paa Herr Gisser Einersen, en Mand, som GUd siden brugte til et nyttigt Redskab i sin Viingaard, for at udbreede den Evangeliske Zions Gierder, hvorfor hand og fortiener at hans Levnets Omstændigheder noget mere anføres, hvorved jeg foruden adskillige andre Manuscripter særdeles har betient mig af en Beretning, som en ved Navn Jon Gissersen, der har været af Herr Gisser Einersens Slægt, efter skriftlige og mundtlige Beretninger har optegnet; Hans Familie var een af de anseeligste i Island, thi hand nedstammede fra Biorn Thorlevsen, der blev Ridder, og førde en sort Biorn i guult Feldt i sit Vaaben, og fra Lopter den Rige, som ligeledes blev Ridder, og førde en hvid Falk i blaat Feldt i sit Vaaben; hans Fader Einer Sigvaldssen var saa høy af Vext, at hand var moxen 4 Alen høy, hvori og denne hans Søn slægtede ham, i det hand siden blev høy og anseelig af Vext; hans Faster Halldore Abbedisse i Kirkebay Kloster, tog ham til sig, og lod ham underviise, og som hand havde et ypperligt Hoved, og derhos var meget flittig, saa overgik hand alle andre, som vare paa samme Kloster for at underviises, i de Studeringer, som der bleve tracterede. Da Biskop Ogmund fik Efterretning derom, skrev hand et Brev til fornævnte Abbedisse, og bad hende, hun maatte sende denne sin Frænde til ham, og tilbød sig videre at sørge for hans Studeringers Forfremmelse, hvilket Tilbud hun gierne imodtog, og lod ham, da hand var 16 Aar gammel, reise til Skalholt. Herr Ogmund blev snart overbeviist, at Rygtet om dette unge Menniskes Munterhed og Fliid, ikke var større, end det befandtes i Gierningen, derfor

giorde

giorde hand sig om saa meget mindre Betænkning, at lade ham, paa sin Bekostning reyse til Hamborg, og at sætte ham i Skole sammesteds; den Tiid hand var der, beviiste hand en overmaade stor Fliid, og som hand var færdig i at skrive, saa optegnede hand alt, hvad hand saae og hørde, ikke allene i Skolen og Kirken, men og andre merkværdige Ting, der ellers kunde forefalde, hvorover hans Lærere meget fornøyede sig, og derfor engang sagde til ham: Det seer jeg paa dig du Islandske Dreng, at din Haand i sin Tiid vil hielpe dig frem. Denne Sædvane holdt hand og siden bestandig ved, saa længe hand levede, at hand og antegnede de mindste Ting, som hand fik af een og anden, og hvad hand ved den eller hin Leylighed kunde love Nogen. Siden forføyede hand sig til Wittenberg, og horde der Lutherum og Melanchthon, og af deres Underviisning samlede hand sig den Skat, hvormed hand siden var sit Fæderne-Land til saa stor Nytte. Foruden andre Videnskaber havde hand i den Tiid hand var udenlands, faaet saa stor en Færdighed i det Tydske Sprog, at indfødde Tydske ofte maatte bekiende, at hvis de ikke vidste, hvorfra hand var, vilde de troe, at hand var fød i Tydskland; hvorpaa og det anføres til et Exempel, at da hand var udvalt til Biskop i Skalholt, og i Aaret 1539. kom til Kiøbenhavn for at indvies, hannem af Kong Christian III. blev forelagt, at tale Tydsk eller Latin, og da hand udvaldte det Tydske Sprog, vilde Dronningen ikke troe det, at hand var en Islænder, hvorfor man, for at overbevise hende derom, maatte søge en Islandsk Dreng, der skulde tale Islandsk med ham, da de og maatte læse den lille Catechismum paa Islandsk. Efter at hand i 3de Aar havde continueret sine Studia paa foranførte Stæder i Hamborg og Wittenberg, kom hand tilbage til Island, men fandt en unaadig Biskop for sig, thi Ogmund forekastede ham, at hand var bleven Luthersk, og havde ædet Kiød paa Fredage. Da nu ingen blivende Sted var for ham paa Skalholt, forføyede hand sig til sin Moder, der levede i stor Fattigdom, hvorfor hand fandt sig tvungen til, at begive sig med andre Arbeids-Karle paa Fiskerie, og gav Gud hannem saadan Velsignelse af Fisk, at hand mestendeels kunde betale den Gield hand udenlands havde giort, og desuden underholde sin Moder og hendes Børn.

Dog opvakte GUd snart en anden Leylighed for ham, at hand igien kunde tænke paa sine Studeringer, thi en Abbed paa Tyckebær Kloster ved Navn Sigurder, som var en Elskere af Studiis, tog Herr Gisser Einersen til sig, og gav ham fri Underholdning i Klosteret i to Aar; I den Tiid studerede hand flittig og bekiendte siden ofte med Taknemmelighed, at hand deraf havde havt den største Nytte, efterdi hand der havde forefunden mange gode Bøger. Endelig maatte Bisp Augmund af Nød kalde Herr Gisser til sig igien, thi hand havde ingen der kunde føre hans Regnskaber, og bringe alt i Rigtighed, som hand havde at svare til Kongen for 3 Aars Restancer, hand var skyldig at betale for den Tiid, hand havde havt Island i Forlehning, hvorfor hand saae sig tvungen til at søge hans Hielp. Herr Gisser var og dertil villig, og beviiste udi det ham Anbetroede al muelig Troskab, hvorved Ogmund igien lod sig bevæge at fatte Godhed for ham, som hand og derudi lod see, at hand efter et Aars Forløb, gav ham Tilladelse at prædike. Kort Tiid derefter giorde hand ham til sin Diaconum, og sendte ham derpaa med 2 andre i et vist Ærende til Erke-Bispen i Tronhiem Oluf Engelbretsen, hos ham forblev hand et heelt Aar, og kom i saadan Yndest hos ham, at hand giorde ham til sin Læse-Diaconum. (*) Endskiønt hand nu af Menniske-Frygt skiulte de Principia hand havde, saa forsømte hand dog ikke hemmelig at øve sig i Lutherske Bøgers Læsning; da hand engang læste i saadan en Bog, kom Erke-Bispen uformodentlig over ham, og vilde vide, hvad det var for en Bog hand læste i. Herr Gisser kastede Bogen om paa et andet Sted, end hand havde læst i, og gav Erke-Bispen Bogen, som da vel kastede Øye i den, men strax gav ham den tilbage uden videre at sige noget. Det var ham en stor Glæde, at hand paa den Maade slap, thi hand sagde siden ofte, at hand vilde være kommen i stor Fortræd, saafremt Erke-Bispen havde læst den Locum, som hand havde for sig, da hand saa uformodentlig overfaldt ham. Men paa det hand ikke oftere maatte komme i slig Nød, tog hand sig siden bedre vare, og lod giøre et lidet Skriin, hvori hand lagde sine Lutheriske Bøger, og nedgrov dem i Jorden indtil hand reiste fra Norge; dog der mødte ham ikke længe

(*) En Læse-Diaconus blev særdeles brugt af Bispen for at læse for ham, hvad som forekom, hvorpaa man finder et Exempel i Laurentius Saga Cap. 43.

længe derefter en ny Fare; da hand med sine Kammerater havde udrettet deres Ærende hos Erke-Bispen, og faaet deres Afskeed fra ham, og de vilde gaae om Borde for at begive sig tilbage til Island, fik Herr Eske Bilde een af Kongens Raad og Høvedsmand paa Bergenhuus den Efterretning, at der vare Mænd, som førte Breve imellem Erke-Bispen og Biskop Augmund. Det er bekiendt hvor urolig en Mand da værende Erke-Biskop Olav i Tronhiem var, og hvor opsetsig hand beviiste sig imod Kongen, derfor bleve vel de Tanker fattede, at hand førde forbuden Correspondence. Herr Bilde lod disse Mænd strax opsøge, og alle deres Klæder, Mellem-Foret, og Skoene paa det nøyeste giennemsøge, om hand kunde finde nogle Breve; Men Herr Gisser, som var Formand for disse Sendebud, vidste saaledes at skiule Brevene, at de ikke bleve opdagede. Imidlertiid maatte de alle 3 vandre i Fængsel, og bleve hver for sig forvarede, Herr Gisser var indsluttet paa et Loft. Endelig antog Bispen i Bergen Mag. Geble eller Geblerus Petri sig hannem, og formaaede saa meget hos Herr Eske Bilde, at de efter 3 Dages Forløb bleve satte paa frie Fode, saa de kunde ubehindret begive sig paa Reysen. Dette skede uden Tviil i Aaret 1536; thi jeg finder et Brev, som Bisp Ögmund har tilskreven M. Geble i Aaret 1537. hvori hand takker ham for de Velgierninger, hand havde beviist mod hans Diaconum Herr Gisser Einerssen, og lover at betale de Penge hand havde udlagt for ham. Herr Gisser maa og have aabenbaret sit Hierte for M. Geble, og derved vundet hans Kierlighed og Forsvar, hvilket jeg slutter af et Brev, som jeg har blant mine Papirer, skreven 1538, hvori hand paaminder ham at tilskrive sig og at bevise sig troe i Herrens Viingaard; Brevet er kort, hvorfor jeg her vil indføre det.

Salutem per Christum.

" Jeg tacher ether kiære Herre Gisser for alt got, og vil gierne
" meth ether forschylde. Gode Ven, jeg haffuer jnte Scriffelse
" faaet af ether, thi beder jeg ether, scriffuer mig thil. O mi
" Frater in Christo perdilecte, labora in vinea Domini, & certa bonum
" certamen, ac ejus sincerum Verbum semina, ut possit aliquando in
" tua terra ferre fructum in patientia. Dominus JEsus Christus dabit ro-

" bur & fortitudinem. In Christo vale. Raptim in Die Sancti Petr
" Cathedra An. 1538."

Efterat nu, som oven meldt er, Biskop Augmunds Anslag at faae sin Syster-Søn til sin Successor, ved hans Død var gaaet over styr, var hand betænkt paa at aftræde Bispe-Stolen til en anden, og blev med Præsteskabet i Skalholts Stift derudi eenig, at udvælge Herr Gisser Einersen. Da hand af dem var bleven udvaldt, begav hand sig med et Hamborger Skib paa Reysen, og havde et Brev fra Biskop Ogmund til hans Majestæt med sig, dateret paa Althinget feria tertia næst efter St. Peders og Pauls Messe 1539. hvorudi hand i Begyndelsen takker Kongen for de gode Paamindelser hand i sine Rescripter havde givet ham, at bære Omsorg for, at Guds Ord maatte forkyndes og prædikes for Almuen, hvilket hand efter sin Formue og enhvers Forstand skulde søge at efterkomme; men eftersom hand havde i Sinde at opgive Bispe-Stolen og Stiftet, beder hand, at hannem, som en blind Mand, Videe Kloster, paa hans Livs Tiid, som hand haabede at ikke skulde være lang, til hans Ophold maatte forundes. " Og paa det Naadige Konge (skriver " hand videre) alle Indretninger og geistlig Regimente vel " maae vedligeholdes, da bede vi allesammen at Eders Konge-" lige Majestæt, vilde beskikke hertil en anden Indfød, der veed " vort Moders Maal, og bede vi allesammen om denne Herr " Gisser Einersen, der er nærværendes for Eder; Saafremt " den samme behager Eders Naade, da vilde Eders Kongelige " Majestæt confirmere og indsette ham, som en Formand for de " geistlige Prælater, (thi hand elsker særdeles Guds Ord) paa det " det Hellige Evangelium her iblant os maa faae Fremgang, vore " og tiltage. Den samme ville vi efter Eders Kongelige Maje-" stæts Befalning være lydige og underdanige." Tillige gav hand og Herr Gisser Einersen følgende Recommendations-Skrivelse med:

Universis & singulis Christi fidelibus præsentes literas visuris & audituris Augmundus Dei Gratia Episcopus Scalholt, reverentiam & honorem in omnium Salvatore.

Nove-

Noveritis Nos, Chariſſimi, propter ingraveſcentem ſenectutem & nimiam corporis debilitatem Schalholtenſem Diœceſin diutius gubernare non poſſe. Qvamobrem, cum cœteris Clericis & Incolis Schalholtenſis Eccleſiæ, elegimus in nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis honorabilem virum GISSERUM ENARI in Superintendentem & Protectorem prædictæ Schalholtenſis Eccleſiæ; cum ſit amator verbi divini & converſationis Chriſtianæ, cui etiam Jura & libertas patriæ noſtræ haud latent. Ideo per nos emiſſus exiſtit ad Dominum Sereniſſimum Regem acqvirendæ ſuæ confirmationis cauſa. Qvare rogamus inſtanter omnes ac ſingulos, ad quos ipſum in hujus viæ progreſſu ſive egreſſu venire contigerit, humane eum pertrectent, & ejus commodum & cauſam hac in re promovere velint, & ſi præfatus Dominus alicujus debitor ſit, ei aſſiſtant in quocunque indiguerit negotio. Quod libenter una cum ipſo in poſterum recompenſare ſtudebimus. Datum Schalholti Ao. 1539. 1 Julii Sub Sigillo. -

§. 6.

Da Herr Giſſer Einerſen gik fra Island, havde hand Herr Odder Gottſkalkſen i Følge med ſig, ſom derfor begav ſig ud af Landet, at hand kunde faae det ny Teſtament befodret til Trykken, ſom hand havde overſatt i det Islandſke Sprog, hand var og lykkelig i dette ſit Forehavende, thi Hans Majeſtæt befol ikke allene Rector, Doctores og Professores ved det Kongelige Academie i Kiøbenhavn, at de ſkulde igiennemſee dette hans Arbeide, men hand forſynede hannem og med et Kongeligt Privilegio, der findes trykt for dette meget rare Teſtament og lyder ſaaledes:

"Vi Chreſtiann met Gudtz Naade Danmarckis Norges "Wendis oc Gottis Konning, Hertugh vdi Sleswigh Hol- "ſten Stormarn och Dytmarſken, Greffue vdi Oldenborig och "Delmenhorſt. Giører alle witterligt, at thenne Breffuiſſer "oſſ elſkelige Otthe Norſke haffuer beret for oſſ at hand haffuer "wdſett thet nye Teſtamente paa Islands Tunghe, paa thz "then menige Mand ther ſameſthet, Som wille leſſe oc wide

 "then

"then Hellige Scrifft mue then selff forstaa. Oc efftherthij at
"høglærde Mend oss elskelige Rector, Doctores oc Lesemestere
"vdi then høye Skole her vdi wor Stad Kiøbnehagen haffue
"offuerseet samme hans Arbeyt, oc thet befundet, ath kand
"rettheligen ath were vdsett effter then Latiniske Translation.
"Tha paa thet ath then Almechtigste Gudz Loff og Ære maa
"formeres, och then menighe Mand, som bygge och boo paa
"wort Land Islandt, och icke fuldkommeligen kunde forstaa
"andre Tungemall, mue thes bedre bliffue underviist vdi then
"Hellige Scrifft, Som thennem er nytteligt til theris Salig-
"hed. Haffue wij samme ny Testamenthe befaledt at lade
"trycke. Bethendis och biudendis alle wore Vndersaathe, Bi-
"sper, Prelather, Fogether, Embedz-Mend, och alle andre
"geistlige och werdzlige, oc besynderlige thennem som bygge oc
"boo paa forneffnde wort Landt Island at i tilstede samme
"Bøger at sellies, kiøbes, och bruges, oc icke tilstede nogen thes
"emod Hinder eller Forfangh, att giøre eller skee lade vnder wort
"Hylleste och Naade. Geffuet paa wort Sloth Kiøbnehagen
"otthende Dagen effther alle Helgen Dagh Aar &c."
M. D. XXXIX. vnder worth Signet.

De mandato Proprio
regie M.

Dette ny Testament kom derpaa af Hans Barths Bogtrykkerie den 12 April 1540. 8. i Roskilde under følgende Titul for Lyset:

Þetta er hid nya
Testament, JEsu Christi
eigenlig Ord, og Evangelia huer hann
sialfr predikadi og kiendi, hier i hei-
me, sem hans Postular og Guds Spi-
alla Menn sidan skrifudar. Þan
eru nu hier vtlogd á Nor
rænu, Gudi til Lofs og
Dyrdar, enn Almuga-
num til Sæmdar og
Saluhialpar.

i. e.

i. e.

Dette er det Ny Testament, JEsu Christi egne Ord, og Evangelia, hvilke hand selv prædikede og lærde her paa Jorden, som hans Apostler og Evangelisterne siden skreve; de ere nu her udlagde paa Norsk Tungemaal, GUD til Lov og Ære, og Almuen til Nytte og Salighed.

Jeg agter det ellers unfornøden her videre at skrive om dette Ny Testament, da jeg allerede i det Danske Bibliotheks Tom. VIII. p. 21-41. udførlig har handlet derom, og er vel u-imodsigeligt, at ved dette herlige Middel og klare Lys Reformationen ikke lidet er bleven befordret i Island, da man derved fik Leylighed at see det Mørk og den Blindhed man hidindtil havde været udi.

At jeg igien vender mig til Herr Gisser Einersen, saa modte ham en egen Hændelse, der paa nogen Tiid standsede hans forehavende Reyse til Kiøbenhavn. Hand var nemlig neppe kommen til Hamborg førend hand maatte høre, at paa Skalholts Bispe-Gaard var skeet et Mord paa een af Kongens Land-Fogeds Claus van der Merwitz hans Ombuds-Mand Diderich van Minden, og adskillige af hans Folk. Man stod i de Tanker, at Biskop Ogmund havde været Ophavs-Mand for dette Mord, og Claus von der Merwitz forsømte ikke ved sine Tilhængere saavel at sverte Biskop Ogmund, som Herr Gisser Einersen, som denne sidste beretter i et Brev skreven fra Hamborg til Herr Ogmund, hvorhos hand tillige mælder, at hand og hans Medhavende havde frygtet for, de maatte for den Sags skyld blive fastsatt. Derfor resolverede hand til, ved et Sendebud, som hand leyede for 10 Gylden, og en Suppliqve til Hans Majestæt, at anholde om Kongelig Protectorium og Tilladelse, at komme til Kiøbenhavn, og da samme blev ham given, efterdi man blev forvisset om hans Uskyldighed i den Sag, forføyede hand sig derhen, og anbragte sit Ærende. Kongen modtog ham med stor Naade, erkyndigede sig om Landets Tilstand, hvad Beskaffenhed det havde med det bekiendte Field Heela, og om mange andre Ting, hvilket hand udførlig giorde Reede for. Derpaa bekom Professorerne ved Kiøbenhavns Academie Befalning at examinere ham, om hand og havde de Videnskaber, som udkræves til det Biskoppelige Embede, af hvilke

hand

hand fik det Vidnesbyrd, at hand var en lærd Mand, og derhos saaledes skikket i sin Opførsel og Levnet, at det Biskoppelige Embede ham vel kunde betroes. Den Høysalige Konge giorde sig da ingen Betænkning at confirmere hans Val, men derhos anbefalede hand hannem at have god Tilsyn med, at Guds Ord blev prædiket reent og klart udi det ham anbetroede Stift efter den Ordinantz, som derom var bleven forfattet, hvorom Konge-Brevet selv videre formelder dateret paa Gottorp Slot Mandagen næst efter Dom. Judica 1540. (*)

"Wii Christian &c. Giøre alle witterligt, at efftterdi "thenne Breffviiser Gydtzer Einersen udvald och kaldet er af Hr. "Amonder Biskop, menige Clericie og Meenigheden offuer alt "Skalholt Stigt for Synden paa vort Landt Islandt, at skulle "wære Superintendent oc en Tilsiuns-Mand, at det hellige "Evangelium Guds Ord reenligen och klarligen prædickis och "læris skall, och wii nu nokson forfarit haffue aff de Widnis-"byrdt, hannem giffne ere aff oß elskelige Doctore, Lesemestere "och andre lærdte Mændt udi wor Høye Schole udi wor "Kiøbsted Kiøbenhaffn, at hand lærdt, och thisligeste udi "hands Lefnet och Omgiengelse beqvemter er til samme Su-"perintendents Embette. Thi haffue wii tiltroed och befaldt "ocnu medt thette wort obne Breff tiltroe och befale forskreffne "Gydtzer Einersen at skulle hereffter were och bliffue Superin-"tendent udi Skalholt Stigt, som forskreffuit stander. Dog "at hand skal were oß och wore Effterkommere Konninger udi "Danmarck och Norge huld og tro. Sammeledes skall hand "haffue gott og flittig Opseende paa Religionen, saa at thet "Hellige Euangelium, Guds reene Ord, prædikis og læres "klart og reent for den menige Mand offuer alt forskreffne "Skalholts Stigt epter wor Ordinantzis Liudelse, wi derom "besluttet haffue. Och skall hand hielpe huer Mand Fattig og "Rig, som for hannem kommendis worder, med Loff og Ret, "uden alt Wild, Gunst eller Gaffue. Thi bede wii og stren-"geligen

(*) Vid. Danske Magazins 35 Hefte p. 350. MS. des Roches i Histoire de Dannemarc T. V. p. 142. nævner ham uret Gisser Eversen.

" geligen binde alle Geistlige och Werdtzlige, Biskoper, Prælater, Provster, Præster, Lougmendt, Syſſelmendt, Laugrettis Mændt, och Menigheden i forſkreffne Skalholt Stigt, "at I annamme forſkreffne Gydtzer Eynerſen for Eders Superintendent och geiſtlig Øvrighet, och ere hannem udi al Tilbørlighed hørige och lydige, ſom I aff rette pligtiche ere, och lader "det ingenlunde under wor Hyldiſt och Naade. Giffuit paa "wort Slott Gottorp Mandagen neſt efter Judica Anno 1540.

Biſkopen i Siellands Stift D. Peder Palladius indviede ham derpaa i vor Frue Kirke i Kiøbenhavn til Biſkop over Skalholts Stift Domin. Jairi 1540. hvilket hans Collations-Brev formelder om, ſom jeg har funden i en Breve-Bog, Herr Giſſer Einerſen ſelv har ſkreven:

Piis Lectoribus Salutem.

Petivit â me Vir venerabilis Dominus Giſſerus Enari natione Islandus ſuæ ordinationis teſtimonium, id pro mea benevolentia erga eos, qui ſacris literis dediti ſunt, neutiqvam illi negare potui; mea igitur hac propria manu coram omnibus teſtatum volo, quod hic Dominus Giſſerus Enari, plusqvam legitime vocatus fuerit in Superintendentem trium partium Islandicæ terræ ſcilicet Orientalis, Auſtralis & Occidentalis. Deinde ab Univerſitatis Hafnienſis Profeſſoribus examinatus & approbatus. Poſtremo poſtqvam Sereniſſimo Regi noſtro Chriſtiano fidelitatem juraverat, ab eodem confirmatus. Tandem hic Hafniæ in Eccleſia majori more Apoſtolico per verbum & orationem cum manuum impoſitione â me & fratribus meis ordinatus eſt; Quod felix fauſtumqve ſit cedatqve in gloriam Dei ſempiternam. Spero Chriſtum ſuo ſpiritu ſtudium prædicandi Evangelii ita in eo aucturum, ut doctrina & pietate plurimum profuturus ſit Eccleſiæ Chriſti ad gloriam Dei & multorum ſalutem.

Proinde rogo quoque omnes, ut quantum poſſint hujus viri ſtudia provehant, dignus enim omnino eſt, qui â piis & bonis viris ad Eccleſiæ & Reipublicæ utilitatem foveatur.

Hh Datum

Datum Hafniæ eodem die quo ordinatus est, nempe Dominica Jairi Anno Domini M.D.XL.

Sub meo Signeto.
Petrus Palladius Doctor
Superintendens Selandiæ
Danorum.

§. 7.

Herr Gisser Einersen kom da i forberørte Aar 1540. da hand ikke var ældre end 25 Aar, som den første Lutherske Bisp til Island, (*) og forelagde Bisp Ogmund, sit Konge-Brev og de Testimonia hand havde faaet, hvorpaa Herr Ogmund fuldkommen resignerede det Embede, hand hidindtil havde ført, og derhos skriftlig paamindede alle Skalholts Stifts Indbyggere, at bevise den ny ankomne Bisp al Troskab og Lydighed. Hans Skrivelse er i Henseende til det som siden skal meldes, værd at den her indføres, som, af det Islandske oversatt, saaledes lyder:

" Alle dem, som dette Brev see eller høre, sender Ogmund
" ved Guds Naade Bisp i Skalholt Hilsen med Hæder og Ære
" i alle Tings Gienløsere: Jvide vel kiære Venner, at vi for til-
" tagende Alderdoms og anden Svagheds skyld ey længer
" kunde styre og regiere Skalholts Bispedomme: hvorfor vi i
" den Hellige Tree-Enigheds Navn havde kaaret og udvaldt
" den hæderlige Mand Gisser Einersen til Formand og Befal-
" nings-Mand over forbenefnte Skalholts Dom-Kirke, fordi
" hand elsker Guds Ord og et Christeligt Forhold, som og vort
" Lands Lov og Frihed icke er ham ubekient. Efterdi nu denne
" Election ved Guds Hielp har hafft god Fremgang, i det for-
" nefnte Herr Gisser Einersen har faaet sin Confirmation af Hans
" Kongelige Majestæt, og Skalholts Stifft hannem er ble-
"ven

(*) Det er en temmelig Lapsus Memoriæ, som den berømte Theodorus Thorlacius in Diff. de Islandia Sect. II. Th. III. §. 4. har begaaet, hvor hand anfører Herr Morten Einersen som den første Lutherske Bisp. Samme Feyl findes og udi en Liig-Prædiken holden over Bisp Einer Thorstensen paa Holum. p. 33.

"ven anbetroet, som vor Naadigste Herre Konges det Hæder-
"lige Universitæt i Kiøbenhavn og Bispestolens Breve aaben-
"bare udviise, derfor overlevere vi fuldkommen og resignere fri-
"villig Skalholts Stifft med større og mindre Ting, som
"Stifftet tilhører, til forbenefnte Hr. Gisser. Den Almægtige
"GUD give, at hand maae styre forberørte Stifft vel, sig selv til
"Lycke, og den Guds Hiord til Nytte, som hannem er anbefalet.
"Derfor bede vi instændig alle og enhver, at J bevise ham den
"samme Hyldest, Hæder og skyldig Lydighed, som J skulle have
"beviist mod mig, og medtager derfor en u-afladelig Løn af
"GUD den Allmægtige i Evighed. Til dis meere Beviis og
"Stadfæsting paa denne Resignation have vi ladet vort Jndsegl
"trycke for dette Brev. Skrevet paa Bispestolen Skalholt
"14 Kalendas Junii. Aar effter Christi Fødsel 1540."

Efterat Herr Gisser havde faaet denne Resignation indfandt hand sig paa Althinget, og lod der oplæse sit Konge-Brev med andre Documenter, der tiente til Beviis, at hand var bleven retmæssig kaldet til Biskop over Skalholts Stift, og begierede efter den Tiids Sædvane af Lau-Mand Erland Thorwardsen Syssel-Mænd, Lav-Rettes Mænd og Almuen i oftberørte Skalholts Stift, at de vilde give deres almindelige og villige Samtykke dertil, hvorudi og Lav-Manden med hele Almuen samtykte, og derover udstædde et Brev, at de vilde antage ham som en fuldmyndig Formand over alt Skalholts Stift. Tillige fremlagde hand paa samme Althing Mandagen for St. Peders og Pauls Messe paa et almindeligt Præste-Mode for de tvende Abbeder i Helgefell og Vidoe og en Deel Præster af Stiftet alle forbenævnte Breve, og begierede ligeledes deres Samtykke derpaa. Disse samtykte ligeledes alle som med een Røst, at hand skulde være deres og Stiftets Biskop og ingen anden, og lovede ham Troskab og Lydighed, hvorimod Bispen tilsagde dem, at holde dem alle ved Lov og Rett efter Kirkens gode og gamle Love og dens Privilegier, og ikke uden Kirkens Samtykke at giøre nogen Forandring derudi, saa viit de ikke vare mod Guds Ord. Denne hans Forpligtelse er skreven paa Thingvelle in festivitate Apostolorum Petri & Pauli 1540.

§. 8.

Hidindtil var alt gaaet for Herr Gisser Einersen efter Ønske, og alle havde med et bliidt Ansigt modtaget ham, men det varede ikke længe, forend hand maatte fornemme en stor Forandring herudi, og erfare, at de, som tilforne havde syntes at være hans Venner, fattede et bittert Had til hannem. Hans Majestæt lod ved sin Ombuds Mand paa Althinget en Befalning kundgiøre, at hver Mand i Fremtiden skulde rette sig efter den udgivne Kongelige Ordinantz, og at saavel i Lærdom som i Guds-Tienestens Ceremonier en Reformation skulde foretages: Derover kom Præste-Standen og Almuen for Norden og Vesten i Island, efter Biskop Jon Arasens Tilskyndelse, i fuld Bevægelse, og forsamlede sig Onsdagen efter Petri og Pauli Messe 1540. paa Althinget, og beraadsloge sig, hvad de skulde giøre i denne Sag. Endelig bleve de med bemeldte Biskop Jon Arasen paa Holum enige derudi, at de vilde tilskrive Hans Majestæt, og give hannem at forstaae, at slig Forandring ikke burde skee uden Pavens Samtykke, men hvis dem en anden Lærdom skulde paabyrdes, end de hidindtil havde havt, saa vilde de heller med Hans Majestæts Tilladelse reyse ud af Landet. Dette Brev har jeg ved Herr Archivarii Langebecks Godhed seet i Original, med Biskop Jon Arasens og fleeres Indsegl, saa og en Oversettelse deraf i det Plat-Tydske Sprog. Dette handler vel ellers viitløftig om det Mord, som var skeet paa Skalholts Bispe-Gaard paa den tilforn mentionerede Diderich van Minden, men jeg forbigaaer det, og vil ikkun anføre de Ord, som tiene til mit Institutum:

Vorum Hogbornasta veralldligum Herra Dannmerckur, og Norges Konge. Kong Chrístían Fredrichssen ydur heilsum vier aller ydar Herradoms Fatæker Þienarar Kiennemennd og Leikmennd af Islande med Guds Kuediu. Aumyuklega þackannde Frid og Mildheit sem ydar Herralig Majest. hefer i afnan vid ossogallan vorn Landslyd, synt og giortth þar Innanlands og vtan. Víer hofum feingt nockur Bref med ydar Ombods-Monnum sem nockud vppahliada vmskiptte kiennemannligs Embættis og kristelegra Sida, suórum vier

suo

ſuo þar til at vier vilium giarna giøra og tala allt þat ydar nadar Heidur og Herradom ma auka Kriſtnenne til Styrkingar þat vitum at beſts ma gioraſt ſuo Gudelike enn Monnum hafæ. Enn þo vier hofum huorcke leſit nie heyrtth ſidan Nordur Lönden voru fyrſth kriſtnud ad nockud Kongligtth Valld hafe vmſkipte og giortth kiennemannlegu Embætte vtan þat hafe verit innſett af Romuerſku Vallde, þa vilium vier i ollum Hlutum Hneigiaſt til ydar Nadar Vilia þat vier vitum oſſ giora mega fyrer vtan Skada Lifs og Salar. Allar vondar Oueniur vilium vier afſnijda enn Guds Ordum og ydar godum Radum framfylgia eptter vorre fremſtu Formogan þat Embætte og Atrunad vilium vier hallda ſem vorer viſuſtu lærder Menn verda aller ſamþyckeleger og ecke eru imote riettum Noreges Logum. Vilje ydar Herradoms Vmbods-Menn ſetia upp a oſſ nockurn þan Atrunad at hallda ſem imote er vorum Skilninge. Þa bidium víer audmíukliga yda Konunglig Majeſtæt at gefa oſſ Orloff med vortt Huſafie at vier megum hialpa oſſ i þeím Rikíum ſem GUd vijſar huerium þui ſuo mikell Fátækdomr og hallære hefer verít I Islande vm nockur forliden ar at met ſtórre Neyd hefur Ordít híalpad fatæku Folcke og þo hafa marger Menn dait af riett Hungur þeir ſem eíke hafa verit nær þeim godum Monnum ſem nockra Hialp hafa getad gíortth. Vilje ydar Herrdomur lata hallda oſſ med riett Norges Log ſem ydrer og vorer Forfedur hafa Jafnan halldít ſijdan Kriſtenndomurinn elfdíſth þa vilium vier gíarnan aller lifa og deya vnder ydar Konuglígre Vernd &c.

Voru þeſſar adurſkrifadar Greíner uppleſner og ſamþyckttar af Byſkupe og Log-Manne og Logriettum Monnum a almennelegu auxarar Þinge og þar eptter af ollum almuga Nordan og Veſtan a Islande. Til Audſyningar og ſamþyckttar hier vm ſetium vier Jon med Guds Forſia Byſkup a Holum Are Jonſſen Logmann Nordann og Veſtann a Islande Þorleifur Grimſſon, Isleifur Sygurdſſon, Jon Magnuſſon, Einar Bryniolſſon, Einar Jonſſon, Gisle Hakonarſon, Skule Gudmundſſon, Einar Einarſon, Brandur Olaſſon, Stior Hoſkuldſſon, Dade Gudmundſſon, Erlingar Gislaſſon, Olaf Gudmundſſon, Audun Sygurdſſon, Gisle Jonſſon, Syurdr Gunnarſon, Pall Grimſſon, Þorleifr Einarſon, Narfe Ingemundarſſon, Biarne Skulaſſon, Ormr Jonſſon,

son, Jonn Þorlaksson, Þorsteinn Simonsson og Biorn Þorwaldsson Nefndar-Menn og Logriettu-Menn Nordan og Vestan a Islande vor Incigle fyrir þetta Bref, er vpp varlesid og samþycktt a almennetegu auxarar Þinge Miduikudagenn næstann eptter Peturs-Messe og Pals Arum eptter Guds burd. 1540.

(L.S.) (L.S.) (L.S.) (L.S.)

i. e.

Vores Høybaarnste verdslige Herre Dannemarks og Norges Konge, Kong Christian Frederichsen hilse vi alle Eders Herredoms fattige Tienere, Præster og Leeg-Mænd paa Island med Guds Hilsen. Vi tacke ydmygelig for Fred og Mildhed, som Eders Herrligheds Majestæt bestandig har beviist og ladet see mod os og alle vore Lands-Mænd saa vel innen som uden Lands. (*) Vi have ved Eders Ombuds-Mænd faaet nogle Breve, som indeholde noget om det præstelige Embedes og christelige Skickes Forandring. Dertil svare vi saaledes, at vi gierne vil giøre og tale alt det, som Eders Naades Heder og Herredom vil foretage til Christendommens Bestyrckelse, saa viit vi viide, at det best maae skee, saa det kand være Gud behageligt og Mennesker tækkeligt. Men endskiønt vi hverken have læst eller hørt, fra den Tiid af at i de Nordiske Lande først bleve Christne, at nogen Kongelig

(*) I det Plattydske Brev heder det saaledes: Wij hebben enthfangen mith Iwer K. Majest. Voaeth Breffe ludende op ein ander Ordinatie des Presterskaps wnd alle andre crisllike ghewonten mith welker wij altijdth willen doe, wnd spreken willen, wath Iweer K. Majest. ghelliue schal tho starkinge der Christenheyt dath wij wethen dett welcke vor Godth vnd den Menschen wol ghedaen is. Vnde nochtans enn hebbe wij niewarlt ghehørt ofte geleß, dath die Konincklike macht hefgth vandert die Presterschop ofte de Ordinantie der Kercken dan by Insettinge der heyliger Romischer Kercke. , , , , Ende wij willen wnderhollden die Ordinantie vnd ghelove die vnse Wijseste vnd Gheleerdste duncket besth ghedaen to wesen vnd nicht doende tegen wnse rechtte Norges Rechtt, wnde wil Iwer Vogeth einen ander ghelove op vns sette, dat wij nicht nu vorstae ofte dath wnsse Vorstanth te bowen gaeth so bidde wij Iwer K. Mai. ons vorloffen to varen in eenen ander Lanth wadt Herlicheiten mytth wnsse Guderen dar wns Godth vijsen schall.

Under dette Plattydske Brev henger allene Biskop Jon Arasens Seigl i Vox, hvori sees Christus paa Korset, derhos ved den venstre Side en tilbedende Biskop med Bispe-Stav, ved den høyre Side en Bispe-Hue og hans Vaaben med en Lilie udi. Under Korset ligger et Dødnings Hoved. Saa er og hos den høyre Side et flyvendes Blad med de Ord paa: DO. MIS. ME.

Omkring Seiglet læses:

SECRE. PRS. AC. DNI. JOANNIS. HOLENSIS. EP.

gelig Magt har giort nogen Forandring i præstelig Embede uden det har været anordnet af den Rommerske Magt. Saa ville vi dog i alle Ting rette os efter Eders Naades Villie, saa viit vi viide, at vi maae giore det uden Livs og Siels Skade. Alle onde Sædvaner ville vi afskaffe, og følge Guds Ord og Eders gode Raad efter vor yderste Formue. Vi ville holde den Ordinantz og Troe, hvori vores viiseste lærde Mænd alle vorde enige, og som ey striide mod de rette Norges Love. Saafremt Eders Herredoms Ombuds-Mænd vilde have os til at holde en anden Troe, som gaaer over vor Forstand, da bede vi Eders Kongelige Majestæt ydmygelig, at give os den Tilladelse, at vi med vores Gods maae begive os i de Lande og Riger, som GUd vil viise enhver af os. Thi her i Island har været saa stor Fattigdom og dyr Tiid, i nogle Aar, at man med stor Nød har kundet hielpe det fattige Folk, og dog ere mange Mennisker døde af Hunger, som ikke vare saa nær hos gode Folk, at de kunde hielpe dem med noget. Vil Eders Herredom lade os blive ved den rette Norges Lov, som Eders og vore Forfædre bestandig har rettet sig efter, siden Christendommen kom paa Fode, da ville vi alle gierne leve og døe under Eders Kongelige Beskiermelse, 2c. : : : Disse foreskrevne Poster bleve paa det almindelige Oxeraae Thing oplæste og samtykte af Bispen, Lav-Manden, Lau-Rettes Mænd, og siden af den heele Almue for Norden og Vesten paa Island. Til Beviis og Stadfæstelse herpaa sette vi : : : : vores Indsegl for dette Brev, der var oplæst og samtykt paa det almindelige Oxeraae Thing. Onsdagen næst efter Peters og Pauls Messe 1540.

Endskiønt Bispop Ogmund, som tilforn er bleven berettet, havde frasagt sig Skalholts Stift, saa meente hand dog det var hans Skyldighed, ligeledes at protestere mod Ordinantzen, derfor gav hand og sit Samtykke til det, som Bispop Jon Arasen havde beslattet, og lod ved bemeldte Bispop Jon Arasen saaledes skrive til Hans Majestæt: : : :

Enn um þær Ordinantiur sem ydar Nád hefr látid inn skrifa, þar i Landit, þad ahrærer kennemannlegt Embætte og kristilega sidu, hvad Svar Almuginn gefr þar uppa, kann ydar Herradomr vel formerkia, af þvi incigludu Brefi Almugans, sem vor Broder Jón á Hólum,

lum, nu utsendr til ydar Nádar, og þvi sama Brefi høfum vier sambycker ordit, treystum vier at ydar Herradomr halldi oss under rettum Noregø Løgum, med Frijheit Krununnar og Kyrkjunnar, og med þvi viljum vier giarnann lifa og deya under ydar Konglega Valldi. Til sannenda hierum bysølum vier vorum Bródr fyrrnefndum Byskup Jone at skrifa þetta Bref under vortt Inncigli, er skrifad var i Mula i Reykjadal, Transfiguracio Dom. Anno Dom. M. D. XL.

Wier Jon med Guds Nad Byskup á Holum medkiennunst at vier høfum so hliódandi Bref skrifa látit, undir Inncigli vors kiæra Bródrs Byskup Øgmundar, sem hier fyrirskrifat stendr, og eingu Orde þat aukit nie aftekit, og til sannenda hier um setium vier vort Zignett fyrer þetta Bref i sama Stad sem fyrr seiger.

Men hvad sig betreffer de Ordinantier, som Eders Naade haver ladet sende skriftlig til Landet, angaaende det Præstelige Embede og Christelige Skikke, saa kand Eders Herl. vel forstaae hvad Almuen holder deraf af deres beseglede Brev, som vor Broder Jon paa Holum nu udsender til Eders Naade, og det samme Brev have vi samtykt. Vi have den Tilliid, at Eders Herl. holder os ved ret Norges Lov med Kronens og Kirkens Frihed, og saaledes ville vi gierne leve og døe under Eders Kongelige Regiering. Til Stadfæstelse herpaa befalede vi vor Broder fornevnde Biskop Jon at skrive dette Brev under vort Indsegl, som var skrevet i Muule i Reikedal transfigurac. Dom. A. 1540.

Vi Jon med Guds Naade Biskop paa Holum bekiende at vi have ladet saa lydende Brev skrive under vor kiere Broders Biskops Øgmunds Indsegl, som her foran er skrevet, og ikke lagt et Ord dertil, eller taget derfra, og til Stadfæstelse derpaa sætte vi vort Signet for dette Brev, som var skrevet paa samme Sted, som før er meldt.

Biskop Øgmund lod det ikke blive derved, men hand skrev og et viitløftigt Brev til Lærde og Leege udi Skalholts Stift, hvorudi hand beretter at hand har ladet Kongens Ordinantz sig forelæse, og tilstaaer, at hand deraf intet andet kand formærke, end at Kongen har stor Kierlighed til Christendommen og Almuen i Landet. Hans Majestæt,

Majestæt, siger hand, befaler, at vi skulle stadig holde den hellige Troe, og troe allene paa GUd Fader, Søn og Hellig Aand, som Guds Søn selv haver lagt Grund til med sin bittre Pine og Blods Udgydelse, og Apostlerne have lært og prædiket i den hele Verden. Viidere, at vi skulle holde de ti Bud-Ord, som GUd Fader gav sin Tienere Moses paa Sinai Bierg paa to Steen-Tavler, og de to Kierligheds Bud, som Guds Søn befalede os i det Ny Testamente, at vi skulle elske den Almægtige GUd over alle Ting og vores Næste som os selv. Derpaa igiennemgaaer hand hvert et Bud, og anfører hos et hvert, at den Islandske Lov-Bog forpligter dem til det samme.

Derefter anfører hand Kongens Befalning, at Præsterne skulle prædike det Hellige Evangelium paa Søndagene, og at enhver saavel Leeg som Lærd skulle lære og underviise deres Børn og Underhavende i deres Børne-Lærdom i Modersmaal - - "vi sige alle dertil, (heder det) med een Røst for vores Bispedømme, efter at vi have "paakaldet den Hellig Aand, at vi ville holde denne Tro, og i "alle Maader forfremme den. Men om andre Ting som staae "i dette Brev (Ordinantzen) byde vi og befale alle og enhver i vores Bispedømme, at I fremme den hellige Lærdom og gode "Gierninger (Olmusu giordum.) Men hvad angaaer Forandring paa Guds-Tienesten og Messer, da kunde vi for dette "Lands Fattigdoms og Vanvittigheds Skyld ikke giøre nogen Forandring derudi, thi saa staaer i Lovens Regler: Nullus obligatus ad Impossibile. Ingen er forpligtet til de umuelige "Ting."

Enhver som med nogen Eftertanke læser den Høysalige Konges Christ. III. vigtige og grundige Brev, som findes for Kirke-Ordinantzen, vil forundre sig, hvor listig Biskop Øgmund deraf har udplukket hist og her noget, paa det hand maatte indbilde Folk, det angik ikke Troens Lærdomme, som burde reformeres, og at Kirke-Ordinantzen ey i denne Punct befattede eller befalede noget andet, end det som bestandig der i Landet havde været i-agttaget. Og at det særdeles ankom paa nogle Forandringer med Kirkens Skikke og Messer, hvilke umuelig kunde for-

andres, da hand gandske med Stiltiende forbigaaer, hvad derudi handles om den rette Maade at prædike Evangelium paa, om Sacramenternes Brug efter Christi Indstiftelse, om de mange Vildfarelser, der findes i den Papistiske Kirke, stridendes mod JEsu hellige Lærdomme og aabenbarede Villie. Ellers bør det billig ansees som en stor Formastelse, at da Bisp Øgmund tilforn gandske havde nedlagt sit Embede, og af Hans Majestæt en anden i hans Sted var bleven beskikket, hand ved slige Circulair-Breve søgte at tilegne sig den forrige Myndighed, og derved at under-minere den Autoritæt, som Herr Gisser Einerssen var satt udi. Hand obtinerede og derved til ikke liden Hinder for Evangelii Fremgang, det hvad hand søgte, thi Herr Gisser maatte fornemme, at de flestes Sind var afvendt fra ham, og at Præsterne, naar de vilde raadføre sig i de Ting som angik deres Embede, begave sig til den gamle Biskop og betiente sig af hans Raad, hvorimod hand for den formeente ny Lærdoms Skyld intet blev agtet; saa at hand ikke kunde faae Huus, og maatte see sig forladt som en fattig Mand, ja ikke engang havde Lov at raade over Dom-Kirkens Guld og Sølv, thi det blev borttagen, nedlagt i en Kiste, og forvaret i det Huus, som Biskop Øgmund sov udi, derimod bleve de Klenodier, som Herr Gisser havde tillagt Kirken, slængede hist og her, hvoraf man kand slutte den Foragt man havde fattet til den ny ankomne Biskop. Men det blev endnu ikke derved. Biskop Øgmund addresserede sig videre til Biskop Jon Arasen, og bad ham hemmelig at tale med Præsterne i sit Stift, at hand og de kunde komme Biskop Øgmund til Hielp at kuldkaste Kongens Befalninger og Ordinantzen, og var det hannem ikke imod, naar Biskop Jon kunde faae Skalholts Bispedømme at raade over, saa hand kunde heede saavel Episcopus Skalholtensis som Holensis. Videre beskyldte Biskop Øgmund Herr Gisser, at hand foruden mange andre utroelige Ting havde borttaget B. Øgmunds Penge, som ikke vedkom Skalholts Stift, og derved handlet mod den Eed, som hand hos sin Indvielse havde aflagt til ham. Hvorpaa Herr Gisser gav ham til Giensvar, at hand ey havde giort ham noget Juramentum, men de Løfter hand havde giort Kongen og Præsteskabet havde hand i god Minde, derhos giver hand B. Øgmund den Eed at betænke, som hand ved sin Bispe-Vielse havde aflagt, at hand for-

svarlig

svarlig vilde omgaaes med Kirkens Gods (vos nolle infensare seu alienare bona Ecclesiæ vobis commissa) men nu vidste hand selv best, hvorledes Dom-Kirkens Eyendomme vare bleven adspredde og bortsoldte, hvilket hand ey burde tie stille til. Det kom endelig saa viit, at hand stævnede Bisp Ogmund, at møde paa almindelig Præste-Møde i Thingvelle Tiisdagen for Peders og Pauls Messe 1541. for at høre Dom for visse Breves skyld, som hand havde digtet og ladet skrive, Herr Gisser og Dom-Kirken til Forkleinelse og Skade, men om nogen Dom derover er bleven fældet, er mig ubekiendt.

Dog hos alle disse Fortrædeligheder, hvormed de, der skulde have været ham til Trøst og Bistand, krænkede hans Sind, var Herr Gisser trøstig i GUd, og forglemte ikke det Embedes Vigtighed, hannem var anbetroet; paa det hand nu des bedre kunde erfare, hvorledes det tilstod i enhver Menighed, og tillige overbevise de Gienstridige ved Guds Ords Kraft, begav hand sig i samme Sommer, da hand var kommen fra Kiøbenhavn, i Østfiordene, for at visitere. Tilforne gav hand ved Circulair-Breve Præsterne i samme Egn Følgende tilkiende: *Man tør ikke umage sine Børn til mig til Bispops Firmen, thi jeg fremmer ikke paa nogen anden Maade det Bispopelige Embede, end efter det som den lille Christendoms Bog eller vor Naadigste Herre Konges Kirke-Ordinantz indeholder, hvilken er Lovtagen af alt Rigens Raad saavel Geistlige som Verdslige;* derhos bad hand, at, saafremt nogen ey kunde eller vilde modtage ham, hand i Tide vilde give ham det tilkiende, paa det hand kunde være betænkt paa et andet Herberg. Paa det hand med des større Sikkerhed kunde forrette sit Embede paa denne Reyse, tog hand 15 raske forstandige Mænd med sig, der vare vel forsynede med Vaaben, thi endskiønt hand var en meget sagtmodig og venlig Mand, saa havde hand dog at frygte sig saavel for Almuen som for Præsterne, efterdi de ansaae ham som en Kiettere, der vilde forføre dem, og forderve deres Siele, derfor bleve og disse hans Ledsagere saavel Nat som Dag i deres Vaaben, indtil Præsterne havde forsikret ham om deres Troskab, og giort følgende Eed, som hand forelagde dem at aflegge:

Jeg N. N. legger min Haand paa den Hellige Bog, og saa setter jeg min Sag til GUd, at jeg vil være den hellige Skalholts Kirke, og dens Formand Herr Gisser Einerssen saavel hemmelig som aabenbare huld og tro, som jeg tilforn har lovet hos min Indvielse. Saa sandt hielpe mig den Almægtige GUd i Evighed!

Af dette Anførte agter jeg at være aabenbare, at Herr Gisser i dette Aar 1540. har været i Island. Vel foregive nogle af vore berømmelige Historie-Skrivere, som Arngrimus Jonæ i Crymogæa L. III. p. 127. og Cragius in Annal. Christ. III. p. 218. at hand i samme Aar, da hand som Biskop var kommen til sit Fædreneland, nemlig i anførte Aar 1540. igien skulde være udreyst til Dannemark, for at anbringe de store Vanskeligheder som mødte ham, men jeg meener, at det fattes paa tilstrekkelig Beviis herpaa, thi foruden det, at hand tilbragte Sommeren paa sin Visitatz, der efter Stedets Beskaffenhed var viitløftig og meget besværlig, saa havde hand desuden i dette Aar nok at bestille med at paastaae sin Ret til Bispe-Stolen, og at forsvare sig mod de Snarer man vilde fange ham udi. Saa meget er vist, at hand i September Maaned 1540. var i Island, thi jeg har funden et Brev i hans Copie-Bog, (hvoraf jeg har taget de forbemeldte Besværinger over Biskop Ogmunds hemmelige Raadslag og aabenbare Had mod ham) skreven i September Maaned, hvorudi hand begierer at faae rigtig Regnskab af Herr Ogmund for det som Dom-Kirken tilhørte. I det efterfølgende Aar 1541. i hvilket andre ville, at hand skal have giort en Reyse til Kiøbenhavn, var hand ligeledes i Island, hvilket foruden andre Beviser tydelig sees af en Befalning fra Hans Majestæt, skreven anden Paaske-Dag 1541. (vid. Danske Mag. 35 Hefte. p. 351.) hvorudi hand anbefales, at være Kongens Befalnings-Mand Christopher Hvitfeld ved hans Ankomst til Island behielpelig i hans Ærende, der paa Landet, hvilken hand og efterkom, i det hand in Festo Ascensionis Domini 1541. erindrede Præsterne og Prælaterne, at de skulde møde til en bestemt Tiid, for at høre og rette sig efter de Brev- og Befalninger, som denne Herremand efter Kongelig Majestæts Villie havde at kundgiøre.

Denne

Denne Christopher Hvitfelds Ærende var, at tiltale Biskop Ogmund for det tilforn anførte Mords skyld, der 1539. var skeet paa Skalholts Bispe-Gaard paa Kongens Fogeds Claus van der Merwitz Fuldmægtig Diderich von Minden. Det vilde vorde alt for vidtløftigt og mit Oyemerke uvedkommende, saafremt jeg skulde anføre Leyligheden og Aarsagen til dette Mord, dog vil jeg ikkun med faa Ord melde noget lidet derom. I Aaret 1538. forundte Hans Majestæt denne Claus van der Merwitz for hans troe Tienestes skyld Vidoe Kloster med alt dertil hørende Jorde-Gods, dog med den Condition, at hand skulde give de Munke, som der vare, deres tilbørlige Underholdning. Men hand misbrugte denne Kongelige Naade, i det hand An. 1539. Natten for Pintse-Dag anfaldt Klosteret med Vold, slog, saarede og bandt Folket, som hand der forefandt, borttog Klosterets Penge, mere end 20 Oxen, 100 Faar, og 7000 Fiske, hvorfor Abbeden Alexius saae sig nødsaget, at retirere sig andensteds hen. Nogen Tiid derefter vilde denne Claus van der Merwitz Fuldmægtig Diderich von Minden reyse til Kirkebay og Tukebai Klostere for at indtage dem, og da hand var paa Veyen til Skalholt, resolverede hand at reyse til Skalholt, hvor hand med mange grove Skiends-Ord overfaldt Biskop Ogmund, endskiønt Bispen lod ham faae alt hvad hand begierede. Men Raads-Manden paa Bispe-Stolen samlede en Deel Folk sammen, hvilke ihielsloge Diderich von Minden Selv-Tiende. Biskop Ogmund erklærede sig til Kongen, at dette Mord ikke var skeet efter hans Raad, og giorde ligeledes paa Althinget sin Eed derpaa, hvorfor hand og ved en Dom derfra blev frikiendt. Hans Majestæt maae og siden nærmere være bleven overbeviist om denne Claus van der Merwitz og hans Medhavendes Skalke-Stykker og utilbørlige Opførsel, thi hand lod 1542. Torsdagen efter Peters og Pauls Messe paa Oxeraae Thing hans Forhold undersøge, og da hannem mange slemme Ting bleve overbeviiste, blev ham ikke allene Landet, som hand med en vis aarlig Afgift havde havt i Forlehning, med Vidoe Kloster, som hand var tillagt paa hans Lives Tiid, fratagen, men hand blev og kast i Fængsel, hvoraf hand endelig ved Rigens Raads Forbøn blev løsgiven mod en skriftlig Forpligt hand tilforn maatte giøre, skreven i det Plattydske

Sprog til Rendsburg, An. 1543. Torsdag efter Dom. Oculi, hvori hand ſelv giver ſig ſkyldig for Oprør. Dog at jeg igien vender mig til Biſkop Ogmund, ſaa fandt Hvitfeld det for got, at opſøge ham paa en Gaard Hialle i Olveſe, hvorhen hand efter hans Søſters Ausdiis Raad og Begiering havde forføyet ſig, hand lod hannem der, for at afværge alt Opløb, tage om Natten af Sengen, dog tilſtedde hand hannem tilforn at tage Affkeed med ſin Søſter, hos hvilken Leylighed man ſiger, at Ogmund ſkal have tiltalt hende med diſſe Ord:

Huxadu um þad Hringalad
Hvad hlauſt af Vilia þijnum
Kølld eru jafnan Kvenna Ræd,
Kiemur ad Ordum minum.

i. e.

Betænk det, du Qvinde, ſom bær Ringe paa Fingerne, hvad din Villie har faaet for et Udfald. Qvindernes Raad er, altid ſvigelige, og blive nu mine Ord opfyldte. (Hand ſkal nemlig have været meget derimod, at komme til hende, og præſageret ſig, at noget Ont der vilde møde ham.) Maaſkee have de Stemplinger, der vare imellem Biſkop Ogmund og Biſkop Jon Araſen, at de vilde imodſtaae Herr Giſſers Foretagende, og de ham af Kongen givne Befalninger, tillige med en billig Frygt, at det endelig kunde udfalde til et Oprør, naar hand blev der i Landet, contribueret det meeſte dertil, at Ridderen forſikrede ſig hans Perſon. (*)

Dette kunde ikke andet end fornøye Herr Giſſer, at hand blev befriet fra ſaa farlig en Fiende; Imidlertid havde hand, endog da Ogmund var kommen i Hoitfelds Forvaring, ikke liden Frygt, at hand maatte ſlippe af hans Hænder og foraarſage ham ny Fortræd, hvorfor hand bad ham, at hand maatte have god Agt paa den gamle Biſkop, ſom jeg finder i et Original-Brev bemeldte Kongl. Befalnings-Mand tilſkreven

(*) Herr Ogmund blev derpaa udført til Kiøbenhavn, hvor Kongen ſkal have viiſt Medlidenhed over hans Alderdom og Blindhed, ſiden kom hand i Sorøe Kloſter, og blev der vel forſørget, men levede ikke længe, hvilket jeg ſlutter af Herr Giſſers Copie-Bog, hvori hand ſkriver: III. Idus Julii exiſtimo Dominum Augmundum ex hoc ſeculo migraſſe. Om hand nogenſinde har viiſt nogen Tilbøylighed til den Lutherſke Religion, derpaa tviler jeg, indtil noget tilforladeligt derom opdages.

den Loverdagen for Pintse-Høytiid 1541. hvoraf jeg vil anføre det herhid hørende:

Jhs

Salutem per Chriſtum - - - vorder leue Cryſtoffer ſeet tho, dat Jy den Voß nycht wedder vp dat Landt loſſ latenn de nu vencklyck by jv ys, wente wenn he up dat Landt kueme, worde dat Volck vproriſch ſynn. Szo yſſet ock nen Radt dat he up Aldynch kame, wente vele vann ſyenn Anhengers werden dar kamen. Kann yck ydt doenn ßo ſchal yck ju III. edder IIII. Dage vor Aldyng ſprekenn.

Hyrmede ſyt dem Allmechtigenn Gade tho ewigenn Tyden bevalen. Geſchreuen myt Haſt yn Haukadal des Sonnauendes vor Pynxten Anno Domini M. D. XLI.

Gizerus Einari
Superintendens Schholt.

Da Biſkop Jon Araſen fornam, hvorledes det var gaaet med Biſkop Ogmund, kom hand derover i fuld Bevægelſe, og underſtod ſig ikke, det Aar at komme til Althinget, ſom hand havde foreſat ſig, men ſtandſede midt paa Reyſen, i Karlmanstunge, uden Tviil af Frygt, at det ſamme maatte møde hannem. Imidlertiid ſkrev hand Chriſtopher Hvitfeld et Brev til, ſom jeg har ſeet i Original uden Aars-Tal, hvori hand blant andet melder, at hans Præſter paa ingen Maade vilde tillade ham, at hand begav ſig til Althinget, ſom og Almuen var hart derimod, og kunde hans Præſt Olafer Hialteſen give ham Efterretning om flere Forfald hand havde faaet, hvorfor hand beder ydmygelig og kierlig, at Ridderen ey vil blive fortrydelig derover; thi det var ham meget imod, at hand ey kunde komme i Tale med ham. Viidere ſkriver hand i ſamme Brev: De Ordinantzer ſom Kongen vil her anordne om Chriſtendommen og Lære-Standen kunde vi ey tale ſtort imod, ſaafremt den almindelige Guds Chriſtenhed, og i ſær Capittelet (Capituleum) i Tronhiem ſamtykker derudi, thi der ſøge vi vor Trøſt og Tilflugt, naar vi behøve at forbedres i Lære-Standen. Tydeliger forklarer hand ſig i et Brev, ſkreven paa Perga-

Pergament, tillige med flere Præster, Lav-Manden og nogle Bønder, og dateret 2 Dage for Peders og Pauls Messe 1541. "Vi bekom i "Sommer vor Høybaarnste Konges forseiglede Brev, af den "Indhold, at hans Ombuds-Mand her paa Landet skulde "holde os ved Lov og de gamle gode Christelige Sædvaner, som "her paa Landet ere blevne i agttagne. Derpaa forlode vi os, "og begyndte vores Reyse til Landsthinget til Karlmanstunge "i Borgefiord, der bekom vi den Efterretning, at Biskop Øg-"mund var bleven fangen mod sin Villie, og hans Penge han-"nem fratagne uden Dom : : : derfor vil Almuen ikke, "at vi denne Gang skal riide til Althinget : : og efterdi vi "Biskop Jon ere Kongens Eedsorne Undersaatt, ligesom vi og "have soren til Norges Riges Raad, saa forbyde vi alle Lærde "og Leegmænd i Island at fælde nogen Dom over os, vores "Dom-Kirke, eller vort Bispedømme, thi vi appellere og ind-"sette al vor Sag, saafremt nogen vil tiltale os, eller klage paa "os, under vor Høybaarenste Herre Konges og Norges Riges "Raads deres Raad og Behandling, da vi selv vil komme, "eller sende vores fuldmyndige Ombuds-Mand, at svare for "Rigets Raad efter Loven, paa Sted og Dag, som vor Høy-"baarenste Herre Kongen anbefaler. : : Skrevet i Kal-"manstunge 2 Dage for Peders og Pauls Messe Aar efter "Guds Byrd 1541.

§. 9.

Paa samme Landsthing, som i Aaret 1541. blev holden ved Oxeraae, kundgiorte atter Herr Gisser Einersen for Stiftets Præster: de torde ikke vente, at hand vilde forrette noget i sit Biskoppelige Embede, der var stridende med den af Kongen udgivne Ordinantz, som var Lovtagen paa Althinget; hvorpaa hand tilspurde dem, om de vilde være ham lydige og agte ham for Kirkens Forsvar, hvilket alle tilstedeværende svarede Ja til, og gave ham deres Haand derpaa, saafremt de ikkun maatte beholde deres Præstelige Friheder. Til samme Tiid blev og i et Synodo besluttet, at de, som levede i aabenbare Laster, skulde staae aabenbare Skrifte, og ey tillades til Guds Bord førend de havde ind-

indfunden sig hos deres Præst til Underviisning. Videre var det et af de første Synodalier, som ved Reformationens Begyndelse i Island blev udgiven, at saa mange, som mueligt, skulde være til stede hos de smaae Børns Daab og i det mindste Præstens Huus-Folk. I sær befalede Bispen en Præst Einer Arnason, at hand skulde rette sig efter Kirke-Ordinantzen, og begive sig i Egte-Stand, da hand ey havde den Gave at leve i eenlig Stand, og udgav hand derover kort Tiid derefter, da hand var paa sin Visitatz, følgende Betænkning:

Universis & singulis Christi fidelibus præsentes literas visuris vel audituris Gisserus Enari Superintendens Schalholtensis gratiam & pacem per Christum. Quia inprimis & ante omnia Pastores Ecclesiæ debeant ex præscripto divini verbi gregem sibi commissum regere, opere etiam eodem vitæ & conversatione Christiana cœteris exemplo esse, ut Petrus Apostolus ait, non dominantes in Clero, sed forma gregis in populo. Enim vero Ordinatio Ecclesiastica Daniæ & Norwegiæ (imo tota Sacra Scriptura) prohibeat in genere omnibus, specialiter Sacerdotibus, concubinatum sive impurum Cœlibatum. Satis admoniti sumus, ut ab inepta illa, qva hactenus illaqveati fuimus, consvetudine illiciti concubinatus discedamus. Nullum votum, nulla lex humana potest creationem Dei tollere, aut homines immutare sine singulari dono Dei, ergo licet - Sacerdotibus, continentiæ donum non habentibus, conjugium contrahere, quod Deus instituit, ut esset remedium humanæ infirmitatis, quod seqventibus Sacræ Scripturæ testimoniis declarabo.

Gen. 2. Crescite & multiplicamini & implete terram. Item: Non est bonum homini esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi.

1 Cor. 7. Propter fornicationem unusqvisqve habeat uxorem suam. Item eodem capite: Melius est nubere qvam uri.

1 Tim. 3. Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum. Item Titum I. Constituas per civitates presbyteros, si qvis sine crimine est, unius uxoris vir.

Non omnes capiunt verbum hoc, (ait Christus,) sed qvibus datum est, ubi loqvitur de Eunuchis, & cum continentia sive castitas sit donum Dei, non est in parte nostra.

Item vocat Christus matrimonium conjunctionem divinam eodem Capite.

1 Cor. 7. Sanctificatus est enim vir infidelis per uxorem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem.

1 Tim. 2. Salvatur mulier per filiorum generationem, tanto minus coinqvinamur usu conjugali.

Qvæ nunc seqvuntur jure deberent nos absterrere a fornicatione & immundicia adqve Conjugium copulandum invitare.

1 Cor. 6. Fornicarii Regnum Dei non possidebunt.

Ebr. 13. Honorabile sit inter omnes conjugium, & cubile impollutum, fornicatores autem & adulteros judicabit Deus.

1 Tim. 4. Paulus vocat doctrinas Dæmoniorum, quæ prohibent matrimonium.

Ordinatio vero Ecclesiastica, hoc præsenti anno a Clericis Schalholts. Diœcesis in Synodo approbata & accepta, sic habet: Parochi sive Presbyteri in genere omnes aut continentes vivant, qvibus id datum est, aut ducant uxores. Quod si diversum faciant, semel atqve iterum admoneantur; si resipiscere noluerint, destituantur ab officio, & in locum eorum alii præficiantur.

Ex his omnibus clare apparet, Sacerdotibus licere matrimonium contrahere, qui non possunt continentes vivere, concubinatum vero sub periculo animæ prohibitum esse.

Et quia honorabilis vir Dominus Enarus Arneri consensum petiit, ut sibi cum Arndise Snorronis contrahere matrimonium liceret,

ut

ut præscriptarum personarum filii & filiæ hæredes efficerentur legitimi, Quod ex mea parte permitto, stabilio & approbo. In cujus testimonium sigillum meum præsentibus est literis appensum. Datum in Kolfreynstad in Faaskrudsfirde. Idus Augusti Anno Servatoris nostri 1541.

Dette Document, som er tagen af den Copie-Bog Herr Gisser selv har skrevet, agter jeg særdeles merkværdigt, deels fordi deraf kand sees, hvem den første Præst efter Reformationen har været, som i Island har begivet sig i et lovligt Egteskab, deels og til hvad Tiid Præsterne har begyndt at kaste det utaalelige Aag af sig, de under Pavedømmet havde været besværet med. Derom kand mangfoldige Exempler anføres, at ikke allene Præster, men Bisperne selv i Island offentlig har havt Concubiner og Børn med dem, jeg har ikke heller funden at nogen for saadan Uteerligheds Skyld, undtagen en liden Penge-Mulct, er bleven anseet med særdeles Straf, uden det jeg læser om en Curato paa Greniastad i Holum Stift ved Navn Eyryker Eynarsen, at hand af Brødrene i Klosteret Muukatverraae Anno 1488. var bleven udvalt til Abbed, men at Biskop Olaf ey vilde give sit Samtykke dertil, fordi hand ikke havde Kloster-Kiød (og meest fyrer þad, hann hafdi ey Klausturkiöt,) dog holdt det ikke hart, at faae Bispen bragt paa andre Tanker, thi da denne Curatus foregav, at hand nu var saa gammel, at hand vel skulde tage sig vare og bedre sig, hand havde desuden giort Jomfru Mariæ og Brødrene det Løfte, at vilde gaae i Klosteret, hvilket hand af Frygt for Mariæ Hevn og Vrede ey torde bryde, saa gav Bispen sit Minde dertil, at hand skulde være Abbed. Men da hand siden en Tiidlang derefter indfandt sig igien paa Bispe-Stolen, og havde Regel-Klæderne med for at indvies, havde hand tillige den Ansøgning at giøre, at hand maatte faae Absolution for Horerie hand havde begaaet, hvorover endelig Bispen blev vred og ey vilde indvie ham til Abbed i forbemeldte Kloster. Men et ærligt Giftermaal efter GUds Bud havde siden 1179. strængelig været forbudet. (*) Nu derimod var den lyksalige

(*) Cœlius Secundus Curio siger artig i den rare Bog Pasqvillo Ecstatico p. 98. P. Vidi D. Gregorium & post eum Papas, qvi Mitras, Infulas, sacrificia, oblationes, lumina & omnia fere, qvæ in veteri

salige Tiid kommen, da det løsagtige Væsen nogle Præster laae i, offentlig blev straffet, thi endog i dette 1541 Aar blev en Præst Sæmunder Jonssen for slige Workheds Gierningers skyld paa Althinget afsatt fra sit Embede.

§. 10.

Da Herr Gisser Einersen, efter at Biskop Ogmund var bortført af Landet, havde friere Hænder, i det den Støtte var borte, hvilken den største Deel, deels aabenbare, deels hemmelig havde hældet sig til, tog hand sig med Alvor for, at afskaffe de Papistiske Ceremonier, og at indrette alt efter Ordinantzens Lydelse. Det vil ikke være ubehageligt, naar jeg anfører en og anden af disse Ceremonier, efter de Beretninger, som jeg i nogle Islandske MSS. finder optegnet. Jeg forbigaaer, at tale om de adskillige Tiider, de vare forpligtede at synge visse Psalmer paa, som Ottu Søngur, (*) det var det første som meget tilig om Morgenen Klokken 3. blev siunget, Prim, da der blev siungen for Prædiken, Tertia der var det som blev siungen i Messen, og Nona, som var den Sang man holdt, efter at al GUds-Tienesten var sluttet, hvilket man nævnede þriggia lestra halld, efterdi 3 af Davids Psalmer da bleve siungne, og vil ikkun anføre efterfølgende:

Ons-

veteri Templo fuere in Novum Test. importabant: M. Non adducebant uxores Veterum Patrum? P. Non, sed eorum ancillas: nam uxores negabant ad N. T. pertinere.

(*) Det Navn Otte har sin Oprindelse af det Engel-Saxiske Ord Vht og bemærker tempus antelucanum. Der vare ellers 2 saa kaldede Ottusaunger. Den første om Midnat, som de specialiter kaldede Ottu. Den anden indfaldt Klokken 3 eller $3\frac{1}{2}$ efter Midnat, og varede til Klokken $4\frac{1}{2}$ og nævnede de den, for at skille den fra den første, Efra Ottu. Den i Histor. Antiqv. Islandiæ særdeles verserede Laug Mand Paul Widalin har iblant andre curieuse Piecer i MS. efterladt en liden Afhandling under den Titul Allur Dägur til Stefen, hvori hand anfører adskilligt om dette Ord, saa og om Non, som her falder for viitløftigt at udføre. I Norge er endnu det Ord Otte meget brugeligt. Naar een skal staae tilig op, heeder det, at taae Otta. Den første Otte eller som de nævner den Store Otta regner de at være immellem 2 til 3. og Efter-Otta mellem 3 til 4. Efter-Midnat. Herr Christiern Jani fører og vel i hans Dictionario Norvagico ed. 1646. p. 22. det Ord Otte an, men har intet videre derom, end at det er om Morgenen tilig, naar Hanen galer. Hvem der ellers maatte finde Behag i, at efterlæse, hvorledes hora prima, tertia, nona ere blevne celebrerede, kand faae den fornødne Efterretning derom i Binghams Antiqq. T. V. p. 310. sqq.

Onsdagen for Christi Himmelfart gik man i Procession omkring Kirke-Gaarden, fra den Kirke-Dør, som var mod Østen, og til mod Vesten, og derfra til Kirken. Der blev Vie-Vand og en Stage (Vphals Sticka) baaret foran, Præsten, som ikke havde Messe-Klæder paa, gik derpaa med en Haand-Bog i Haanden, og læste for sig selv, og alt Folket fuldte efter. Paa syv Steder paa Kirke-Gaarden var et Kors opreyst. Søndagen tilforn formanede Præsten Folket, at læse deres Børne-Lærdom, de Bønner som de vidste, og at befale sig GUD.

Paa Palme-Søndag og Paaske-Dag gik man førend Messen begyndte i Procession: Først blev Vie-Vand baaret, siden kom Præsten eller Diaconen med en Stage (Vpphallds Stiku,) der var vel høy, med 3 Piber paa, hvori 3 Lys vare satte. Efter ham ginge 2 Personer og sang, og andre 2 hos Præsten naar de kunde haves. De havde saa kaldede Ryckelun paa uden Ermer, men Præsten sin Messe-Skiorte paa (og bar hann Irskan Kroſſ ſem Kroſſmarck var œ, giørt af Leyre oc ſmelltar I Steynar) og bar hand et Irlandsk Kors med et Korses Tegn paa, giort af Leer og vare Steene satte eller smeltede derudi, derhos sang de de tempore; paa Palme-Søndagen de Introitu Christi in Urbem, men paa Paaske-Dag de Resurrectione.

Efter at Præsten havde skriftet Folket, der vilde gaae til GUds Bord, gik hand frem i Kirken, eller saafremt der vare mange, ned til Kirke-Døren, og læste den Psalme: Miserere mei Deus, og gav dem der agtede sig til Guds Bord et Slag paa Hovedet med et Afløsnings-Riis; Naar Psalmen var til Ende, begyndte hand at gaae paa ny omkring og sagde: I Navn Faders og Søns og Hellig Aands, hvorpaa hand gav erhver af dem, som havde skriftet, 3 Slag med Afløsnings-Riiset. Diaconen gik efter og talde, hvor mange de vare, som vilde til Guds Bord; derpaa læste Præsten en Bekiendelse om daglige Synder, og Folket læste efter.

Vie-Vandet blev viet hver Søndag for Guds-Tienesten, men ikke paa andre Hellige Dage, derpaa blev det satt uden for Kirke-Døren, og gik da hver Mand til, og toge af dette Vie-Vand i Kander,

Potter, Horn ꝛc. og stænkede det, naar de kom hiem, paa deres Fæ, deres Tyende og omkring deres Huuse.

Løverdagen for Paaske blev Ilden udslukt i enhver Gaard, og ny Ild søgt hos Præsten, som da tilforn maatte vies af ham, saafremt den skulde due noget, og kand man giette sig til, hvor omhyggelig man har været, at Ilden ikke Aaret omkring maatte udslukkes, paa det ikke den formeente Kraft og Velsignelse, som var hos denne indviede Ild, derover maatte tabes.

Hver Søndag efter at Vandet var bleven viet, gik Præsten frem i Kirken, og Diaconen efter ham med Vand-Fadet, og stænkte hand hist og her med Stænke-Kosten paa alt Folket. Imidlertid læste hand de Ord af den 51 Psalme: Aspergis me Domine Hysopo.

Paa Palme-Søndag blev en Palme viet, og siden brændt til Aske paa Alter-Steenen, der paa Islandsk kaldes Pax spialld, og hvorpaa deres Venerabile stod. Jeg har medens jeg var i Island hos adskillige Antiqvariis søgt, at faae Originem og Bemerkelsen af dette Ord, men forgieves. Det er ellers bekiendt, (*) at under denne firkantede Steen, der ligger midt paa Alteret, et lidet Pergements Brev, indeholdende Efterretning, naar Kirken har været bygt, og hvem den har været helliget, er bleven forvaret, tillige med nogle formeente Reliqvier af de Helgenes Been, hvilket jeg og har funden her i Siellandi Boeslunde Kirkes Altere. Den Aske, som blev brændt af den indviede Palme, blev forvaret i en Pose til Aske-Onsdag, da den efter Messen i Kirken blev stænket paa Folket. Mand for Mand gik nemlig til Præsten, som stod i Chors-Dørren, og stænkede hand da med et lidet Riis noget paa enhver af dem, imidlertid læste hand noget sagte hos sig selv.

Alle

(*) Med hvad Ceremonier denne Steen eller Tavle er bleven nedlagt i Alteret, naar det blev indviet, kand læses i J. F. Moyers Museo Ministri Eccles. II. p. 20. sq. og om de derunder forvarede Reliqvier Laurentii Terpagri Diss. de Sepulchro Altaris, s. Reliqviis Sacris in altaribus condi solitis, Hafn. 1704. Sam. Schelwigs Prüffung des Pabstthums p. 844. 847. sq. Sam. Theodori Schönlands Historische Nachricht von Altären ed. Lips. 1716. p. 86. 117. Casp. Sagittarius de Martyrum Natalitiis. p. 50. sq.

(*) Alle disse Ceremonier, Messer for de Afdøde, Papistiske Sange, bestemte Aars-Tider, utallige Helgenes Høytider, som ex opere operato bleve i-agttagne, og derved Folket indbildet, at naar de ikkun i-agttoge slige udvortes Ting, de da vare i Naade hos GUd, afskaffede Herr Gisser Einersen, og viiste derimod, hvorledes man i Hiertens Oprigtighed, Aand og Sandhed skuldt paakalde den Tre-Enige GUd, og tiene ham med en fornuftig Guds-Dyrkelse.

Paa det hand og des bedre kunde forsikre sig om, at Præsterne hver i sin Meenighed vilde rette sig efter de af ham givne Formaninger, og ey fremture udi de Vildfarelser de hidindtil havde været hengivne til, saa forelagde hand dem Hans Majestæts Kirke-Ordinantz, viiste dem de Anordninger, som derudi vare giorde til deres Menighecers Opbyggelse, og paalagde dem med en Eed at forpligte sig, at de vilde holde sig samme efterrettelige. Jeg har den Forpligtelse, som Præsteskabet har udstedet, hvilken jeg agter værd her at indføres:

Jatum vier Kiennemenn Skalhollts Stiktes, ad vær vilium yfer off taka vors Heygbornasta Herra Kongsfens Ordinatio, fem GUd gefur off fina Nᴂd til, og vor Formadur verdur off tilseigiandes, ad holldnum aullum Kiennemannlegum Freyheitum, þo afleigium vier hana ad motstanda i nockurn Mᴂta, þad þessu Lande bærelegt er.

i. e.

Vi Præster i Skalholts Stift bekiende, at vi ville modtage vor Høybaarenste Herres Kongens Ordinantz, saaledes som GUd giver os Naade til, og vores Formand tilsiger os det, naar vi beholde alle vores Præstelige Friheder, dog erklære vi os, at vi ey i nogen Maade ville sette os op imod samme, saavidt dette Land kand taale.

Imid-

(*) Nogle af de Islandske Scribentere, og særdeles Hr. Jon Eigilson i Continuationen af Hungervaka anføre som noget merkværdigt, at den 23de Bisp i Skalholt ved Navn Svenn, (der skal have havt den Gave, at sige mange Ting tilforn, som hand og selv, da hand var Præst paa Skalholt, siges at have spaaet sig, at hand skulde vorde Biskop i samme Stift,) skal have sagt, at hans fierde Eftermand, som var Herr Gisser Einersen, vilde afskaffe Siele-Messer, de mange hellige Dage, og da brugelige Ceremonier, hvilket siden mere og mere vilde tage overhaand, saa hand til den Tiid hellere vilde ønske sin Søn, at være Hyrde paa Skalholt end Præst sammesteds.

Imidlertid fandtes dog adskillige, særdeles blant de Gamle, der ey vilde underkaste sig denne Kirke-Ordinantz; Paa det nu Biskopen kunde des nøyere udforske enhvers Sindelav, saa kaldede hand alle Præster af Sønder- og Vester-Fierdingen i Aaret 1542. til sig til Middal i Laugardal, oplæste Kirke-Ordinantzen for dem, og forlangede, at enhver reent ud skulde erklære sig, om de vilde holde sig denne Ordinantz efterrettelig eller ikke.

Derpaa erklærede 28 Præster sig, at de vilde rette sig efter Ordinantzen, saa vidt Præste-Embedet vedkom, naar de kunde med Ordinantzen faae de Bøger, som de havde behov, bade derhos at Kongen vilde lade dem beholde Kirke-Godset og de sædvanlige Indkomme, paa det de desbedre kunde i-agttage deres Embede; endelig begierede de, at det som efter Islands Leylighed ikke kunde holdes, og dog i Ordinantzen var anbefalet, dem ikke maatte paabyrdes, hvorover deres Superintendent kunde give nærmere Forklaring. Deres skriftlige Revers lyder saaledes:

I Nafne Heilagrar þrenningar.

Medkiennust vier efterskrifader Prestar Skalhollts Stifftis ad á Midvikudagenn nærstan fyrer Petri og Pauli I Middal a almennelegre Prestastefnu, arum effter Drottenlega Holdgan 1542. vorum vier krafder endelegs Svars vpp a vors kiærasta og Nadugasta Herra Kongsens Kyrkiu Ordu, sem vor Superintendens Hr. Gyssur Einarsson liet þar fyrer oss upplesa; Hvoria Kyrkiu Ordu vier samþyckium og med Tockum I øllum þeim Greinum, sem ahræra kiennemanlegt Embætte, effter þvi GUd gefur ofs Nad til, og vor Yfermadunn verdur oss tilsegande, ef vier faum þær Bækur med þessum Ordu Bæklinge sem oss naudsyniar, ad hølldnum vorum kiennemannlegum Fryheitum. Bidiande vore Nadugasta Herra Kongl. Maj. ad unna oss Hallds og Medferdar effter Skiallegheitum a Klaustrum, Kyrknagotse og veniulegre Kiennemanna Rentu, sem tilforna hefur vered, ad þess helldur megum vier gaumgiæfelegar vorum Kiennemanskap framfylgia. Vilium vier efterskrifader Prestar syna vorum Nadugasta Herra Kongenum allann þann Trunad, Hlydne og Hollustu sem vier megum. Hierimot

imot audmiuklega bidiande hans Nadugustu Nad, ad þad verde ecke hier i Lande skickad og stadfest af Kongl. Majt. Vmbodsmanne, med vors Superintendentis og bestu Manna, lærdra og leikra, sem hier kann ecke effter þessare Kyrkiu Ordu hallded ad vera, og hier krefur annarar *Skikunar*, efter þvi sem vor Superintendens kann framar meir ad sega. Til Sannenda og Vitnesburdar hierum þrykium vier vor Innsigle nedan â þetta Bref skrifad â sama Stad are og Dege sem fyrr seger.

1) Alexius Palsson. 2) Bryniolfur Halldorsson Prestur. 3) Martein &c. Einarsson. 4) Bardur &c. Eyolfsson. 5) Freistein &c. Grymsson. 6) Gudmundur &c. Jonsson. 7) Eyrekur Jonsson &c. 8) Magnus &c. Jonsson. 9) Jon. &c. Biarnason. 10) Svein &c. Þorbiarnarson. 11) Eirekur &c. Grimsson. 12) Biørn &c. Olafsson. 13) Jon &c. Þorleifsson. 14) Lofftur &c. Narfason. 15) Jon &c. Einarsson. 16) Arne Arnorsson. 17) Tume &c. Gudmundsson. 18) Stephan &c. Hallkellsson. 19) Jon &c. Jonsson. 20) Asgeir &c. Hakonarson. 21) Þordur &c. Gislason. 22) Oddur &c. Halldorsson. 23) Magnus &c. Eyolfsson. 24) Einar &c. Olafsson. 25) Snorre &c. Hialmsson. 26) Gisle &c. Nikulasson. 27) Gisle &c. Jonsson. 28) Olafur Jonsson.

(L.S.) (L.S.) (L.S.) (L.S.)

i. e.

I den Hellige Tre-Eenigheds Navn.

Vi efterskrevne Præster i Skalholts Stift bekiende, at paa Onsdagen for Petri og Pauli Messe, Aar efter Christi Byrd 1542. blev i Middal paa almindelig Præste-Mode, vort endelige Svar fordret om vor kiereste og Naadigste Hr. Konges Kirke-Ordinantz, som vor Superintendens Herr

1) Abbed i Vidoe Kloster. Det var denne Alexius Paulsen, som af Claus van Merwitz blev dreven af Vidoe Kloster, hand opholdt sig siden paa Hole i Grimsnes, og havde sin Livs-Tiid af de dertil liggende Jorder sin Underholdning. Tilforn havde hand været Præst paa Thingvelle. 2) i Odde. 3) i Stadestad, siden Biskop. 4) i Reinevalle. 5) i Stafholt. 6) 7) i Reykholt. 8) 9) paa Bredebolstad. 10) i Hvamme i Norderdal. 11) i Gilsbacke. 12) i Rune. 13) i Vatnsfiord. 14) i Stadarhraun. 15) 16) i Hitardal. 17) 18) i Laugardæle. 19) 20) i Lunde. 21) 22) i Gaulveriabai 23) i Selardal. 24) i Garde paa Alftanæs. 25) i Hollte under Ørfield. 26) 27) som siden blev Bisp i Skalholt. 28)

Herr Gisser Einersen der lod oplæse for os, hvilken Kirke-Ordinantz vi samtykke og modtage i alle Puncter, som vedkomme det Præstelige Embede, efter den Naade, som Gud os dertil vil forleene og som vores Formand os tilsigendes vorder, saafremt vi med denne Ordinantz kand bekomme de Bøger som os fornødne ere, og vi maae beholde vore Præstelige Friheder. Vi bede vores Naadigste Herre Kongen, at unde os Ophold og Underholdning efter de skriftlige Beviiser (eller Jorde-Bøger) som forefindes paa Klosterne, saa og af Kirke-Godset, og de sædvanlige Præstelige Indkomme, som tilforn haver været, at vi des bedre og med des større Fliid kunde føre vores Præstelige Embede. Vi efterskrevne Præster ville vise vor Naadigste Herre Kongen al den Troskab, Lydighed og Underdanighed, som i vores Formue er; Derimod bede vi Hans Naadigste Naade, at her i Island ey noget maae besluttes og anordnes af deres Kongelige Majestæts Ombuds-Mand, som ey efter denne Kirke-Ordinantz kand holdes, men at det maae forholdes efter vor Superintendentes og de beste saavel Lærde som Leeg-Mænds Raad, efterdi her udkræves andre Skikke, som vores Superintendent nærmere kand berette. Til Stadfæstelse og Vidnesbyrd herpaa trykke vi vores Indsegl neden under dette Brev, som er skreven paa forbenævnte Sted, Aar og Dag.

Derimod vare 6 andre Præster, der undskyldte sig for, at underkaste sig Kirke-Ordinantzen. Disse foregave deres Alderdom og Svaghed, og bade, at de ey maatte tvinges til de Ting, som de ey vare mægtige til at holde, hvilket deres egen Bekiendelse udførliger forklarer.

Þad medkiennunst vier Effterskrifader Kiennemenn, ad vier høfum heyrt nylega af vorum Formanne Hr. Gyssare Einarsyne vors nadugasta Hr. Kongsens Bodskap, i hverium hanns Nꝏd vil vmbreita lꝏta Embættis giørd kiennemannlegrar Stiettar; Enn søkum vors Alldurdoms og Veikleika, kennum vær off ecke Menn til, ad medtaka annan Kiennemanskap, enn þann, sem vier høfum ꝏdur underjꝏtast, og vier høfum leinge medblifed. Þa bidium vier Hans Verdugustu Nꝏd, ad þreyngia off ecke til þeirra Hluta, sem vier erum ei Menn til under ad ganga. Vilium vier giarnan syna vorum Nadugasta Herra Tru-

Truſkap, Hlydne og Hollustu i øllum þeim Hlutum, ſem oſſ er møgulegt. Og til ſannenda hierum þrykium vier vor Innſigle á þetta Bref. Skrifad a Middal Midvikudagen nærſtann fyrer Peturs Meſſa og Pals a allmennelegre Preſta Stefnu Anno Domini 1542.

Sigurdur Abote og þyckvabæ (1) (*)	Bergur &c. Jonſſon.
Þorleifur &c. Eireckſſon (3)	Jon &c. Hedinſſon. (4)
Olafur &c. Kolbeinſſon (5)	Jon &c. Eireckſſon. (6)

i. e.

Vi efterſkrevne Præſter bekiende, at vi nylig af vores Formand Herr Giſſer Einerſen har hørt vor Naadigſte Konges Bud og Villie, efter hvilken Hans Naade vil lade Præſte-Standens Embedes-Forretninger forandre. Men efterdi vi ere gamle og ſvage, finde vi os ikke duelige til, at modtage anden Lærdom end den, vi tilforn have forpligtet os til, og vi længe ere blevne udi. Derfor bede vi Hans Værdigſte Naade, at hand ey tvinger os til de Ting, ſom vi ikke ere i Stand til at holde. Vi ville gierne beviſe vor Naadigſte Herre Troſkab, Lydighed og Underdanighed i alle de Ting, ſom os ere muelige. Og til Stadfæſtelſe herpaa ſette vi vores Indſegl paa dette Brev. Skrevet i Middal paa almindelig Præſte Stevne. Næſte Onsdag for Peters og Pauls Meſſe Anno Domini 1542.

Hvorledes de andre Præſter i Stiftet, hvilke og vel ere blevne tilholdne, at give deres endelige Meening tilkiende, have erklæret ſig, er mig ikke forekommen, hvorfor jeg ønſker, at naar nogen derom ſkulde have Efterretning, ſamme mig maae vorde meddeelt.

(*) 1) Herr Sigurder har ſiden forandret ſine Tanker, thi ikke at tale derom, at Herr Giſſer noget dereſter recommenderede ham en ung Perſon til Underviisning, ſaa beretter Palladius udi en Skrivelſe til Biſkop Jon Araſen i Aaret 1550. at hand havde antaget den reene Lærdom. 3) Paa Bredebolſtad i Fliotshliid. 4) i Saurbæ. 5) i Watnsfiord. Denne Præſt dømte A. 1549. B. Jon Araſens Forhold ulovligt og utilbørligt, hvoraf jeg ſlutter, at hand og maae være kommen til bedre Eftertanke.

§. 11.

I dette Aar 1542. (*) bekom Herr Gisser Einersen Befalning, at hand skulde komme til Kiøbenhavn, efterdi Hans Majestæt, som det heder i Konge-Brevet dateret Gottorp Løverdagen efter Lætare 1542. vilde lade ham underviise om en christelig Reformation, som H. M. med Dannemarks og Norges Rigers Raad, efter lærde Mænds Villie og Samtykke, havde besluttet allevegne at skulle indføres, og af enhver i-agttages. Til den Ende blev hand beordret, paa et af Kongens Skibe, som ham blev tilsendt, at forføye sig til Kiøbenhavn, og fik hand tillige den Forsikring, at Kongen vilde lade ham bringe tilbage til Island igien. De 26 Artikler, som dette Aar bleve føyede til Kirke-Ordinantzen, have vel givet Anledning til denne Befalning, hvilken Bisp Gisser Einersen allerunderdanigst i-agttog og strax efter foromtalte Præste-Mode, nemlig Onsdagen efter Mariæ Besøgelse, begav sig paa Reysen til Kiøbenhavn, hvor hand ankom den 25 Julii. (**)

Bisp Jon Arasen blev og i samme Ærende tilskreven, at hand skulle møde i Kiøbenhavn, men hand havde ikke i Sinde, at bøye sig for Kongen eller at vige fra den Papistiske Religion, derfor holdt hand det raadeligst, at blive tilbage, under Paaskud, at hand ey kunde taale saa lang en Reyse til Søes, men paa det hand ikke maatte beskyldes for aabenbare Ulydighed, saa sendte hand sin Søn Sigurder Jonssen, sin Daatters Mand Isleif Sigurdssøn og Herr Oluf Hialtesen til Kiøbenhavn, med herhos følgende efter Originalen paa Pergament ubskrevne Skrivelse, som Herr Archivarius Langebeek har været saa god at communicere mig:

Vorum

(*) Herr Gissers anden Udreyse til Kiøbenhavn er altsaa ikke at henføre til 1540. men til Aaret 1542 hvilket Biørn paa Skardsaae og Bisp Brynjolf Svenonius i deres Annaler rigtig have observeret.

(**) Hand melder det selv i sin Copie-Bog med de Ord: Ann. 1542. laugdum vier til fios ur Straumfirde affara Nottena Midvikudagsens næsta effter Visitationis Mariæ oc komum in die Jacobi hora tertia.

Vorum Heygbornasta Hera, Hera Kong Christian heilsar eg kiærliga med Guds Kuedíu; þacka eg ydrum Herradome audmyukliga oll Milldheit og goda Giörninga er ydar Herradomr hefur mier jafnan giort, vil eg vnderuisa ydar Majest. Nød, at ec fieck ydar Nødar Skrifelsi hlydándi, at ec skyllde koma til ydar Nøde med ydart Skip, enn þát sama Skip kom ecki til Islands og suo Saker uors likamlígs Kränkleika, sem Gud og goder Menn vita, þeir ydar Vilia satt seígia er ec ecki Mann til at gefa mig til Sios uppa suo langa Reisu til ydar Nødar Heradoms, sem ydar Magist. Nødar Herradoms Bref og Bodskapr til minn uppa hlyder, þuí med godra Manna Rødi hefi eg utsent vora kiærustu Vini Herra, Sigurd Jonsson Canick Þrandheíms Dom-Kirkiu og Isleif Bonda Sigurdsson, og Siro Olaf Hialtasson, treystum víer at þessir fyrirskrifadir Menn mune best Forstand a hafa, at forfara ydar Heradoms Vilia Islands Gagn og Bistand, þat eg og fatækr Almuge i Hola Dom-Kyrkiu Stíkte kann og ma Gudí og ydar Heradomi til Heidurs og Æru ad giora, suo og huad sem þessir Menn vilia ydrum Herradomi lofa minna vegna, og ydar Konglígt Magist. uill uppa mig setía skal ec at Guds Vilia vel hallda epter allri minne Formegun þat eg kann og eg ma og get giort, kunna þessir miner Sendibodar at seígia ydar Nød þat fleíra eg skrifa ecki þui þat þeir seigia ydar skal fyrer minn Part alleína sem eg væri fialfr þar nalægr. Híermed bifalar eg ydar Verdugu Nød Almecktugum Gude nu og alla Tíma, Var þetta Bref skrifat i Hola Byskupsdæme i Islande næsta Dag epter Olafs Messo fyrre þa lidet var fra Guds Burd. MDXLII.

Jon med Guds Þolennmædi
Byskup ꝏ Holum i Islande.

Opskrift:

Vorum Heygbornasta Hera, Hera Kong Crístían Fridríksyne kome Brefit til.

i. e.

Vores Høybaarnste Herre, Herre Kong Christian, hilser jeg kierlig med Guds Hilsen. Jeg takker Eders Herredom ydmygelig

for al Mildhed og Velgierninger, som Eders Herredom bestandig har beviist mod mig. Eders Majestæt vil jeg herved berette, at jeg har faaet Eders Naades Skrivelse, hvis Indhold var, at jeg skulde komme til Eders Naade med Eders Skib, men det samme Skib kom ikke til Island. Desuden er jeg i Henseende til vores legemlig Svaghed, som GUd og gode Mænd er bekiendt, der vil sige Eder Sandhed, ikke Mand for at begive mig til Søes paa saa lang en Reyse til Eders Naades Herredom, som Eders Majestæts Brev og Bud til mig om formelder. Derfor har jeg efter gode Mænds Raad udsendt vores kiereste Venner Herr Sigurder Jonssen, Tronhiems Dom-Kirkes Canonicus, Islef Sigurdssen Bonde og Herr Oluf Hialtesen. Vi have den Forhaabning, at disse anførte Mænd best ville have Forstand paa, at forfare Eders Herredoms Villie, om Islands Beste og den Bistand, som jeg og den fattige Almue i Hole Dom-Kirkes Stift kand og maae giøre GUd og Eders Herredom til Heder og Ære. Det som disse Mænd paa mine vegne ville love Eders Herredom og Eders Kongelige Majestæt mig vil paalegge, skal jeg med Guds Villie efter min yderste Formue vel giøre, saa viit jeg kand og maae giøre det. Disse mine Sendebud kand sige Eders Naade flere Ting, som jeg ikke skriver, thi hvad de sige Eder, skal for min Deel allene agtes, som jeg var selv nærværendes. Hermed befaler jeg Eders værdige Naade nu og altid den Almægtige Gud. Var dette Brev skrevet i Hole Bispedømme i Island næste Dag efter den første Olafs Messe, Aar efter Guds Byrd. 1542.

Hvorledes disse hans Sendebud i Kiøbenhavn ere bleven modtagne, derom kand jeg intet videre berette end dette, at de holdt sig til Herr Gisser, som i mueligste Maader gik dem til haande, saa at og Jon Arasen siden i et Brev takkede Herr Gisser derfor. Videre aflagde Herr Sigurd Jonssen, der var Præst paa Greniadestad (maaskee og de 2 andre med ham) sin Troskabs Eed til Kongen, og lovede, at holde det som Kongen befalede, hvorpaa Hans Majestæt og gav ham sit Beskiermelses Brev, men da hand kom tilbage igien, vilde hans Fader Bispen intet vide af det, som var bleven lovet, og Herr Sigurder ikke heller bryde den Eed hand havde giort, hvorfor hand og siden sad gandske stille, og ikke mængede sig i alle de fortrædelige Ting og Uroligheder hans Fa-

der

der begyndte; Hand kunde og om saa meget mindre finde Behag derudi, da hand i Kiøbenhavn uden Tviil nærmere indsaae den Lutherske Religions Sandhed, som jeg slutter af et Brev, D. Palladius skrev til Biskop Jon 1550. der til sin Tiid skal anføres.

Jeg finder ikke heller at Kongen den Tiid er bleven unaadig over Biskop Jon Arasens Udeblivelse, eller videre har befalet ham noget forend 1545. da hand efter Kongelig Befalning indsamlede 400 Lod Sølv af Kirkerne og Klostere i Holum Stift, hvilke hand leverede til Herr Otte Stigsen. Maaskee er det skeet derfor, fordi hand den Tiid sad stille, og Hans Majestæt endnu havde det Haab, hand maatte ved slig udviist Naade lade sig bringe til Eftertanke.

Herr Gisser Einersens Reyse var derimod hans Stift til megen Nytte, thi hand bragte nogle herlige Anordninger med sig tilbage, der tiente til Guds Æres Forfremmelse og hans Riges Udbredelse i det ham anbetroede Bispedømme.

Paa det Kirken med Tiden kunde vorde forsynet med Lærere, der kunde være duelige til at underviise andre i den Saliggiørende Guds Kundskab, saa var Hans Majestæt betænkt paa, at faae Skoler paa Island indrettede, hvorudi saa vel smaae Børn kunde underviises i Læsning, i Bøger og anden Børne-Lærdom, som og siden videre forfremmes i Studeringer og boglige Videnskaber; Derfor lod Hans Majestæt en Befalning udstede til Abbeden i Tickvebai Kloster, Prioren i Skride Kloster, og Abbedissen i Kirkebai Kloster, at de skulde holde en liden Barne-Skole, som Befalningen selv videre om formelder:

"Wii Christian mett Guds Naade Danmarckis Norgiß Wendiß og Gottis Konningh, Hertug i Slesvigh, Holsten, Stormarn och Dytmerschen, Greffue udi Oldennborgh "och Delmenhorst, helse etther oß Elskelige Regelbundenn "Meanndt, Herr Sigvardt Abbett udi Tygkebeyer Kloster, "Hr. Brander Pryor udi Skhrediofeldts Kloster, og Regelbunden Søster Halldore Abbadißze, udi Kirckebeyer Closter "evindeligenn mett Gudt og Vor Naade. Wider, at wii "haffue

"haffue forfarett hvorleediiß att ther paa vortt Lanndt Iß-
"landt, mett Tydenn, om ther icke findiß Raadt till udi Tyde,
"schall blyffue brøsth paa Sogne Prester, Sogne Degne og
"andre lerde Persohner, thill Religionens Behoff udi thett
"att der paa Landet thesverre, heer till icke haffver verrett
"holdne gode Scholer, efftersom anderstedts her udi Vore
"Riige Danmark og Norge. Og efftherthii, att I icke ere saa
"vell formuendiß, som andre vore Kloster, Helligfeldt Klo-
"ster, og Widøe Kloster &c. at holle huer Edher een Latinske
"Schole, tha bedde Wii Eder og wille, att huer Edher retter
"sig effther ath holde een lyden Børneskole, ther vdi hvertt Klo-
"ster att opptugtis og læris vnge Børn theres a. b. c. d. og anden
"Børne Lerdom vdi. Thesligiste besørge the Scholemestere og
"the Persohner, som kunde leere og uptuchthe samme vnge
"Børn; Og oß Elskelig Her Gitzer vor Superintendent ther
"udi Skalholdt Stigt hver Edher tillskickendis vorder theris
"thilbørlighe Underholdninge till Klæde, Føde og andenn
"Nøtttørfft. Tisligeste besørge samme unge Børnn som vp-
"tugtes i samme Skole, theres Underholdninge, paa thett att
"unge Børnn saa megett theß williger maa dragis till Schole
"og Leerdom, Gud till Ære og Religionen og Christendommen
"till Beste og Forbedringe, och schall wor Fogett og Lens-
"Mandt, naer hanndt kommer ther till Landett, sielff haffue
"Tilsiun mett Edher att thette saa holdis. Heer wydher al-
"tingest att rette Edher effter og ladher thett ingenlunde; Be-
"falendiß Edher Gudt. Giffwet paa Vortt Slott Kiøbne-
"haffn Vor Frue Afftenn Præsentationis Aar. M.D.XLII.

Under Vortt Signeti.
Christian.

Paa de andre to Klostere i Skalholts Stift Helgefeld og Widøe vilde Hans Majestæt have Latinske Skoler indrettede efter et under samme Dato udgivet Konge-Brev.

"Wii

"Wii Christian mett Gudts Naade &c. helse Ether os
" Elskelige Regelbonden Mendt Abbedt Halldor udi Helleſieldtz
" Kloster og Forstander og Meenige Convent udi Widøø-Klo-
" ster evindeligen mett Gudt og Vor Naade. Wiider, at Wii
" haffve forfarett, hvorlediß att ther mett Tyden, om ther icke
" findes Raadt tyl udi Tyde, schall blifve stor Brøst paa Sogne-
" Præster, Sogne Degne og andre leerde Personer, som mann
" kandt bruge ther paa wort Landt Island tyll Religionens Be-
" hoff vdi thz, att hertyl, thisverre icke haffver werett hollet
" gode Scholer ther paa Landett, som anden stedtz, her udi
" wortt Riige Danmark og Norge. Thii bede Wii Ether og
" wille, att J for saadann Leylighedtz Gudt Allmægtigiste tyll
" Ære, og Religionen og Christendommen tyll beste, rette Ether
" epter hver att holle en rett godt Latinske Skole, ther udi Hel-
" lefeldtz Kloster og Widøø Kloster, og besørge ther Scholeme-
" ster Locater og Persohner, theres Nødtørfftige og tyllbørlige
" Underholdinge, til Klæde, Føde, og anden Nødtørfft, som
" oß Elskelig Her Gitzer Enardtzon wor Superintendent ther
" vdi Skalholts Stygt, hver Ether tilsygendis worder. This-
" ligeste besørge the fattige Peblinge og unge Persohner, som
" samme Schole til Lærdom besøgendes vorde, theris Under-
" holdinge ther udi fornefnte Klostere, paa thet at unge Persoh-
" ner mue saa meget thes bedre dragiß tyll Schole, at øffve sig
" vdi Bogelig Lærdom, og gode Konster, Gudt tyll Ære, og
" Christendommen tyll Nytte og Bestandt, og schall Wor Foget
" og Lensmandt, naar hand kommer, ther paa Landett, haffve
" tilsiun mett, att thet hollis. Her wyder altingest att rette
" Ether epter og lader thz ingenlunde befalendis ethr Gudt.
" Skreffvet paa vortt Slott Kiøbnehaffn vor Frue Afften
" Præsentationis Aar MDXLII.

Under vortt Signett.
Christian.

At disse Anstalter vare meget priiselige, kand ingen negte, og, saa fremt de vare bleven satte i Stand, kunde Guds Kirke deraf have ventet sig den største Nytte, særdeles da Lærerne vare rare, der med Nidkierhed vilde tage sig af deres Embede, men andre Forhindringer kom i Veyen, at disse Befalninger ikke fik Fremgang, men langt meere kort efter bleve revocerede, hvorpaa endelig Kloster-Godset blev seculariseret, og anvendt til en anden Brug.

§. 13.

Desuden var den store og lykkelige Reformator Kong Christian III. betænkt paa, at udrydde den gamle Suurdey af Vigilier, Messer og andre Vildfarelser, der havde fæstet Rod i Island, derfor gav hand, uden Tviil efter Biskop Gisser Einersens Forslag, der den Tiid, som tilforne er anført, opholdt sig i Kiøbenhavn, en Befalning til Præsterne i Skalholts Stift, at de skulde viise deres Tilhørere, at med slige Papistiske Messer og Vigilier Saligheden ikke blev forhvervet, men at GUD allene ved sin Naade for Christi skyld skienker dem det evige Liv, som troe paa hannem. Saa rart som dette og andre Konge-Breve ere, der kunde give en Oplysning i Islands Reformations Historie, i det deraf best kand sees, hvor omhyggelig Kirkens Foster-Fader, den fromme Kong Christian III. har været, at den skadelige Stol, som Paven ved falske Lærdomme havde opreist i Kirken, maatte kuldkastes, og GUD derimod en Tempel bygges, hvorudi hand kunde tienes i Aand og Sandhed, saa fornødent agter jeg det, at dette og andre Rescripter, der kunde give Oplysning i de Tiders Kirke-Historie, her anføres, og haaber jeg, det vil være een og anden kiert, at slige Documenter vorde conserverede, der i Historien ere langt meere umistelige, end andre tørre Beretninger, og ugrundede Gisninger, hvormed man opholder Læseren, at jeg ikke taler om, hvor mange Feyl man kunde undgaae, saafremt man var omhyggelig for, at forvare dem. Konge-Brevet er dette:

Vi Christian med Guds Naade &c. Helse Eder alle Sogne-Præster og Guds Ords Prædikere, som bygge og bue udi alt Skalholt Stigt paa vort Land Island ævindeligen

med

med Gud og vor Naade. Viider at os er til viidendes vordet, hvorledes at iblant andet skal Jislands Lov der paa Landet indholde, hvorledes at Menniskerne formedelst Vigilier, Messer og andre Menneskiige Indsetninger og andre u-endelige Ceremonier skulle kunde fange og forhverve deres Saligheds, og mange vores fattige Undersaatte der paa Landet af Uforstand og Simpelhed skulle endnu staae, bygge og forlade sig paa samme Messer, Vigilier og andre gode Gierninger og Fortieneste, deraf at fange deres Saligheds og ikke formedelst hans Søns Døds og Blods Udgydelses skyld. Thi beder vi Eder alle og Enhver særdeeles, at I samme Artikel udi samme Islands Lov forklare for Eders Sognemænd og fattige simpel Almue, den at være imod den Hellige Skrifft. Thi at deres Saligheds icke staaer udi saadanne Messer, Vigilier, Faste og andre Fortienester, som deres Lov indeholder, og de hertil have bygt og forladt dennem paa, men den staar alleniste paa den Almægtigste Guds store og runde Naade og Miskund, formedelst hands Søns uskyldige Død og Pine, som hand for vor Synds skyld haver lidet paa Kaarsets Galge, haver hand aftoet alle vore Synder, og dermed forhvervet os den ævige Salighed, med andre Guds Ord, at undervise og forklare dem udi, at de maa blive underviiset, hvormed de skulle fange deres Salighed, og derhos og fremmerst dagligen og ideligen lære dennem den Catechismum og Børne-Lærdom, som gode Sogne-Præster og Hyrder bør at giøre deres rette Faar og Sognemænd, ladendes det ingenlunde. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa vort Slot Kiøbenhaffn Søndagen nest efter vor Frues Dag Præsentationis Aar, MDXLII.

Under Vort Signet
Christian.

Dette Rescript, saa gudeligt og nødvendigt det i sig selv var, maatte nødvendig være et Tordenslag i alle deres Øren og Hierter, der hidindtil havde funden sig vel ved det, som Almuen maatte yde til dem

for Siele-Messer og Vigilier. Da de nu ved Hr. Gissers Tilbagekomst og dette Konge-Breves Publication saae, at denne deres GUd blev dem borttagen, og de ikke kunde raade over andres Gods eller føde sig af andres Sveed, saa meget dennem lystede, foraarsagede det den største Forbittrelse blant de Catholske Præster, og saae man da, hos en stor Deel, hvor oprigtig den Eed havde været, som de tilforn havde aflagt paa Kirke-Ordinantzen. Nogle nedlagde deres Præste-Embede, saa der i 2 eller 3 Aar ingen Guds-Tieneste blev holden i deres Kirker, andre vidste at forestille Forældrene disse Forandringer saa farlige og skadelige at de ey vilde tilstede deres Børn, som ellers havde lært noget, at vies til Præster. De, som kom til Embedet, vare enten de fattigste, eller Bispen maatte tage til Præster dem hand ikkun kunde faae, og de vare kommen saa viit, at de kunde læse i en Bog, ja hand saae sig tvungen til, at tage Bønder til Præster, og fordi der var saa stor en Mangel paa slige der vilde give Gud Æren, og fremføre Guds Ord uden Menniske-Bud, maatte en Præst besørge 3 a 4 Menigheder; en Deel af Almuen vilde ikke heller besøge Guds-Tienesten hos dem, som de meente at være besænget med en ny Lærdom, og saaledes gik det mestendeels saa længe Hr. Gisser Einersen levede, ligeledes i hans Eftermands Tiid, indtil de gamle Præster vare uddøde.

Hos alt dette lod Hr. Gisser Einersen ikke Modet falde, men giorde sin muligste Fliid, at faae Personer i Tide præparerede, der kunde være tienlige i Guds Kirke og Menighed. Til Beviis herpaa kand følgende Brev tiene, hvilket hand med et fattigt ungt Menniske sendte til Abbeden paa Tyckebai Kloster Hr. Sigurd, der moxen var den eneste, som de, der vilde studere, kunde tage deres Tilflugt til:

Mitto vobis hunc pauperem puerum, ut pro gloria Dei sinatis eum unum aut alterum annum in domibus vestris manere & aliqvid boni discere, ita ut deinceps idoneus fieri possit Ecclesiæ Dei servire. Pro his indeficientia præmia ab eo percepturi, qvi nullius obliviscitur benefacti. Sic testatur dicens: Uni ex minimis meis qvi dederit poculum aqvæ frigidæ &c. Oremus pro invicem, ut salvemur.

§. 14.

Imidlertid saae Kongen meget viiselig forud, at Præsternes Indkomme meget vilde formindskes ved det at de Papistiske Messer rc. bleve afskaffede, og at det vilde fattes dem, paa den fornødne Underholdning, hvorfor hand var betænkt paa anden Maade, at forskaffe dem lovlige Indkomster. Herr Gisser Einersens Forestilling, som hand giorde i Præsternes Navn, blev derfor allernaadigst reflecteret paa, at der skulde tages Tiende af Kirkens Part til de Præsters Ophold, der ikke havde det, de kunde leve af, derhos blev Bønderne anbefalet, ligesom det tilforn havde været sædvanligt, at yde til Præsterne Hoetold og for Jordfærd, endelig blev Præsterne lovet, at Leens-Manden ey skulde have Magt, at paalegge dem nogen Tynge eller Udgift uden det af Kongen blev tilkiendegivet. Dette er Hoved-Indholden af følgende Konge-Brev:

Vi Christian med Guds Naade &c. Giøre alle vitterligt, at meenige Sogne-Præster udi Skalholts Stigt paa vort Land Island hafve nu ladet give os tilkiende dennem belangende, att efterdi Messer og Vigilier, og andre saadan ugudelige Ceremonier og Misbrug, som hertil disverre haver været brugt, der paa Landet skulle nu blive, som tilbørlig er aflagde, da vil deres Rente og Underholdninge dermed blive formindsket og for ringe fore at opholde dennem og deres Hustruer og Børn med. Da paa det at Sogne-Præste og de Guds Ords Personer og Tiennere, som skulle prædike og lære den fattige, simpel og uforstandige Almuge Guds hellige Ord og deres Siels Salighed mue liigevel have og fange deres nødtørftige Opholdinge og der med Tiiden icke skal blive Brøst for Sogne-Præster for den Ophold skyld: Da skal vor Lens Mand der paa Landet med Os Elskelig Hr. Gizer Enersen vor Superintendent udi Skaraldt Stigt have Fuldmagt og Befaling, at forfare samme Sogne Præsters Rente og Opholdning, og hvilke Sogne Præste da findes, som icke have Rente nok, at kunde nødtørftig holde sig af, da skulle de tage saa megen Rente

af Kirckernes Part af Tiender, hvor Kirckerne ere saa bygde, at de det icke selv behov have, og legge samme Kirkens Part til Sogne-Præsternes Underholdninge. Dislige ville vi, at Bønderne og Allmuen der over alt Skarholt Stigt skulle herepter som tilforn give deres Sogne-Præster deres Hoetolde og Jordfærd (*) efter som de af gammel Tiid giort have. Icke ville vi heller, at Sogne-Præsterne der over alt Skarholt Stigt skulle besværges med nogen Tiunge eller Udgift af vores Lensmand, uden de vore aabne Breve derom fangendes vorde. Givet paa vort Slott Kiøbenhavn Søndagen næst for vor Frue Dag Præsentationis Aar, MDXLII.

Under Vort Signet
Christian.

§. 15.

(*) Ved Hoe-Told forstaaes en vis Afgift eller Tiende, som enhver Boesiddende i Landet, der havde noget Høe at indhøste, aarlig havde at yde til Præsterne, hvorom jeg vil anføre nogle derom giorde Anordninger.

I een af Retter-Boderne heeder det: Høe-Told skal paa det seeneste ydes til den sidste Mariæ Messe, men den, som ey vil kræve eller modtage samme, skal ey have nogen Høe-Told det Aar. Man skal yde et ved Loven anbefalet Reeb med Høe (Maalbands Klifiar er saaledes at forstaae, at ved Loven var fastsat, hvor langt det Reeb maatte være, hvori Høet skulde bindes, naar det blev hengt paa Hestene, der skulde bære det) som man giver Lamniene, eller to Wetter Høe (det er 160 Pund) naar man vil yde det efter Wetter (eller i Punde-Tall.) Den som ey vil betale, skal give 3 Øre (i.e. 2 Mark 8 Skilling) i Straf.

Anno 1510. den 5 Maji blev af Biskop Stephan, 6 Præster og 6 Lavrettes Mænd besluttet, det skulde i fremtiden saaledes uforanderlig holdes, at alle de, som have Boe og nogen Græs-Avling skulle yde saa meget Høe, som behøves til et Lams Föder, eller og betale fuld Penges Værd derfor til den, som det tilkommer, eller hans lovlige Ombuds-Mand. De, som ey vilde betale denne Told, betale 3 Øre (2 Mark 8 Skilling) og desuden deres Høe-Told.

Hvad Jordfærds Penge angaaer, der bleve betalte til Præsterne for at synge over Liig og at kaste Jord paa dem, saa heder det derom i de 2 Biskopers Thorlack Runolfsens og Ketel Thorstensens Christen Rett C. 2. I kirkiugarde ſkal kaupa Leg vnder Mann XII. Alnum, nema Barn ſie tanlauſt, þad ſkal kaupa halfu odyrra. Preſtur ſkal hafa VI. Alner fyrer Lykſaung. i. e. For et Gravsted paa Kirke-Gaarden skal man betale 12 Alen (d. e. en halv Rixdaler) men naar et Barn endnu ikke har Tænder, skal man ikkun betale halvdelen derfor: Præsten skal have 6 Alen (eller 24 Skilling) for at synge over et Liig.

§. 15.

Jeg har tilforn anført, at Herr Gisser Einersen i Aaret 1541. udgav en Theologisk Betænkning, at Præsternes Giftermaal var grundet udi Guds Ord; Paa det nu Præsterne og ved udvortes Fordeele maatte bevæges til, heller at begive sig udi et Christeligt Egteskab, end ved et u-ordentligt og syndigt Levnet i deres Cœlibatu være andre til Anstød, saa forundte Hans Majestæt Allernaadigst, at naar Præster giftede sig, deres Hustruer og ægte Børn skulde gaae i Arv efter dennem. Originalen af dette Konge-Brev findes skreven paa Pergament og Kongens Seigl derunder hengende i Stifts-Kisten paa Skalholt, hvoraf her en accurat Udskrift meddeles:

Wi Christiann mett Gudts Naade Dannarck Norgis Wendis og Gottis Konningh Herttugh i Slesuigh Holstenn Stormarnn och Dyttmerschen Greffue vdi Oldennborgh och Delmennhorsth Giøre alle witterligtt att wi aff wor synderligh Gunsth och Naade Saa och paa thet att Prestemendenne paa wortt Landt Iselandt schulle haffue thes større Orsagh till att giffue themnom vdi ett gott erligtt och christeligtt Leffnit och huer heereffter haffue synn egenn egtte Hustrue och icke føre saadantt løsth Skiørleffnitt som heer till (thes werre) skeedt er, haffue vndt och tilladett och nu mett thette wortt obne Breff vnde och tilladhe Att hulcke aff samme Prestemenndt eller ander geystlige Personer ther paa Landett som giffte segh udi ett gott erligtt ecteschaff och tager sech en egtte Hustrue: tha mue och schulle same theris egtthe Hustruer och beggis theris rette egtte Børnn Som the effter themnom ladendis worder effter samme Prestemenndts Dødt were theris rette Arffuinge att arffue effter themnom allt theris rette effterladendis Godtzs och Arff rørendis och vrørendis Godtzs som themnom sielf mett rette tillhører liigesom andre egtte Hustruer oc Børn ther paa Landet: Dogh saa att for:e Prestemenndt schulle were pligtige till at predicke och lere theris Sogne-Folck Gudts Hellige Ordt och Euangelium reentt och klartt och giøre thennom

nom tilbørlige Tienneste vdi Kirckenn och vdenn bode mett Sacramentternes Vddielinge och anden Rettighedt effter Guddommelige Indsettninge och Befalninge och i alle Maade skicke thennom effter wor Ordinanndts som wij om Religionenn och andenn Kirckernnis Ordninngh mett wortt Elskl. Riigens Raadt och effter andre lerde Menndts Raadt och Sambtycke haffue offuer alltt wortt Riige Danmarck og Norge ladett vdgaae. Thij forbyede wij alle ehuo the helsth ere eller were kunde Serdelis wore Fogetther Embitzmenndt oc alle anndre fornevnte Prestemenndt theris Hustruer och Børnn heer emodt effter som forschreffuitt staar paa samme theres egtte Hustruer som the i saa Maade till Egtt tagendes worder; eller samme theris egtte Hustruer og Børnn paa samme Arff effter som forschreffuitt staar att hindre, hindre ladhe: eller i nogen Maade Forfanngh att giøre vnder wortt Hylleſth och Naade. Giffuitt paa wortt Slott Colenghußz Fredagenn nesth effter Søndagenn Oculi Aar etc. MDXLV.

Vnder Vortt Signett
Christian.

Altor Otte Styßen
Høviitsmandt paa Islandt.

Da denne Befalning indkom til Island meente Herr Gisser Einersen, den vilde foraarsage des storre Agtsomhed hos hans underhavende Præster, naar hand selv foregik dem med sit Exempel, derfor begav hand sig i Aaret 1545. i Hosten udi Egteskab. Hand havde vel førend hand 1539. begav sig til Dannemark for at indvies til Biskop trolovet sig med Hr. Odder Gottskalksens Søster, men hun havde i hans Fraværelse ladet sig besvangre af en Præstemand og fødde efter hans Tilbagekomst 3 levende Born, dis u-agtet havde hand i Sinde, at ægte hende, men hendes egen Broder forbenevnte Hr. Odder Gottsk. gav ligeledes ved denne Leylighed tilkiende, hvor meget Kirkens og Guds Menigheds Sag laae ham paa Hierte, thi hand fraraadde ham dette Forsæt alvorlig, og foreſtillede ham den Forargelse, som derved vilde foraarsages, dertil kom et vrangvilligt Sind, som dette besovede Menniske udviiſte

viiste, hvorved Bispen lod sig bevæge, at frafalde sit Forehavende, og at vende sit Hierte til en anden, nemlig Catharine Hannes Daatter, Lavmand Eggert Hannesens Søster. Derved bleve mange saavel gamle som unge Præster bevægede, at gifte sig, hvilket de nu saa meget heller giorde, da de kunde faae Deel udi den forommeldte Kongelig Benaading for deres Hustruer og Born, og tillige derved sparede de Bøder de tilforn maatte give til Bispen, nemlig 8 til 12 Rdlr. for hvert Barn de avlede med deres Concubiner.

§. 16.

J dette 1545de Aar lod Biskop Gisser Einersen en Dom fælde over nogle Mænd, der for den Forandrings skyld, som var foregaaet i Religionen, unddroge sig fra, at betale den sædvanlige Bispe-Tiende til ham, og blev saaledes besluttet, at efterdi Gud havde befalet Exod. XXV. Levit. XXVII. Num. XVIII. at Tiende skulde ydes, Christen Balcken igientog det samme, hverken 1 Tim. III. eller Tit. I. naar Paulus taler om det Apostoliske Embede, noget blev funden om Firminger eller Krismavigstur, eller andre Ting, hvilke Hr. Gisser ey efter gammel Sædvane havde vildet holde ved lige, Bispen desuden var dertil beskikket af Kongen og af alle saavel Leege som Lærde Mænd paa Oxeraae Thing antagen at være Præsternes Formand, det da med rette tilkom Hr. Gisser at oppebære disse Tiender. Denne Dom er fældet den 11te Januarii 1545. Som hand bar Omsorg for at holde Bispe-Stolens Indkomme ved lige, saa forglemte hand ikke andre Ting af høyere Vigtighed, som særdeles angik hans Embede. Hand saae nemlig med Græmmelse, hvor langsom det fremgik med Reformationen, og hvor megen Hinder derved blev lagt, at Præsterne selv ey havde den fornødne Kundskab, og af Mangel derpaa fremførte deels vildfarende Lærdomme deels unyttige Ting, som man endnu har nogle af saadanne Prædikener fulde af Legender, om Pavens og Bispernes Magt over Sielene, hvad Dage man skulde faste paa, og hvor fortienendes denne Giernîng var, og s. v. det som derhos meest maatte gaae ham til Hierte, var, at ingen tienlige Bøger bleve fundne i det Islandske Sprog, som hand kunde recommendere dem at bruge, foruden det Ny Testamente, som allerede 1540. i deres Møders Maal var bleven bekiendt iblant dem, derfor lod hand

sig det være angelegen, at faae denne Steen veltet af Veyen, hand overtalte til den Ende An. 1545. den gudfrygtige Hr. Odder Gottskalksen paa Althinget, at hand skulde reyse til Dannemark for at lade Antonii Corvini (*) Postill trykke, som hand havde oversatt paa Islandsk. Man maa slutte af den Fortale, som Odder Gottsk. siden satte for denne Bog, at Biskoppen har opmuntret Præsterne, at giøre et Tilskud, paa det dette saa nødvendige Verk kunde befodres til Trykken, men der vare ikke mange, som vilde lade sig overtale dertil. Det beretter hand selv i Fortalen til denne Bog med følgende Ord:

"Kiære Brødre: Jeg havde gierne Eder til Beste ladet
"flere aanderige Bøger trykke, nemlig Udleggelser over Søn-
"dags Epistler og Evangelier de Sanctis Aaret omkring, havde
"jeg ikkun havt Forraad paa Penge, men efterdi forleeden Aar
"ikkun vare meget faae af Eder Lærere, der vilde give noget der-
"til, (at dette Arbeide kunde komme for Lyset) saa var det mig
"allene umueligt, at tage saa mange Penge til Laans, der vilde
"udfodres til at bekoste sligt et Arbeide.

Herr Odder Gottskalksen reyste da ud af Landet og begav sig til Rostock, hvor hand lod bemeldte Postill trykke under denne Titul:

Postilla
Stuttar Vtskyringar þeirra Gudsspialla, sem
a øllum Sunnudøgum kring vm Arit
predikut verda. Samansettur fyre Fatæka
Soknar Presta oc hubuendur af virdiligum
Manne D. Antonio Coruino.
Enn a Norrænu vtlagdar af mier Odde
Gotsskalkssyne
Prentadar i Raudstock af Ludowick Dietz
M. D. XLVI. 8.

i. e.

(*) Om denne berømmelige Theologo, der i sin Tiid blev brugt at reformere i adskillige Lande, og endelig maatte udstaae haarde Forfølgelser af Interimisterne, der bragte ham i et haardt Fængsel, som varede i 3 Aar, fortiener Hamelmanni Opp p. 922. sqq at efterlæses, der nævne ham Virum Incomparabilem. Udi Hr. von Seelens Philoc. Epistolica p. 28. sq. anføres dette og tillige Nico-

i. e.

Postilla. Korte Udleggelser over Evangelia, over hvilke paa alle Søndage Aaret omkring vorder prædiket. Sammensatt for fattige Præster og Huus-Bønder af den værdige D. Antonio Corvino.
Men paa Norsk Sprog udlagt af mig
Odder Gottskalksen.

Denne Bog bestaaer af 2 Deele, hvoraf den første gaaer til Paaske og har 115 Folia, og den anden indbefatter 161. Blade og gaaer til 24 Søndag efter Trinitatis.

Udi Fortalen giver Hr. Odder Gottsk. sit redelige Øyemærke tilkiende, at hand ved dette Arbeyde ikke søgte sin egen Roes, men allene, at være dem til Nytte, der skulde prædike for andre, men selv ikke havde den Kundskab i den Hell. Skrift, at de kunde sammensette en Sermon, da de nu havde Leylighed enten at tage Materien til deres Prædikener af denne Bog, eller i det mindste kunde forelæse deres Tilhørere disse Prædikener. Denne Fortale er skreven i Rostock in Vigilia Nativitatis Christi 1546.

Til Slutningen af Bogen findes en Epilogus, hvori Præsterne paamindes, hver Søndag at forelæse deres Tilhørere, saa snart Prædiken var sluttet, Lutheri Catechismum, derhos viises og, hvor nødvendigt det er for en Lærer, at hand selv veed og viser den sande Vey til Livet, og som et Lys i Verden foregaaer sine Tilhørere med et got Exempel.

At jeg giver saa udførlig en Efterretning om denne Bog vil saa meget mindre være ubehageligt, da den nu er bleven saa rar, at meget faae Exemplarer vil findes deraf. Den blev den 16de April udi ommeldte 1546de Aar færdig fra Trykken, og kom Hr. Odder Gottsk. strax med samme ind i Island, hvorpaa Hr. Gisser Einersen af al Magt drev

 derpaa,

Nicolai Galli Brev til Joach. Westphalen. hvorudi hand tilkiendegiver ham Corvini Død, som indfaldt i Aaret 1553. og kaldes hand der pius Confessor Christi. Saa findes og adskilligt merkværdigt om hans Forretninger og Aarvaagenhed i Seckendorfs Histor. Luther. ed. Frick. p. 2340. sq. 2241. 1712. M. J. A. Strubbergs Reformation der Stadt Hannover p. 194. sq. og D. Langemacks Historia Catech. P. II. p. 468. sqq. Hr. Daniel Eberhard Baring har 1749. 8. udgivet hans Levnets Beskrivelse.

derpaa, at Præsterne skulde betiene sig deraf. Jeg vil her indføre et par Breve, hvilke hand har skreven i denne Sag, og som jeg har funden i hans forommeldte Copic-Bog.

Det første er skreven til Officiales i Skalholts Stift og af følgende Indhold: "Jeg hilser Eder Sir N. N. Skalholts Dom-Kirkes Officialis med Guds og min Hilsen, og giver Eder tilkiende, at GUD haver givet god Lycke til det Ærende, som den ærlige Mand Odder Gottskalksen havde, da hand reiste ud af Landet, og i forige Sommer blev talt om, da Præsterne vare forsamlede, saa at hand haver bragt med sig tilbage en trykt Postill super Dominicalia Evangelia per annum, prentet med klar og god Stiil, hvilken Bog snart alle Præster icke maae undvære, som icke have andre skickelige og ustraffelige Sermoner at fremføre. Thi da GUD nu haver givet os saadan Hielp og Styrcke, at fremføre og prædike hans Guddommelige Ord, bør det paa ingen Maade fra nu af længere taales, at man ville tie dermed, og dette Guds Ord icke skulle have Fremgang, saa meget det staaer til Præsterne, at de ved Guds Krafft og fornefnte Bogs Hielp søge at befordre det; Derfor beder jeg Eder, at I paa Præsternes vegne i Eders Ombud ere betænkt paa, paa forestaaende Præste-Mode at kiøbe nogle af disse Bøger, hvilcke de siden igien kand betale til Eder, thi jeg troer de faaes for billig Priis, naar man vil hielpe til, at Odder faaer den Gield betalt, som hand paa ny har maatt giøre, at denne Bog kunde komme i Trycken. I viide selv, at der ligger stor Magt paa, at vi ey forsømme noget af det vi bør giøre, saa vi icke maae staae til Ansvar derfor, at noget ved vores Efterladenhed forsømmes, der kand være den Allmægtige GUD til Lov og Ære, og os selv og vores Jevn-Christne til en nyttig Underviisning og ævig Salighed. Bene Vale in Christo JEsu. Skrevet i Skalholt næste Fredag effter Christi Himmelfart Anno 1546. sub meo Secreto."

Det

Det synes, at dette Brev ikke har giort den forventede Virkning, og at faae have været villige til at kiøbe denne Bog, derfor lod Bispen G. E. i efterfølgende Aar denne Paamindelse circulere blant Præsterne i sit Stift:

"Efterdi alle Præster, som ickun har Villie dertil, kunde "faae den meget nødvendige Postill af den ærlige Mand Odder "Gottsk. for billig Priis nemlig for 30 Fiske (4 Marck Danske) "som derfor betales i Hafnefiord: Saa byder og befaler jeg alle "Præster, som icke tilforn have denne Bog, at de uden Ophold "og med det allerførste anskaffe sig denne Bog tillige med det "Ny Testamente, og holde en Tale paa hver Søndag og Høy-"tids Dag som den derudi findes, og tillige oplæse den lille Ca-"techismum i Modersmaal (Texta frædanna i Modurmale) med "viidere som dertil hører, paa det Guds Hiord ey maae savne "den Tilsyn og Føde, som den har meest behov og den trænger "til. Ellers vil HErren kræve de Menneskers Siæle af vor "Haand, hvilcke ved vores Efterladenhed og Forsømmelse "forglemmes, hvis vi icke sige og viise dem Veyen til Salighed "af Guds Ord, naar vi kand have Leylighed dertil. Men jeg "forbyder Præsterne, at fremføre efter den gamle Vane saa-"danne uforstandige Taler, som striide mod Guds Ord, og de "tilforn omtalte Bøger. De giøre bedre, at de tie stille indtil de "have anskaffet sig Bøgerne, og understaae sig icke, at giøre deri-"mod, saafremt de ellers ville nyde got af de Præstelige Privile-"gier. Skulle nogle findes, som ey ville være denne min Befal-"ning lydige, saa kand de viist vente sig, at de derfor skal vorde "tiltalte. Jeg har bedre Forhaabning om de gode Præster, at "de beviise sig lydige i sliige Ting, som ere af saa vigtig en Bety-"denhed, at det fornemlig maae ramme GUD til Lov og Priis "og dem og deres Jevn Christen til ævig Salighed. Skrevet "Skalholt Feria Qvinta in Cœna Domini 1547.

Saa skrev hand og i samme Oyemærke til een og anden Præst særdeles, som til een ved Navn Thorder Paulssen, hvilken hand paa-

minder, at prædike for sin Menighed af denne Postill, og skulde det end være saa, at noget i denne Bog vilde forekomme ham anderledes, end hand tilforn havde meent, og havt Indsigt i een og anden Sag, saa skulde hand dog med Tiiden, naar hand brugte den, finde det alt anderledes, thi GUD, siger hand, giver ikke sin Viisdom til lade og forsømmelige Mennisker, men til dem som bede ham derom. Salig er den, som øver sig i Guds Ord, sig og andre til Forbedring, og bringer derved Siele til GUD, der ginge i denne Verdens Taage og Mørkhed, hand skal faae Frelserens Ord at høre: Du troe Tiener, gak ind i din HErres Glæde.

Det samme igientager hand og til en Officialis Hr. Snorre, og slutter Brevet saaledes: Magis in hoc gaudendum, qvam retrogrediendum nobis est, quod digni habiti sumus pro nomine JEsu contumeliam pati. Qvia vero Simeon dixit, Christus positus est in signum cui contradicetur, attamen certi sumus, quod hanc suam ipsius causam sc. prædicationem Evangelii velit per nos miseros servos suos defendere & promovere. Dominus conservet nos ad sui nominis gloriam.

Saa aarvaagen, som Herr Gisser Einersen var, at faae Hr. Odder Gottsk. Bog i alles Hænder, saa megen Umage giorde hand sig og, at faae Hr. Odder G. overtalt, at hand selv vilde lade sig bruge som et Redskab, offentlig at forkynde Guds Ord. Doct. Peder Palladius havde forsøgt, at bevæge ham dertil, at hand maatte lade sig vie til Præst, men forgieves. Nu giorde og Hr. Gisser Einersen et Forsøg og skrev derfor 1546. følgende Ord til ham:

Messis qvidem multa, operarii pauci. Dominus DEus dignetur nobis in suam messem operarios mittere, & tu ipse, mi Otto, nullum potes DEo majus obseqvium præstare, qvam sanctum Evangelium pusillo Christi gregi ore proprio annunciare, sicut hoc ipsum tuis scriptis & maximo labore professus es. Qvia DEus ab eo plus reqviret, cui multum donavit. Ipse te conservet ad gloriam sui nominis & Ecclesiæ ædificationem Amen.

Dog hand udrettede lige saa lidet hos Hr. Odder G. thi saa gierne som hand tiente sit Fædrene-Land med at oversette gudelige Bøger, der kunde

kunde være hans Lands-Mænd til Opbyggelse, saa liden Tilbøyelighed havde hand at være iblant Præsternes Tall, men hand udvaldte heller en verdslig Betiening og modtog 1554. en Lavmands Tieneste, hvilken hand med Retsindighed forestod indtil 1557. da hand paa en ynkelig Maade kom af Dage. Hand var nemlig forpligtet som Lav-Mand aarlig at reyse til Althinget, og ligeledes til Kongens Gaard Bessested, for der at levere den Afgift, hand havde at svare af Reinestæd Kloster. Hand havde ikke allene 3 Aar tilforn spaaet sig, at hand ikke skulde døe en naturlig Død, men og paa denne sidste Reyse, da hand paa Reykholt fuldte et Liig til Grave, sagt til dem, som vare omkring hannem: Hier sioed þier þann sem feigastur er af ydur. Her seer I den, som skal leve den korteste Tiid blant Eder. Det synes og, at hand noget har frygtet sig for, at gaae den ellers sædvanlige Vey, thi hand opholdt sig i 14 Dage efter got Veyr, for at gaae en anden Vey til Søes, men da Vinden ikke vilde føye sig, reyste hand Land-Veyen. Hand maatte der over en Aae kaldet Laxaae, da hand hørde Vandets Brusen i samme, skal hand have befalet sine Tienere, at riide skarpt til, og derhos have sagt: Timen er kommen, men ikke Manden. Da hand var kommen i Aaen, styrtede Hesten og Hr. Odder Gottsk. af den, hand kom vel med Nød op paa en liden tør Plæt i Aaen, men den Kappe hand havde paa, foldede sig omkring hans Hoved, og fangede saa megen Vind, at hand paa ny blev udreven i Aaen. Hans Folk naaede ham dog endelig, og bragte ham levende i Land, men det varede ikke længe førend hand opgav sin Aand, hvorpaa hand efter sin egen Begiering blev flyttet til Skalholt og der begraven hos sin i Live kiere Ven Hr. Gisser Einersen. At jeg endnu tilføyer noget lidet om Hr. Odder Gottsk. saa var hand høy og vel voxen, saae got ud, og var ellers i Anseelse saa vel inden som udenlands. I sit Arbeyde var hand utrættelig, og havde bestandig noget at skrive og oversette. Hand havde Lyst til Guds Ord, som hans Forretninger, Reyser, og Bekostninger, tillige med hans efterladte Skrifter udviise. Af hans Skrifter ere mange aldrig kommen for Lyset; foruden det ved hans Omsorg ederede Ny Testament og Corvini Postill, har hand og 1545. oversatt D. Joh. Bugenhagens Christi Lidelses og Opstandelses Historie, som siden er trykt i Kiøbenhavn hos

Hans

Hans Wingaard 1558. 4. med D. Petri Palladii Fortale, saa har hand og leveret en Oversettelse af Justi Jonæ Latinske Forklaring og Prædikener over Catechismum der 1562. 4. er trykt i Island. Jeg slutter og, at hand har oversatt den lille Catechismum, thi Hr. Gisser Einersen paaminder Præsterne, at de skulde anskaffe sig den af Hr. Odder Gottskalksen medbragte Catechismum, og flittig læse den for deres Tilhørere. Jeg har agtet det billigt, at giøre denne Digression om Hr. Odder Gottskalksen, paa det denne brave Mands Ihukommelse her nogenledes kunde conserveres, der bør ansees som een af de første Reformatoribus i Island. (*)

§. 17.

Endskiønt Hr. Gisser Einersen af yderste Evne søgte udi sit Stift at fremføre den reene og saliggiørende Lærdom, og ey lod det fattes paa sin Side, at vidne mod de Vildfarelser, som Pavens Tilhængere havde leedet Folket udi, saa maatte hand dog erfare, det sandt at være, som C. S. Curio in Pasqvillo Ecstatico p. 48. siger: Non potuit commodius unqvam fides oppugnari, qvam superstitione veræ religionis titulo palliata, thi hvor meget hand skrev, hvor inderlig hand end formanede, saa blev dog den største Deel fremturendes i sin Overtroe og Blindhed.

De Bønner og Sange, hvilke de tilforn havde lært, vilde de ikke aflegge, men da de efter det sædvanlige præjudicium Antiqvitatis & Auctoritatis meente, at deres Forfædre ikke heller havde været Daarer, og Blinde, agtede de dem som Forførere, der vilde viise dem en anden og bedre Vey. Jeg vil her anføre nogle Prøver af de Bønner og Psalmer, hvilke de brugte, og deels indtil denne Tiid ere bleven conserverede

(*) Herr Odd. Gottsk. Exempel kand og tiene til Beviis, at den Regel ikke bør agtes for almindelig: Nimmer nimmt ein gut End wo Politici die Religion curiren wollen, som hand og fortiener et Sted iblant de audfrygtige Jurisfters Tall, om hvilke Joh. Philipp Schmidius har skreven en smuk Catalogum in Schediasmate Historico Litterario de pietate & scriptis theologicis ICtorum Rostock 1730. og som hand p. 8. opregner en god Deel af dem, der har skreven i samme Materie, saa fortiener dennem at tilføyes Gottl. Frid. Gude de ICtorum Meritis in S. Scripturam Lipf. 1729. 4. N. Henr. Engebr. Schwat de Pietate & Meritis ICtorum in Ecclesiam Lipf. 1730. Traugott Immanuel. Jerichoviani Epistola de ICtis Theologis. Lipf. 1721. 4. Carmen de Orthodoxia ICtorum. Rostock 1729.

rede i nogle af de Gamles Hukommelse, deels ere extraherede af nogle Pergaments Blade jeg har funden.

Naar de om Morgenen opstode og lagde sig om Aftenen, var deres sædvanlige Suk denne:

Signe mig Mærenn millda Moder Drottens mijns i. e. den milde Jomfrue (Maria) min Herres Moder velsigne mig.

Ved deres Arbeydes Begyndelse var denne Bøn brugelig:

Fridr og Nád Almáttigz og Eilijfs Guds óskijranlegheit Heilags Anda, Hiálp oc Traust Himnaríkis Drottningar Marie, Bæn allra Heilagra styrke og stijre til alls Gods allt vort Rád nu oc ad eilífu. i. e.

Den Almægtige og Evige GUds Fred og Naade, den Hellig Aands u-udsigelige Fylde. Himmeriges Dronnings Mariæ Hielp og Trøst, alle Helgenes Bøn, styrke og styre alt vort Raad til alt got nu og til evig Tiid.

Ellers var og denne Bøn brugelig:

Fridr Guds Fødrs, Nád oc Myskunseme Guds Sonar, Huggun oc Milldi Heilags Anda, Hialp oc Traust Modr myskunsemennar oc allra Guds heilagra Manna Maria og IX. Eingla Chora sie yfir oss nu oc ad eilifu Amen.

i. e. GUd Faders Fred, GUds Søns Naade og Miskundhed, den Hellig Aands Trøst og Kierlighed, Miskundheds Moders og alle Guds Helliges Mariæ og de nie Engle-Chor deres Hielp og Trøst være over os nu og til evig Tiid Amen.

Saa sang de og ofte efterfølgende Vers:

Fagr er saungr i Himna høll
Þá heilager Einglar sijngia

Skiœlfa mun oc Verølldinn øll
Nær Dóm-Kluckurnar klíngia.
Jungfru Maria rióduſt Rós
Hlífi oc ſkyli oſſ þœ fra øllu
Meine oc Grande.

i. e. Den Sang i Himmelens Pallads er deylig, All Verden maae ſkielve, naar Klokkerne til Dommen klinge. Jomfrue Maria den rødeſte Roſe, hielpe og bevare os fra al Meen og Skade.

Ligeledes:

Petr oc Pœl œ Rómi
Hiálpi mer á dómi
Og ſo hin millda mær
Sem marga Bæn hiá Gudi fær.

i. e. Peder og Paul i Rom hielpe mig paa Domme-Dagen, ſaa og den milde Jomfrue, ſom ofte hos GUd bliver bønhørt.

Jeg forbigaaer en anden viitløftig Pſalme af en Præſt Jon Povelſen, Jomfrue Maria til Ære forfattet, der er en Blanding af Latin og Islandſk, ſaa det derhos maatte gaae den eenfoldige Almue, der ſang ſamme, ſom Nonnen, naar hun læſte den Latinſke Pſalter. Hun nævnes deri Maria conſolata, Regina Cœli, Sancta Mater Eli, Flos florum, vas morum, hortus aromatum, dulcis charismatum, dulcorans effectum delectans delectum &c. dog nok herom.

Lige ſaa lidet vilde de lade den Afguds-Dyrkelſe fare, ſom blev dreven med Korſets Tilbedelſe, og de Afdødes Reliqvier.

En af de gamle Catholſke Biſkoper paa Skalholt Thorlaker Thorhallſſen, ſom blev Biſkop der paa Stedet 1178. og døde 1193. (*) var

(*) Iblant de curieuſe og nyttige Efterretninger, ſom udi Danſke Magazins 25de Hefte forekomme, er og adſkilligt merkværdigt om denne Biſkop Thorlak Thorhalſſen anført p. 8. ſq., dog vil jeg af

var for lang Tiid siden bleven agtet som en Helgen, og det Skriin hvori hans Reliqvier vare forvarede, blev med stor Andagt, eller rettere med

af hans Levnets Historie, som man haver i Msst. i det Islandske Sprog, og andre Samlinger tilføye et og andet. I Aaret 1133. blev Hr. Thorlak Thorhallssen fød paa Hlidarende i Fliotshlijd, som ligger i Skalholts Stift paa Island; I sin Barndom havde hand vel ikke synderlig Nemme, men var desmere flittig, hvorved hand vandt en særdeles Kierlighed af sin Læremester Eyolf Sæmundssen, der var Præst paa Odde og i sin Tiid bekiendt for Lærdom og Forstand. Da hand af Biskop Magnus var viet til Diaconus, og af Biskop Biørn til Præst, gik hand til Paris, hvor hand studerede længe, og derfra til Lincoln i Engeland; Efter 6 Aars Forløb søgte hand igien tilbage til sit Fæderne-Land, og fik nogle Aar derefter i Sinde at gifte sig med en Enke, men hand blev, som der fortælles, udi en Drøm fraraad, at træde i Egtestand, hvorfor hand forandrede sine Tanker, og siden bestandig levede i eenlig Stand. En Præst i Kirkebæ Biarnhiedin tog ham siden til sig, og forblev hand hos ham i et meget fortroeligt Venskab i 6 Aar; Da en Mand Thorkel Geyrasen stiftede et Kloster i Tyckebæ, blev hand efter Stifterens Forlangende, i samme Kloster Kannick, strax derefter 1168. Prior, og 1172, af Biskop Klængr indviet til Abbed sammesteds. Der satte hand sig allerede i den Credit, at hand maatte være en hellig Mand, og troede man, at det Vand, som hand viede, var kraftig til at hielpe Mennisker og Fæ i allehaande Sygdomme, hvorfor og dette Vand siden, da hand var bleven Biskop, blev forsendt igiennem heele Island som en herlig Lægedom. I Aaret 1174. blev hand af Biskop Klængr, som da var bleven gammel, efter Erke-Bispens Eysteins i Tronhiem hans Tilladelse, udvaldt til hans Successor, tog 1175. mod Bispe-Stolen, kom 1177. til Norge og blev viet til Biskop 1178. 3 Dage efter Petri og Pauli Messe. Autor af hans Levnets Beskrivelse giver ham følgende Character: Hand paamindede dem, som vare omkring ham, og førte et ordentligt Levnet; De Præster, som giorde deres Embede, elskede hand høyt, og efterlod ikke at formane og straffe dem, som vandrede u-ordentlig, som hand og gav agt paa sig selv, at hand kunde være andre til et Exempel. Hand levede meget tarvelig i Spise og Klædedragt; hver Morgen hand paaklædde sig, sang hand credo in Deum, læste saa Pater noster, JEsu nostra redemtio, orationem Gregorii og den første af Davids Psalmer. Derpaa gik hand i Kirken og giorde sine Bønner til GUd, Kirkens Patron og Jomfrue Maria, hvorpaa hand kastede sig ned for Alteret paa sit Ansigt, og der en Tidlang continuerede i Bønnen. Hver Dag læste hand den tredie Deel af Davids Psalmer; Naar nogen vigtig Sag forekom ham, bad hand den Bøn, hvorudi Salomon paakalder GUd om Viisdom. Mod Fattige var hand meget Gavemild. Ved store Høytider lod hand 8. 10 til 12 Personer komme til Skalholt, toede hemmelig deres Fødder og gav dem Almisse. De Bøder for Horerie og Blodskam, der efter Kirke-Loven tilfaldt Biskopen, uddeelte hand blant Faderløse og Huus-Arme; Hand frygtede sig særdeles for de 4 Aars Tider, da Præster skulde vies, i Betragtning af deres, deels slette Videnskaber til Embedets Førelse, deels slette Opførsel i deres Levnet; Efterdi hand bestandig havde en slet Helsen, brugte hand flittig Medicin. Kort for sit Endeligt havde hand i Sinde at nedlegge sit Bispe-Embede, og igien som Kannick at begive sig til Tyckebæ Kloster, men da hand var i Borgefiord Herret, for at visitere, blev hand syg, hvorpaa man flyttede ham til Skalholt, hvor hand døde 10 Calend. Jan. 1193. da hand var 60 Aar gammel, og i 15 Aar havde været Biskop. Iblant andre Gaver hand uddeelte for sit Endeligt, blant Præster og Fattige, skienkede hand Biskop Brand paa Holum en Guld-Ring og sin Syster-Søn Povel den Ring, hand daglig havde baaret. Det varede ikke længe, førend man tegnede hans Navn blant de Helliges Tall. Adskillige havde allerede kort for hans Død bedet ham, at hand vilde være dem en aandelig Fader hos GUd, men i Aaret 1198. tillod hans Successor og Søster-Søn Biskop Povel, at giøre Løfter til ham, og blev den Anordning giort til Thinge, at der skulde synges Messe paa hans Døds Dag, som og den Dag da hand var udvaldt til Biskop, der indfaldt 3 Calend. Julii, siden blev helligholden. Kort derefter blev hand solenniter optagen af Jorden; Begge Biskopper i Skalholt og Holum, tilligemed

Gudmund

en blind Overtroe, besøgt allevegne fra; Dette Skriin, hvoraf endnu nogle Reliqvier staae i Skalholts Dom-Kirke, bare de tillige med Thorlaks Haand i Hr. Gissers Tiid i Procession omkring Kirken og Kirke-Gaarden, og gik meget Folk efter samme med Sang og Læsning. Det blev vel siden, ved Hr. Gissers Foranstaltning satt i en Affreg, men de Gamle gik alligevel lang Tiid derefter, hen at besøge det, som en stor Hellig-

Gudmund den Gode, der siden, som oven er meldt, blev ham adjungeret som en Helgen, vare derhos tilstede, de ginge med Kors, Lys, Reliqvier og hvide Klæder til hans Grav, Bisperne havde Røgelse-Kar i Hænderne, og Præsterne intonerede Veni Creator, hvorpaa Liiget blev optagen og satt midt paa Kirke-Gulvet; Medens Præsterne sunge Litaniet krøbe de Syge, somme til Liiget, somme til hans Grav, hvoraf de som havde Skade, toge Jorden, og reve sig dermed, for at faae deres Sundhed igien, andre toge den med sig bort som en stor Skat og Helligdom. Medens Antiphonia, Ambulate Sancti Dei blev sunget, lagde man ham hen paa det Sted, hvor hand siden blev dyrket paa, og læste derpaa Messe. Hos denne Actu brændte i Choret og allevegne i Kirken 130 Lys, dette skeede 2 Nætter for Mariæ Magdalenæ Messe. Udi en gammel Codex, skreven paa Pergament, som har tilhørt Skalholts Dom-Kirke, men nu forvares iblant Assessor Arnas Magnussens Mscrpt. paa Universit. Biblioth. har jeg funden en meget viitløftig Collect, som er bleven brugt udi de Anniversariis, der bleve holdne hannem til Ære; Begyndelsen lyder saaledes:

Adest festum percelebre, qvo effugantur tenebre, mentem lumen irradiat, gens devota tripudiat, Aqvilonis jam latera, magno Regi sunt subdita, per Sacramenti fœdera, & per Thorlaci merita; Hand tilbedes og beskrives i denne Collect saaledes: O Pastor Hyslandie, Doctor veritatis, columpna constantie, candor puritatis, dulcor es mæstitiæ, & spes desperatis, in cœlestis patrie, tu nos pasce pratis - - - - - - Hunc Regula Canonicum, agit & Evangelicum, tandem virum Deificum, auget in Apostolicum. Augustum qvem rexit, regula & evexit, pro morum formula. Argumentosa flosculos, apis legit parisius, de qvorum melle populos, dulcorant diffusius, svaves formans modulos, in summi Regis laudibus, qvod in Scholis hausit habundius, hoc effudit turbis jocundius - - - - - Jubar vite luminose, Thorlace presul indite, terre huic caliginose, infudisti & abdite, Jam vi precis pretiose, succurre semper subdite. Qvi eductam ab errore locasti, vero tramite gentem Christi, pro amore fer opem tibi credite - - - Mente sancta spontanea, arcebat Deum venerans, a plaga ethne ignea, rite exustam liberans - - - - Claruit dum docuit, sacram theoriam, profuit cum præfuit, servans theusebiam. Hand kom siden i stort Udraab for Hellighed og Mirakler, som man tilskrev ham, og hannem til Ære bleve Gaver sendte fra Danmark, Norge, England, Sverrig, Gothland, Skotland, Ørken-Øer, Hetland, Færrøe, Grønland &c. men særdeles fra Island. 1204. blev til hans Amindelse en Kirke bygt af Baldvino i Constantinopel; Man bør altsaa sige, at de 8 Stykker som høre til en Canonisation, hvilke Dorothæus Ascanius eller D. Matthias Zimmermann opregner in Montibus Pietatis pag 506. sq. ere ham tillagde, endskiønt hand ikke offentlig af Paven er bleven canoniseret. Hans Navn er ellers i den Islandske Historie bekiendt, fordi hand var den første, som 1179. forbød Præsterne at gifte sig. vid. Arngr. Crymog. Lib. I. pag. 109. Hand begyndte og først at disputere dem, der vare Leegmænd, Patrocinium over Kirkerne, og Indkomme af sammes Gods, hvorover hand, som ventelig, leed megen Modstand, og ey paa alle Steder kunde faae dette sit Forehavende i Verk satt.

Foruden det oven anførte, kand og adskilligt findes om ham i Sturlunga Saga P. II. i ættar tølum C. 34. 36. P. III. Cap. 32. 35.

Helligdom. Naar de havde ont, enten i Øynene, eller anden Steds, strøge de med Hænderne paa Skriinet, og siden paa det Sted de havde Meen paa, i den Tanke, derved at faae deres Helbred, men naar de kunde naae under Skriinet, troede de, at alle deres Synder vare dem forladne.

Ligeledes blev et Kors, som kaldes det røde Kors, uden Tviil fordi det var anstrøgen med rød Farve, i Kaldadernes, særdeles to Dage efter Kors-Messe om Høsten, allevegne fra flittig besøgt, som en besynderlig Helligdom, og tilforladelig Forsoning for alle Synder, og mange Løfter giorte dertil. (*) Slig Afguds-Dyrkelse kunde denne retsindige Opsyns-Mand ikke ansee uden inderlig Græmmelse, og som hans Hierte brændte i en hellig Nidkierhed over saa grove Overtrædelser mod Guds Bud, saa agtede hand det for en nødvendig Embedes Pligt, at underviise de Vankundige og Modtvillige, hvor haardelig de ved saadan selv udvaldt Dyrkelse fortørnede den Allerhelligste, som ey vil give sin Ære til nogen anden, eller sin Lov til udskaarne Billeder. Og som hand havde Aarsag at frygte for, at endskiønt hand vilde befale Præsterne i sit Stift at viise deres Tilhørere hvor grove slige Afguds-Dyrkeres Afvigelser vare fra Sandhedens Ord, en Deel ikke vilde agte det for nogen Synd, og de fleeste af dem ikke vare i Stand til, grundig at overbeviise andre om deres Vildfarelser, saa giorde hand selv et Udkast, om den Afguds-Dyrkelse, som derved blev dreven, at man tilbad Billeder og Helgene; Dette sendte hand i Aaret 1547. til alle Præster, og befol dennem paa hver Kors-Messe at læse det for deres Meenighed. Jeg har fornøyet mig, at jeg har funden dette vigtige Stykke, og er vis paa, at det ligeledes vil være andre behageligt, at læse det, hvorfor jeg her vil indføre en accurat Oversættelse deraf:

Gisser Einersen Superintendent i Skalholts Stift ønsker enhver af dem som begiærlig læse og høre dette hans Brev

 Naade

(*) Herr Jon Eigilsen beretter i Continuation af Hungervaka, med hvad Nidkierhed man fra alle Egne søgte hen til dette røde Kors i Kaldadernes, og fortæller tillige, at da man i Aaret 1508, efter Sædvane reyste derhen, 40 til 50 Mand bleve paa en stor Baad, blant hvilke en Præst i Garde paa Alftenæs Bødvar, siden blev funden død med sin Haand-Bog paa Halsen, og hans Dotter med endeel Sølv.

Naade og Fred af GUd Fader ved hans Elskelige Søn vor HErre JEsum Christum: Efftersi jeg fuldkommen formærker, at den Blindhed og Overtro icke endnu saa meget aftager, som være skulle, i det det vankundige Folck her i Stifftet søger sin Velfærd hos saa unyttige Ting, som et eller andet Billede er, særdeeles hos det røde Kors, som er her i Kalldarnes, ved Løffter og Offringer, og Pilegrims Gang, tvert imod Guds Bud, og vore Troes Articler, thi GUd siiger saa i anden Mose Bogs XX. Capittel: Du skal icke giøre dig udskaaret Billede, eller nogen Lignelse effter det, som er i Himlen oven til, eller det paa Jorden neden til, eller det som er under Jorden. Du skalt icke tilbede dem og icke tiene dem: Da man giør tvert derimod, i det de dyrcke og ære dem, og som Apostelen vidner til de Rommere C. I. forvende den uforkrænckelige Guds Herrlighed til forkrænckelige Billeder, og dyrcke og tiene Skabningen over Skaberen, hvorfor GUd har givet slige Mennesker hen i et forvendt Sind, skammelige Begiæringer, og adskillige Udyder, at de faae deres Vildfarelses Løn, og ere skyldige at døe, som giøre saadanne Ting, tilliige med dem, som have samme Sindelav med dem, der giøre sliige Ting. Derfor paaminder og advarer jeg paa Guds Vegne Christne Mennesker, at de alle for deres Saligheds og ævige Velfærds skyld aflade og vogte sig for saadan unyttig Ting, og vederstyggelig Vantroe, som er at beviise nogen skabt Ting end siige raadne og forgængelige Billeder saadan Ære og Dyrckelse, som vi skulle beviise vor Skabere alleene med at hædre og ære ham u-afladelig i hans velsignede Søn JEsu Christo.

Af den Aarsag har jeg ladet opskrive og forfatte nogle korte Poster, som handle om denne Sag, og befaler under skyldig Lydighed, at de hver Kors-Messe i den Christelige Meenighed skal oplæses, paa det man derom kand erlange en sand Kundskab, og leedes paa den rette Vey fra slige farlige Afveye,

veye, hvorpaa man alt for længe har ravet som de Vildfarende. Jeg vil ellers gierne i andet meere, som angaaer Christne Menneskers Salighed, være dem nyttig og beviise dem Tieneste effter som GUd giver Krafft til, naar det behov giøres, og befaler Eder alle HErren vor GUd, hand være med sin Hellig Aand, sin Naade, Krafft og Trøst bestandig hos Eder, og give Eder efter dette Liv det ævige Liv Amen. Skrevet paa Skalholt Mandagen effter Hellig Tre Kongers Dag. 1547.

Forste Sporsmaal:
Maae man ikke taale hellige Mænds Billeder i Kirkerne?

R. I anden Mose Bogs XX. Capittel er forbuden, at giøre noget udskaaret Billede eller Afgud, for at dyrke og tilbede dem, thi det er aabenbare Afguderie tvert imod det første Bud, derfor bør de, som dertil bruges, ingenlunde taales. Men det bør man viide, at det i sig selv er tilladt, at have Billeder, saafremt man tager sig vare for den Vildfarelse og Afguds-Dyrkelse, som hidindtil er dreven med Christi og de Helgenes Billeder, om hvilke den gemeene Mand har holden for at de havde nogen guddommelig Magt, i det de beviiste dem guddommelig Hæder og Ære, og saaledes ved at paakalde Helgene bedreve Afguderie.

Andet Sporsmaal:
Hvad skal man giøre, saafremt Folket dyrker og hædrer Billeder?

R. Saafremt nogen Steds er et Billede, som den eenfoldige og vantroe Almue løber til, hædrer det, og søger Hielp derhos, da skal den verdslige Ovrighed sammesteds tage det bort, at saadant Afguderie ikke meere maae drives, efter Kong Ezechiæ Exempel, som tilsidst brød den Kaabber Hugorm i Stykker, hvilken Moses giorde, thi det ugudelige Folk begyndte at beviise den guddommelig Ære og at tilbede den.

Tredie

Tredie Sporsmaal:

Maae man da ikke hædre Billeder?

R. Clemens sagde til vor Herres Broder Jakob: (*) Saafremt I tilbørlig vil hædre Guds Billede, saa beviiser Velgierninger mod Mennisker, der ere skabte efter GUds Billede, giører dem Hæder og Ære derudi, at I give de Hungrige Spiise, de Torstige at drikke, de Nøgne Klæder, de Trængende Tieneste, de Reysende Herberg, og dem deres Nødtørft, som ere i Fængselet. Og viidere siger hand: Hvad er det for en Guds-Dyrkelse, at løbe til Billeder giorde af Steen og Træ, og til unyttige Lignelser som til en guddommelig Magt, men forlade Menneisket, som i Sandhed er Guds Billede? End viidere siiger hand: Hvad kand være meere ugudeligt og utaknemmeligt, end at modtage Velgierninger af GUD og siige Steene og Stokke Tak derfor? Da ingen kommer til Faderen uden ved Christum, saa røve vi Gud Æren, og tillegge den malede og udskaarne Billeder, ligesom de i nogen Ting kunde hielpe os.

Fierde Sporsmaal:

Men Billeder nævnes jo af Gregorio eenfoldige Folkes Bøger?

R. Vel maae Christne have vor HErres, Jomfru Mariæ, Patriarchernes og Apostlernes &c. Billeder, som en Mindelse, thi dertil nytte de, at paaminde os, thi naar vi see paa Korsets eller Christi Opstandelses Billede, saa falder os strax i Hukommelse Christi Død, der har været os til Frelse, og hans ærefulde Opstandelse. Hvilke Ting det er saa nyttigt som nødvendigt at ihukomme. Paa samme Sted siger Gregorius: Hvad Skriften er for dem, som kand læse, det ere malede Billeder for de Ulærde. Dog er det de Christnes Skyldighed ikke alleene at lære af Billede-Bøger, men særdeles af Guds egen Bog, som er den Hellige Skrift, og den, som vil lære at kiende

(*) Vid. J. B. Cotelerii Patres Apostolicos ed. Amst. 1724. Tom. I. p. 614. 618.

kiende GUD, bør ikke allene søge det hos udskaarne og malede Billeder, men hand bør efter Christi Befalning randsage Skriften. Men de som ey kunde læse, de bør høre Guds Ord, thi Troen kommer af Prædiken.

Femte Spørsmaal:

Hvad skal man da holde af hellige Menniskers Reliqvier?

R. De Helliges Legemer ere Guds Bolig og den Hellig Aands Herberg, hvorfor og deres Been i Begyndelsen bleve samlede og forvarede af gode Folk til en Erindring; Men deraf blev siden giort en Van og Overtroe, hvilket var Aarsag til skammelige og vederstyggelige Bedragerier og Digt for Vindings skyld, i det man fremlagde et hvert Been til at hædre det som Hellige Mænds Been; thi Præsternes Gierighed har ikke allene søgt en Vinding af Stok og Steene, men de have og af døde Mænds Been giort et Reedskab til deres Roverie, hvorfor det at optage de hellige Mænds Been (som de kalde det) er intet andet end de Romerske Biskopers aabenbare Sviig, og mangen eens Legeme er her paa Jorden hædret, hvis Siel ligger i Helvede. Derom have vi et Exempel paa den Rovere, der blev dyrket som en Martyr, hvis Altere den hellige Martinus nedbrød, som vi kand læse i hans Levnets Beskrivelse. (*)

Siette Spørsmaal:

Hvilke ere de Helgenes rette Reliqvier?

R. At vi efterfølge deres Tro, Kierlighed, Bestandighed, Taalmodighed, og sette os dem for til et Exempel, at ligesom de ved Guds

(*) Conf. Sulpicii Severi Opera ed. Joh. Clerico. Lipf. 1709. 8. p. 320. sqq. & Fortunati Vitam Sancti Martini Turonensis cit. á. b. J. A. Fabricio in Bibl. Latina medii ævi T. II. p. 539. sq. add. T. V. p. 109. sq. Denne Passage fortiener og sit Sted i Eusebii Romani eller Pere Mabillons Skrift de cultu Sanctorum ignotorum, som hand sine Brødre i den Romersk Catholske Kirke til liden Ære har udgivet.

Guds Naade oprigtig troede paa Christum, elskede deres Næste med en brændendes Kierlighed, stode faste i Troen og Troens Bekiendelse, og taalmodig taalede Døden for Christi skyld, og ere bleven deelagtige i Guds Rige, saa skulle og vi ved slige Exempler opmuntrede bede GUD ydmygelig, at skienke os, som endnu striide i denne Verden, saadan Tro, Kierlighed, Bestandighed og Taalmodighed, og at hand ved sin Naade vil bevare os, at som de ere paa et u-omskifteligt Sted, vi og tilsidst, naar vi skulle døe, maae efterfølge vores Brødre Amen.

Da Herr Gisser Einersen u-agtet denne sin Aarvaagenhed og velmeente Underviisning ey kunde faae denne Van og Overtroe udreven af Almuens Hierter, var hand dog bemøyet, at faae de udvortes Forhindringer afskaffede og udryddede, ved hvilke de bleve bestyrkede i deres onde Vane, og da det er at slutte, at den verdslige Øvrighed ey vilde giøre den Assistance, som hand ønskede, saa lagde hand selv Haanden paa Verket. Hand begav sig nemlig i Aaret 1548. til Kaldadernes, og nedbrød det forommeldte røde Kors, og lod det sette i Choret i Kirken, hvor det stod indtil Herr Gisle Jonssen blev Biskop, som for at borttage al den Forargelse, man endog den Tiid drev derhos, lod det bringe til Skalholt, der hugge i Stykker og opbrænde. Endog da skal nogle af de Gamle have opsøgt Spaanene og Asken af dette Kors, og forvaret samme i deres Tørklæder, som en hellig og rar Ting. Paa denne Reyse, som Herr Gisser Einersen havde foretaget sig, blev hand syg, hvilket de, der endnu holdt fast ved Pavedommet, ansaae som et Vidnesbyrd paa Guds Vrede over den Gierning hand havde giort; Da hand nu kom tilbage til Skalholt, beredde hand sig meget christelig mod Døden, annammede kort for sit Endeligt siddendes paa en Stol med stor Andagt det hellige Alterens Sacramente, og opgav sin Aand i Fasten 1548. udi sin Alders 33de Aar.

§. 18.

Denne Død maatte nødvendig være smertelig for de faa, der elskede Sandhed, thi de tabte udi hannem en trofast Forsvars-Mand, og en

en redelig Biskop, der ikke sparede nogen Møye, at faae den Lutheriske Religion forfremmet, hvorfor ikke allene de, som havde een Religion med ham, som Doctor Palladius i St. Peders Skiib og Arngrimus Jonæ in Crymogæa L. III. p. 127. maatte give ham det Vidnesbyrd, at hand var et oprigtigt Sandheds Vidne, men og hans egne Modstandere maatte tilstaae, at hand var en stor Elskere af Guds Ord. Jeg har et Vers i MSS. giort Biskop Ogmund til Ære og fuldt af hans Berømmelser, derudi heeder det om Herr Gisser:

Fyrdar nefna Gizur þann
Ærligann seigum vær þennanMann
Brognum likar vel vid hann.
Einarsson at audnu sannan
Blidur og vitur at boka kannan

Gissur þesse er gæten næsta
Elskar hann iafnan Ordit hæsta
Get ek þat væra Gæfu stæsta
Gumna sveit at firra Naud
En acktar minna vm Veralldar aud
At geyma þui sem Drotten baud.

Af sier bidur hann alla læra
Lyder skulu med Lysting næra
Hogværi med Hreysti at færa
Ok eggiar oss og gæsku hot
Litelætes alla bot
En hvergi þydast verken liot.

i. e.

Man agter denne Gisser Einersen lykkelig og ærværdig, Hand er mild og har samlet sig Viisdom af Bøgers Læsning, hvorfor hand og behager Folket. Hand bærer megen Omsorg for, at hielpe Folket af deres Nød. Guds Ord elsker hand bestandig, og skiøtter lidet om Verdens Riigdom. Det er jo og den ypperste Ting, at i-agttage det som GUd har befalet. Hand beder alle, at følge hans Exempel, formaner os til Ydmyghed, og at Folket skal legge Vind paa med Oprigtighed at øve slige gode Gierninger, som flyde af en uskrømtet Troe og ey at have Samfund med onde Gierninger.

Efter menniskelig Anseende vilde Reformationen have havt snarere Fremgang i Skalholts Stift, saafremt det havde behaget GUd, at

lade hañem leve længer, thi endskiønt hand forkyndede en Lærdom, som af den største Deel blev imodsagt, saa vare dog nogle, som med Glæde søgte at udføre de Anstalter, hvilke hand føyede Guds Meenigheder til beste, som Herr Gisle Jonssen Præst i Selerdal, Herr Biorn Olafssen i Hruna, Hr. Jon Biarnesen paa Bredebolstad, Hr. Morten Einersen paa Stadestad og hans Broder Peter Einersen, som saavel havde været i Tydskland som Dannemark, og var paa Reynestad Kloster. I det mindste udbrød det ikke i hans Tiid til aabenbare Fiendtligheder, og hand havde saaledes satt sig i Autoritæt hos den modige Biskop Jon Arasen, at hand, saa længe Hr. Gisser levede, ey torde begynde noget i Skalholts Stift til Sandhedens Undertrykkelse, men langt meere tilbød ham Fred, hvilket sees af en Erklæring, som bemeldte Biskop Jon Arasen udgav i Løgmanshliid i Oefiørd. Mandagen Infra Octavas Ascensionis 1542. saaledes lydende:

Vi Jon med Guds Naade Biskop paa Holum giøre gode Mænd vitterligt, at vi have stifftet broderlig Kierlighed og ubrødelig Venskab og Troskab med den hederlige Herre, Herr Gisser Einersen, Skalholt Dom-Kirkes Overmand, saaledes, at den eene skal styrcke den anden med Magt Manskab og Formue, saaviit det kand være uden vores Skade. Skulle noget falskt Rygte bæres fra den eene til den anden, ville vi det icke troe, førend det tilforn er bleven af fornuftige Mænd undersøgt. Denne vores Forpligt skal ey brydes af os, saalænge den bliver holden af forbenefnte Hr. Gisser. etc. etc. Til Stadfæstelse herpaa sette vi vores Secretum for dette Brev som blev skreven i Løgmanshliid i Oefiørd. Mandagen Infra Octavas Ascensionis. 1542.

Men hvorledes denne Scene efter hans Afgang er bleven forandret, derom skal til en anden Tiid meere vorde anført.

§. 19.

Om Hr. Gisser Einersen har ladet noget Skrift i Trykken udgaae, derom kand intet viidere meldes, end at hand efter adskillige Is-

landske

landske Skribenteres Beretning skal have oversatt Lutheri lille Catechismum, og ladet den trykke, hvorvel andre, som mig synes, med bedre Grund tilegne sammes Oversettelse Hr. Odder Gottskalksen. Men at hand har oversatt adskillige Bibelske Boger, endskiønt de ikke er kommen for Lyset, derom kand med meere Vished noget meldes. Man viiser paa Universitets Bibliotheket her i Kiøbenhavn iblant Hr. Assessor Arnas Magnussens efterladte MSSter Jesus Sirach skreven paa Pergament, der er Hr. Gisser Einersens Arbeyde. Jeg har confereret den med de ældste Editioner man haver af denne Bog i det Islandske Sprog, som en Edition trykt paa Holum 1580. 8. der siiges at være Hr. Biskop Gisle Jonssens, og med Hr. Biskop Gudbrand Thorlacksens Bibel af 1584. Fol. og finder at den i Oversettelsen differerer fra dem. Imidlertiid er den sal. Lutheri Bibel derved nøye bleven brugt, og viiger den fra Versione vulgata. Cap. V. 5. XVI. 14. ꝛc. ligesom Lutherus.

I samme Bind ere og paa Pergament skrevne Proverbia Salomonis oversatte paa Islandsk, der ligeledes tilskrives Hr. Gisser Einersen og med liden Forandring uden Tviil efter Hr. Gudbrand Thorlacksens Gottfindende er den samme Version som 1580. 8. blev trykt paa Holum, hvorom lidet meere findes Tom. VIII. Bibl. Dan. p. 49. sq. dog findes ikke i MStet de notæ marginales, som ere i den trykte. Det er uden Tviil skeet ved Skriverens Forseelse, at over Fortalen staaer: Her begynder den H. Hieronymi Fortale over Proverbia Salomonis, da samme dog er Lutheri.

Endelig er og en Oversettelse af Jobs Bog med samme Haand skreven i dette Bind, som ikke kommer overeens med Hr. Gudbrand Thorlacksens Bibel, men dog er indrettet efter Lutheri og ikke Vers. Vulgata, som sees af C. V. 1. hvor det heder i Vulgata: Voca ergo si est qvi tibi respondeat & ad aliqvem sanctorum convertere. Derimod har denne ligesom Lutherus.

Nefn þu mier eirnn þad gilldur þu finnur ecke neirn. Sia þig umkring vti eins huorium Stad epter nockurs hattar heilogum.

C. XXIX. 18. Læses i vulgata: Sicut palma multiplicabo dies, hvori den har efterfuldt Verſ. LXX. men denne Islandſke følger Lutheri: og giøra mijna Daga marga ſem Sand.

At ellers een af de førſte Editt. Lutheri hos denne Overſættelſe har været ved Haanden, kand ſees af C. XXXIX. 13. ſom derefter er ſaaledes verteret:

Pœ-Fuglſinnar Fiadrer eru fegur enn þad Strutz-Fuglſins Fiadrer eru og vangn. Som og Lutherus har givet det i de førſte Editt. die Pfedern des Strauſen ſind ſchöner denn die Flügel und Fittig des Storchs, hvilken Verſion approberes af D. Bernhardi in Mayeri hiſt. verſ. Luth. p. 31. add. Kraft in Emend. V. L. p. 22.

Da jeg ſtaaer i de Tanker at denne Overſettelſe maae høre Hr. Giſſer Einerſen til, ſaa har jeg ikke kundet forbigaae at anføre dette, og tillige at giøre et lidet Additament til den Islandſke Bibel-Hiſtorie.

Pro-

